

MUNDARIJA

6

JARAYON

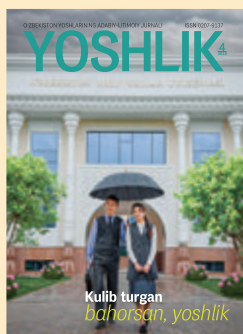
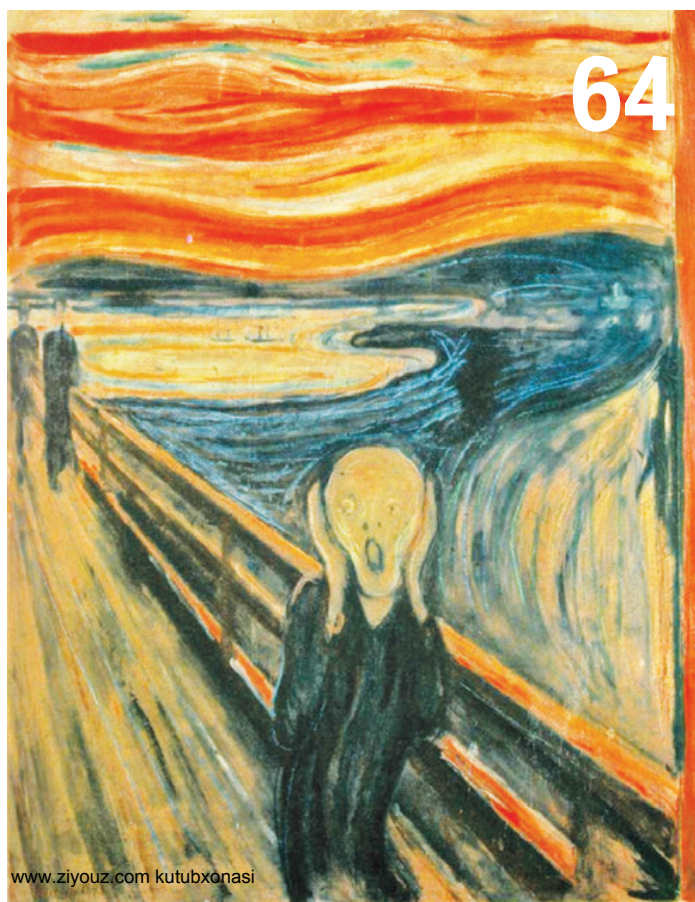
- 3 Faxriddin Hayit**
Adabiyotning farahbaxsh tongi
- 6 Akmal Murod**
Gulxandan yolqin

NAZM

- 9 Mirzo Kenjabek**
Azim daryo bo'lsang, qalbimda oqgin...
- 34 Nosirjon Jo'rayev**
Hijroningda dunyo za'faron
- 50 Shohsanam Nishonova**
Oppoq orzu kabi otib borar tong

NASR

- 14 Normurod Norqobil**
Ena bo'ri
- 43 Bayram Aytmurod**
Yurakka yuk tushdi

Муқовадаги суратни Муҳиддин Али олган.

12

SABOQ
12 Chingiz Aytmatov
 Zavq bilan yashash kerak

SHUKUH
42 Cho'lon
 Uyqu

XAZINA
39 Abdusattor Jumanazar
 Bo'shliqlar... va kitoblar

QO'LYOZMA
30 Shuhrat
 Yuraginga murojaat

NIGOH
31 Oltinday yaraqlagan
 iroda

JAJJI TADQIQOT
48 Dilshodjon Tangriyev
 Attorshunos olmon olimi

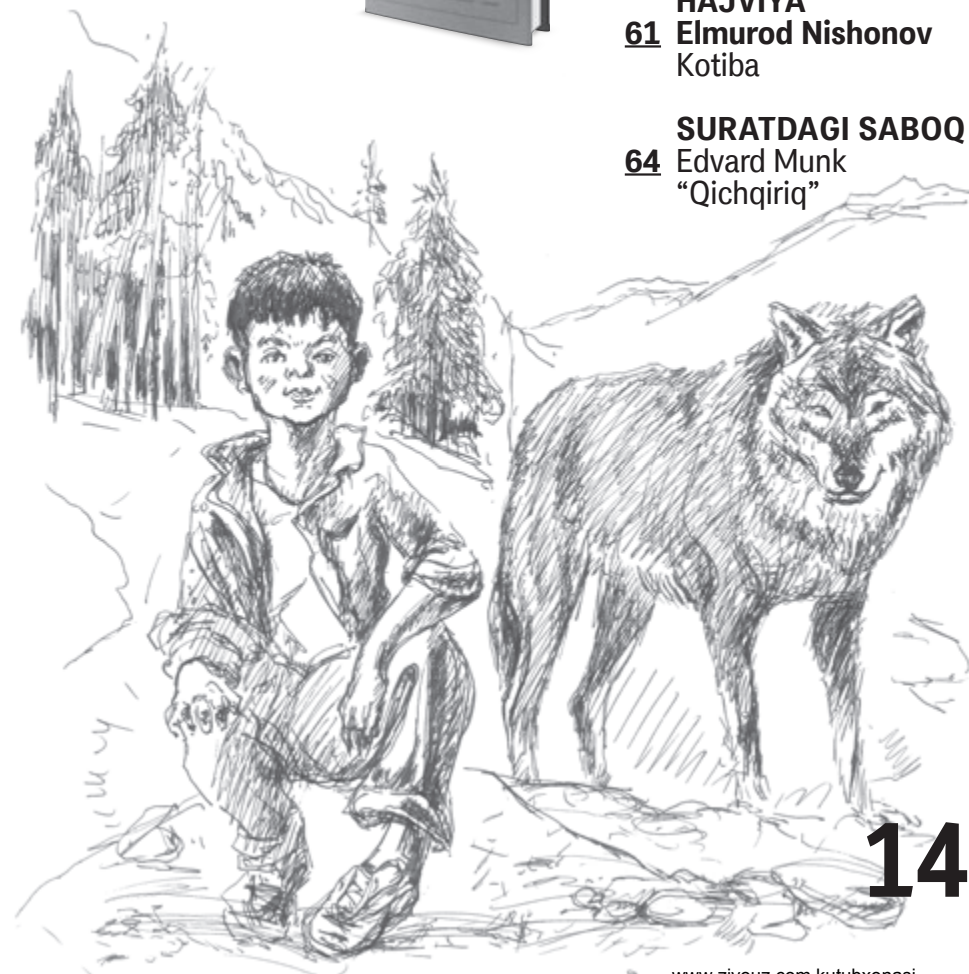
JAHON HIKOYASI
52 Elis Manro
 Ijara ijodxonasi

HAJVIYA
61 Elmurod Nishonov
 Kotiba

SURATDAGI SABOQ
64 Edvard Munk
 "Qichqiriq"

48

14

04.2018
(323)

YOSHLIK

Muassislar:
O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi,
O'zbekiston yoshlar ittifoqi

1982-yildan chiqa boshlagan.

Tahrir hay'ati:
Sirojiddin SAYYID
Minhojiddin MIRZO
Nodir JONUZOQ
G'ayrat MAJID
O'razboy ABDURAHMONOV
Farrux JABBOROV

Jamoatchilik kengashi:
Qahramon QURONBOYEV
Iqbol MIRZO
Abdurasul ABDULLAYEV
Rustam NOSIROV
Rustam QOBILOV
Ahmad OTABOYEV
Shuhrat SIROJIDDINOV
Serobiddin ISMOILOV

Bosh muharrir:
Faxriddin HAYIT

Bosh muharrir o'rinbosari:
Nurilla CHORI

Mas'ul kotib:
Bobur ELMUROD

Adabiy muharrir:
Husan MAQSUD

Mas'ul muharrir:
G'iyosiddin O'NAROV

Badiiy muharrirlar:
Akbarali MAMASOLIEV
Rahmatjon YUNUSOV

Manzilibiz:
 Toshkent shahri, Alisher Navoiy nomidagi Milliy bog', Adiblar xiyoboni, Yozuvchilar uyushmasi binosi.
 E-mail: yoshlik-jurnali@umail.uz
 Veb sayt: www.yoshlikjurnali.uz
 Tel.: (0371) 231-20-58, 231-20-59

Navbatchi muharrir: H. Maqsudov
 Bosishga 07.05.2018-yilda ruxsat berildi.
 Qog'oz formati: 30x42 1/4
 Nashriyot hisob tobog'i: 8,7
 Indeks - 822.
 ISSN 0207-9137. Jurnal 2007-yil 4-mayda O'zbekiston Matbuot va axborot agentligi tomonidan № 0253 raqami bilan ro'yxatga olingan.
 Jurnalidan ko'chirib bosilganda "Yoshlik" dan olindi" deb izohlanishi shart.
 "SILVER STAR PRINT" MChJ bosmaxonasida chop etildi.
 Buyurtma № 42. Adadi: 3850
 Toshkent shahri, Uchtepa tumani, 22-mavze, 17-uy.

Adabiyotning farahbaxsh tongi

...Адиблар хиёбонини биринчи бор айландим. Кўлам анча улғайган. Япроқлар, гулу майсаларга қувват улашаётган апрель кўёшининг тафти қорачинингга ботса-да, сўлим манзара нигоҳингга сингиб, қалбингни завқ билан сийлайди. Бениҳоя ҳузурланасан! Хиёбонда халқимизнинг оташқалб фарзандлари – ўзбек адабиётининг йирик намояндалари сиймоси виқор билан боқиб турганини ҳис этасан. Мана, уларнинг равшан туйғулари менинг дилимда ҳам ўтяпти. Бетизгин хаёллар оғушида қоламан.

...Қай бир даврага кирсам, шу мавзуда гап бошланадиган бўлди: “Табриклайман! Шоир-ёзувчиларга катта эътибор қаратиляпти...”. Жилмайиб, хижолатомуз тасдиқлайман, кўксим ғоз бўлади...

Улар бошқа соҳада меҳнат қилади: ўқитувчи, шифокор, ҳарбий, қурувчи, тадбиркор... Қоғоз қораламаса-да, барчаси ўзини адабиётга дахлдор ҳис этади. Умуман олганда, ҳар бир инсон адабиётга дахлдор. Чунки, ижоднинг ўзаги инсон омилидир. Адабиёт инсон тафаккурининг маҳсули бўлса ҳам илоҳий қудратдан қувватланиб туради. Демакки, сўз – қудрат, сўз – фароғат...

Қайси миллат адабиётининг томири бақувват бўлса, ана шу халқнинг тафаккури теран, маънавияти мустаҳкам бўлади. Мир Алишер Навоий, Заҳириддин Муҳаммад Бобур, Абдулла Қодирий, Ойбек, Эркин Воҳидов, Абдулла Ориф каби ўнлаб, юзлаб ўзбек адабиётининг устунлари суяб турган майдоннинг юки, салобати, талаби бўлади. Ахир миллатни миллат, халқни халқ қиладиган бу – адабиётдир. Бир аср

муқаддам Чўлпон айтганидек, “Адабиёт яшаса – миллат яшар”.

Дунёда ахборот технологиялари жадал ривожланмоқда. Даврнинг ўқдек шиддати олдида одамзот ожиз қолаётир. Турли ахборотлар, воқеа ва тафсилотлар одамларни шошиб яшашга чоғлантиряпти. Ёт ғоялар, қарашлар таҳдиди ортиб бораёпти. Қалбга зарба берадиган, парчалайдиган, йўлдан оздирадиган, жазавага туширадиган, тобе қилиб, умрни беҳуда сарф этадиган мафкуралар беихтиёр шууримизга сингиб, одат тусига кириб бормоқда. Бозор иқтисодиёти ва глобаллашув жараёнлари билан боғлиқ мана шундай мураккаб шароитда адабиётнинг қаддини ростлаш, кўнгил озукаси, қалб тарбиячиси бўлган китобнинг нуфузини кўтариш, кенг тарғиб қилишга тобора эҳтиёж сезилмоқда. Ижод аҳлининг ҳаётий манфаатларини таъминлаш, жамият тарраққиёти учун беқиёс аҳамиятга эга бўлган ижодий меҳнатни қадрлаш, адабиётни ёшлар ҳаётининг муҳим ва муносиб қисмига айлантириш

бажарилиши лозим бўлган долзарб вазифа эканини кўрсатди.

Бугун мамлакатимизда барча соҳалар каби миллий адабиётимизни янги босқичга олиб чиқиш бўйича ҳам кенг кўламли ишлар олиб борилаётир. Жумладан, Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасининг “Дўрмон” ижод уйи ва поликлиникаси тубдан реконструкция қилинди. Уюшма қошида “Ижод” жамоат фонди тузилди. Адиблар хиёбони барпо этилди. Ям-яшил либосга қўндирилган қахрабодек хиёбонда Ёзувчилар уюшмаси учун янги бино бунёд этилди. Худудларда улуг адибларимиз номлари билан аталган ижод мактаблари, маданият ва истироҳат боғлари қурилиши қизгин тус олди. Адабиётимиз атоқли намоёндаларининг юбилей саналари муносиби нишонланмоқда, истеъдодли ёшларни тарбиялаш, уларни қўллаб-қувватлаш мақсадида турли ижодий анжуманлар ўтказилмоқда. Ёш ижодкорларнинг илк китоблари давлат ҳисобидан “Биринчи китобим” лойиҳасида кўп минг нусхаларда нашр этилиб, таълим масканлари ва кутубхоналарга етказиб берилмоқда.

Асрлар силсиласида тобланган ҳақиқат шуки, шоиру носир, олиму муаллимни эъзоз этган, адабиётга раҳнамо бўлган давлат равақ топаверади.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг “Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси фаолиятини янада такомиллаштириш тўғрисида”ги қарори бу борада қўйилган яна бир улкан одим бўлди.

Мазкур тарихий ҳужжатда “Давлат – маънавиятнинг бош ҳомийси” бўлиши устувор тамойил этиб белгиланди.

Жамиятимизда миллий ғоя, янги тафаккур ва кенг дунёқарашни шакллантириш, ёш авлодни Ватанга муҳаббат ва садоқат, миллий ва умуминсоний қадриятларга ҳурмат руҳида тарбиялаш, уюшма аъзоларининг ижтимоий-маънавий фаоллиги ва масъулиятини ошириш, уларни халқимизнинг қадимий тарихи ва бой маданиятини, эл-юртимизнинг фидокорона меҳнати билан эришилаётган туб ўзгаришларни теран акс эттиришга қаратилган юксак бадий асарлар яратишга рағбатлантириш, шоир ва ёзувчиларнинг моддий ва маънавий манфаатларини, муаллифлик ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, машаққатли ижодий меҳнатини адолатли баҳолаш бўйича аниқ кўрсатмалар берилган.

Устоз ижодкорларининг салоҳияти ва маҳоратидан ёшларни кенг баҳраманд этиш, ёш истеъдод соҳибларини излаб топиш, уларнинг иқтидорини рўёбга чиқариш учун чуқур ўйланган, замонавий илм-фан ютуқларига асосланган инновацион усулларни ишлаб чиқиш ва жорий этиш қатъий белгиланган.

Мазкур қарор асосида дунё адабиётининг энг яхши намуналарини ўзбек тилига таржима қилиш ва чоп этиш, мумтоз ва замонавий адабиётимизнинг сара намуналарини хорижий тилларга ўгириш ва чет элларда тарғиб этиш тизими яратилади. Ахборот технологиялари асрида интернет ёшлар ҳаётининг муҳим қисмига айлангани инobatга олиниб, ўзбек тилидаги Интернет адабиёти шакллантирилади. Мумтоз адабиётимизни, хусусан, Алишер Навоий асарларини халқимизга янада яқинлаштириш, бу ноёб меросни маънавиятнинг ҳаётбахш манбаига айлантириш ҳам кўзда тутилган.

...Заргар қимматбаҳо металдан, адиб сўздан зебу зийнат ясайди. Моддий зийнатанни, сўз гавҳари қалбни безайди. Шу боис ботиний гўзаллик ҳамиша эъзозланади. Қалб меъморлари бўлган ижодкорларга эътибор қаратиш, уларнинг ҳаётини манфаатларини

ҳимоялаш, турмушини яхшилаш ижодий меҳнат самарадорлигини оширишга хизмат қилади.

Мазкур қарор асосида Тошкент шаҳрида яшаб ижод қилаётган ижодкорларни имтиёзли ипотека кредити асосида уй-жой билан таъминлаш, шунингдек, вилоятларда яшаб ижод қилаётган Ёзувчилар уюшмаси аъзолари учун уй-жойлар ажратиш аниқ белгиланган.

Ушбу муҳим ҳужжатда шоиру носирларнинг саломатлигини доимий назорат қилиб бориш, “Дўрмон” ижод уйи каби илҳомбахш масканлар сонини ошириш борасида ҳам алоҳида кўрсатмалар берилган. Бунга кўра, юртимизнинг энг сўлим гўшалари бўлган Тошкент вилоятининг Паркент туманидаги “Паркент”, Жиззах вилоятидаги “Зомин” ижод уйлари янги замон талаблари асосида адибларга хизмат қилиши қайд этилган.

Чинакам адабиётнинг ўз залварли юки бўлади. Бир сатр оний лаҳзада яралгандек ўқувчида таассурот қолдирсада, унинг ортида бетизгин ўй-хаёллар гирдобидедаги бедорлик – машаққатли меҳнат ётади. Бугун енгил-елпи қораламаларини “шоҳ асар” билиб пешма-пеш китоб чиқарадиганлар сони тобора ортган бир даврда чинакам адабиёт тарғиботчилари, Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси муассислигидаги адабий-бадий нашрларнинг фаолиятини қўллаб-қувватлаш, таъсирини кучайтириш, аҳоли орасида

Мазкур тарихий ҳужжатда “Давлат – маънавиятнинг бош ҳомийси” бўлиши устувор тамойил этиб белгиланди.

кенг тарғиб қилиш ушбу қарор билан янада мустаҳкамланди.

Мамлакатимиздаги қатор ишлаб чиқариш корхоналари, хўжалик бирлашмалари, компаниялар ва банклар билан маданият ва санъат ташкилотлари ўртасида йўлга қўйилган “Дўстлар клублари” фаолиятининг ижобий самара бераётгани инobatга олиниб, Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси муассислигидаги нашрлар ва мамлакатимиздаги нуфузли ишлаб чиқариш корхоналари ўртасида келишув асосида ҳамкорлик шартномалари имзоланди. Хусусан, “Ёшлик” журнали таҳририяти “Universal Packing Masters” масъулияти чекланган жамияти билан “Дўстлар клуби”ни тузди. Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасининг худудий бўлимлари ҳам мана шундай жараёни амалга оширмоқда.

Худудларда ташкил этилган Ибрат, Ҳамид Олимжон, Зулфия, Ибройим Юсупов, Эркин Воҳидов, Абдулла Орипов, Муҳаммад Юсуф номидаги ижод мактаблари ўқув дастурларини такомиллаштириш, илмий ва ижодий жиҳатдан шакллантириш, иқтидорли ўғил-қизларни танлаб олиш бўйича ҳам алоҳида кўрсатмалар берилди.

Мамлакатнинг муҳофаа тизими эл-юрт тинчлиги ва Ватан сарҳадларини ҳимоя қилади. Адиблар, шоир-ёзувчилар ижоди билан миллатни, халқни ёт ғоя ва мафқуралардан асрайди. Шу боис мазкур қарорда ёшларни ҳарбий-ватанпарварлик руҳида тарбиялаш бўйича ҳарбий қисмлар ва “Темурбеклар мактаблари”да маънавий-маърифий ишларни жадаллаштириш кўзда тутилган.

Қалб меъморлари бўлган ижодкорларга эътибор қаратиш, уларнинг ҳаётий манфаатларини ҳимоялаш, турмушини яхшилаш ижодини юксалтиришга хизмат қилади.

Ўн беш йил муқаддам тенгдош ижодкор дўстларимиз юртимиздаги нуфузли олийгоҳ тасарруфида очилган “Олий адабиёт” курсига юксак орзулар билан ҳужжат топшириб ўқишга кирган эди. Курснинг мутахассислиги бўйича тегишли малака талаблари белгиланмагани сабаб ўқув жараёни якунида мутахассислик дипломини олиш қийинчиликлар туғдириб, дилхираликларга сабаб бўлганди. Ўша даврда мутасадди вазирлик ва идоралар бу борада бир тўхтама келолмади. Юксак манзилларни кўзлаган курснинг “умри поёнига етиб” ёпилди. “Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси фаолиятини янада такомиллаштириш тўғрисида”ги қарор ёш ижодкорларнинг бу борадаги орзу-интилишларига мустаҳкам пойдевор яратди. Алишер Навоий номидаги ўзбек тили ва адабиёти университети қошида Олий адабиёт курси ташкил этиладиган бўлди. Энди мазкур курсга талабаларни қабул қилиш олий таълим муассасаларининг магистратурага ўқишга қабул қилиш тартиби тўғрисидаги Низомга мувофиқ амалга оширилади.

...Парча булут офтоб юзини силаб ўтади. Қушлар “чуғури”га барчаси ҳамоҳанг кечади. Бир гуруҳ қизлар кулгуси янграйди. Қўлида китоб-дафтар тутган, ёшлик суруридан сармаст дугоналар Адиблар хиёбонида ҳассос шоира Зулфияхонимнинг меҳмони бугун. Ҳа, шундай, улар шоира сиймоси акс этган ҳайкал пойида ойдин орзулари, харир туйғулари ҳақида суҳбатлашади...

Мен эса ифтихор билан хиёбондан ижодга, нурли масканга қайтаман...

Фахриддин ҲАЙИТ

Gulxandan yolqin

Бир савол мени шу кунгача ўйлантиргани-ўйлантирган. Адабиёт дарсликларини басма-бас ўқирдик. Айниқса, саккизинчи синф адабиётини! “Кунтуғмиш”, “Хамса”-дан парчалар ҳануз кўз ўнгимда. Ўқув йили охирида эса кутубхоначимиз айнан шу китоблар “ҳол”идан хуноби ошарди. “Сизлардан кейин ҳам ўқийдиганлар бор!” деб қойган бўларди. Ҳолбуки, дарсликлар орасида умуман қўл тегмагандек бет-варағи шарақлаб турганлари ҳам анча-мунча учрарди. Бу энди боланинг ўқишга завқи билан боғлиқ.

Хулласи, саккизинчи синф адабиёти харидоргир эди. Энди-энди ўйласам, бу китобнинг ўқувчиларга бирдек манзур жиҳати – “Биз бахтли бўламиз”, “Юртим, адо бўлмас армонларинг бор”, “Меҳр қолур” каби кўпчилик ёдаки айтадиган шеърлар борлиги бўлса керак. Икки мисрани ёлчитиб ёддолмаганлар ҳам дарсликнинг шу жойида жонланиб қоларди. Бола бошим билан “Содда шеърни ёдлаш осон-да” деб ўйлаганим бор ва негадир ўша кезлари “содда” ёзишга боши билан шўнғиб кетганларнинг саноғи ошганиям рост. Бунинг таъбири не: шоирга тақлидми ё тезроқ ном қозонишга интилиш? Устоз Озод Шарафиддинов фикрларини ўқий туриб, бунинг мағзини чаққандек бўлди одам:

“Муҳаммад Юсуф деган шоир шеърятга қандай кириб келганини адабиётимиз сезмай ҳам қолди. Аммо у тезда, ҳаммани ҳайрон қолдириб, оғизга тушиб кетди... Одамлар унинг шеърларини ҳаяжонсиз ўқймайдиган, китобларини дўконлардан қидириб юрадиган бўлдилар”.

Гапни узоқдан айлантириб келганимиз боиси бор, албатта. Бу гал Муҳаммад Юсуф номидаги ижод мактаби хусусида сўз юритамиз.

Бугун она тили ва адабиётни чуқурроқ ўрганишга эҳтиёж ҳар доимгидан-да кўпроқ туюлади. Бироқ гап она тилини бирор олий ўқув юртига кириш учунгина чуқурроқ ўқиш ҳақида бораётгани йўқ. Бундан анча баланд ва муҳимроқ масала – ижод борасида.

Ўзбекистон халқ шоири Муҳаммад Юсуф номидаги она тили ва адабиёт фанини чуқурлаштириб ўқитишга ихтисослаштирилган мактаб-интернати 2017–2018 ўқув йили учун вилоятнинг турли шаҳар ва туманларидан, ҳатто қўшни вилоятлардан келган бир юз эллик нафар иқтидорли ўқувчини синов асосида қабул қилди.

– Ижод мактабларини ташкил этишдан муддаони ўқувчи шеър ё ҳикоя ёзишни “қотириб” қўйиш керак деб тушунсак, қаттиқ янглишамиз, – дейди ушбу мактаб-интернати директори Шоҳиста Нурметова. – Боланинг тасаввур олами кенгайсин, дунёқараши ўссин, мақсад шу. Бироқ бу пайтда боласи келажаги учун “қайғурадиган” ота-оналар ҳукми мени кўпроқ ўйга толдиради. Яъни, ўғил-қизининг юраги бошқа касбга уриб турганига қарамай, ўз йўриғига солишга киришиб кетган ота-оналар истаги.

Унда-бунда “Ижод қорнингга нон бўлмайти” деган гаплар ҳам қулоққа чалиниб қолади.

Аслида ҳаётда моддиятдан муҳимроқ нарсалар борлигини англаувчи қудратли восита ИЖОД бўлади. Бу йўналишдаги мактабда ўқишдан мақсадни шахсан мен шундай тушунаман. Аниқроғи, болани тарбиялашда унинг ҳаёлотини биқиқ кайфиятдан ташқарига олиб чиқиш зарур. Бунинг учун ўқувчиларнинг бари шеър ёзиб, ҳикоя тўқиши шарт эмас. Ўз соҳасига ижодкорона ёндашувчи кадр сифатида улғайса – ниятга эришганимиз шу бўлади. Шоира Ҳалима Худойбердиева айтмоқчи, “Шеърят аталмиш бу қадимий гулхан атрофида ўтирганларнинг ҳар бири билганини айтади... Ўтирганларнинг ҳар бири меъёрига етказиб, кўнгилларга малҳам сатрларни демоқдалар. Аммо ҳали ҳеч ким “Кимда ғам кўп бўлса – у менинг онам” демади”.

Ижод мактабларида, хусусан, ўқиётган ўғил-қизлар орасидан келажакда мана шундай қуйма сатрлар ёзишга мойил иқтидор эгалари етишиб чиқишига ишонгим келади.

Мактабда ташкил этилган қўшимча дарслар бевосита нутқ маданиятини шакллантириш билан боғлиқ. Бунда ҳам ҳикмат бор. Бола уззукун ижод оғушида юравермайти. У жамиятнинг фаол аъзоси сифатида ўзини намоён этиши учун ҳам нотиклик соатларидан қанча бохабар бўлса, шунча фойдали.

Муҳаммад Юсуф номидаги ижод мактаби

- Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 25 июлдаги қарори асосида ташкил этилган.
- Андижон шаҳрида жойлашган.
- Она тили ва адабиёт фанини чуқурлаштириб ўқишга ихтисослашган.
- Ўқув биниси 180 ўринга мўлжалланган бўлиб, 150 нафар ўқувчи таҳсил олмақда.
- 27 нафар олий маълумотли ўқитувчи таълим бермоқда.
- 120 ўринли фаоллар зали, 80 ўринли ётоқхона, 120 ўринли ошхонаси бор.
- Замонавий спорт зали болалар ихтиёрида.
- Фан тўғаракларидан ташқари, “Ёш носирлар”, “Ёш драматурглар”, “Шеърят шайдолари” каби ижод тўғараклари фаолияти ҳам йўлга қўйилган.

– Дарсни адабий тил қонуни-
ятлари асосида ўтиш бурчимиз,
– дейди мактаб-интернатнинг она
тили ва адабиёти фани ўқитувчиси
Шаҳноза Азимжонова. – Бу ёқда
ёниб-куйиб дарс ўтсагу, шевани
қалаштириб ташласак, ўқувчининг
имловий хато-камчиликларига йўл
очган бўламиз. Бунда дарсларнинг
кўча суҳбатидан фарқи қолмайди.
Уйда ё кўчада, умуман, дарсдан
ташқарида оиламиз, дўстлари-
миз билан қандай сўзлаш – ўз
хоҳишимиз. Бироқ ишда, ўқишда,
маънавий-маърифий тадбирларда
ёки расмий йиғилишларда адабий
тилда сўзлаш шарт. Айнан мана шу
нуқтаи назардан ижод мактаблари-
да нотиклик санъати ва маҳорати
билан боғлиқ қўшимча дарсларнинг
кўпайиши тарафдориман. Чунки
ижодни бошга тўқмоқлаб ўргатиб
бўлмайди. Унга олиб борувчи сўқ-
моқлар кўп. Шулардан бири, бари
десак ҳам адашмаймиз – адабиёт-
дир. Шу маънода ижод мактабла-
ридаги кутубхона фондини ўзбек ва
жаҳон адабиётининг сара асарлари
билан бойитиш мақсадга мувофиқ,
деб ўйлайман.

Кузатдик. Ўқувчилар орасида
мактаб-интернати ташкил этилгани-
нинг дарагини эшитиб келганлари
бор.

– Қабул жараёнида бо-
ланинг ижодий салоҳияти
имтиҳон қилинса, дейлик,
уларнинг иншо, баён ёзиш
қобилияти, адабиётга
уқуви чиғириқдан ўтка-
зилса, ортиқча гап-сўзга
ўрин қолмайди, – дейди
Ўзбекистон Ёзувчилар
уюшмаси вилоят бўлими
раҳбари, шоира Хуршида
Қўчқорова. – Ўқувчилар
орасидан йиллар даво-
мида манаман деган ўнта
ижодкори чиқса ҳам катта
ютуқ. Айтмоқчиманки,
ижод мажбуриятга айла-
ниб қолмаслиги керак.
Эртагача битта шеър
ёзишим шарт ёки уч кун
ичида зўр бир ҳикояни ту-
гатиб қўймасам бўлмайди,
деб фикр юритишнинг ўзи
ютқизиқ. Ёки қизларимиз
орасида Зулфия мукофоти
илинжидагина ёзиб-чи-
заётганлар учраб қолади
баъзан. Қизи қолиб, ота-
онаси югуриб юрганининг
гувоҳи бўламиз. Шеър
ёзиш завқ-шавқини шун-
дайлар бўғади, илҳомни
шундайлар қочиради.
Бола қалбида эса юксак

фазилатларни ўстириш керак. Зотан, қуш
эмас, парвоз хотирланади.

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси вилоят
бўлими билан ҳамкорликда мактаб-интернат
қошида “Муҳаммад Юсуф издошлари” ада-
бий тўғараги ташкил этилган. Машғулотлар
таниқли шоир ва ёзувчилар иштирокида олиб
борилиб, ўқувчилар ўз-ўзидан бадиий ижод
сирларини ўрганиб келмоқда.

Мактабда Муҳаммад Юсуф ҳаёти ва
ижодини кенг ёритувчи музей ташкил этил-
ган. Унда шоирнинг болалик чоғлари, ижоди,
шоир номини абадийлаштириш бўйича қабул
қилинган муҳим ҳужжатлар билан танишасиз.
Шоирнинг турмуш ўртоғи Назира ас-Салом
тақдим этган экспонатлар – Муҳаммад Юсуф-
нинг шахсий буюмлари, қўлёзмалари, китоб-
лари, тарихий суратлар алоҳида эътиборга
лоийқ.

Мактабга ёнма-ён жойлашган Муҳаммад
Юсуф номидаги хиёбонга моҳир ҳайкалтарош
Шоҳрух Ўрозов томонидан яратилган шоир-
нинг маҳобатли бюсти ўрнатилган бўлиб, за-
монавий ва миллий архитектура анъаналари-
ни ўзида мужассамлаштирган ушбу маънавий
маскан Амир Темура шохқўчаси бўйлаб шаҳар-
га кириб келаётган меҳмонлар ва юртдошлар-
римиз эътиборини тортмоқда. Ландшафт
дизайнидаги сўлим сайилгоҳ, ихчамгина май-
доннинг икки тарафидаги фавворалар, бюст-
нинг орқа томонидаги нақшинкор манзаралар
ажиб уйғунликни ташкил этган. Халқимизнинг
севимли шоири Муҳаммад Юсуф номи билан
боғлиқ ушбу маърифий-маданий масканлар
келгусида кўплаб истеъдодлар кашф этили-
шига хизмат қилиши шубҳасиз. Энг муҳими,
қилаётган ишингни севиш, ана шунда меҳнат
росмана ижодга айланади!

Акмал МУРОД

Azim daryo bo'lsang, qalbigimda oqgin...

Жайхун билан мулоқот

Қирғоғингда ётар сирли мазорат,
Пайгамбар ороли – қалбга ишорат,
Сувинг зам-зам каби тотлидир гоят,
Дилимда эрир тош, Жайхуним менинг!

Сирдошсан не юртлар, не-не элларга,
Агар омон борсанг олис йилларга,
Биздан салом етказ ғариб дилларга,
Дилимдан бир талош – Жайхуним менинг!

Бордир мавжларингда салом ва видо,
Ҳикматлар таратиб йиллар бесадо,
Сени кузатади Термизий бобо,
Ҳақимларга сирдош Жайхуним менинг!

Тақдир сирлар қўймиш дарё лабига –
Сен сирдош бўлгансан Шамъун набийга!¹
Етсанг ҳам асрлар – сирлар тубига,
Сирларин этмас фош Жайхуним менинг.

Тақир ер кўксига гул тақғувгисан,
Кўрдинг не зотларни, жим боқғувгисан,
Мен ҳам тинғувгиман, сен оқғувгисан,
Мавжлари доим ёш Жайхуним менинг.

Дарёнинг иқболи доим шахд эмас,
Инсон мақоми ҳам мудом тахт эмас,
Узоқ яшамоқ ҳам, балки, бахт эмас,
Улуе сабру бардош – Жайхуним менинг!

Зул-Кифл² набийни қуғиб, ўргилган,
Қизилқум оралаб, олға интилган,
Оролга етмасдан қўли қирқилган,
Сайхунга тақдирдош Жайхуним менинг.

Аввал дарёларни кўзга илмасдим,
Дарёлиг ҳикматин, афсус, билмасдим,
Дарёдай дўст топсам, сенга келмасдим,
Сиримни этма фош, Жайхуним менинг!

Бир ошиқ дарвешман, дардимни уқгин,
Тўлқинингга бекор боқмадим, боқгин,
Азим дарё бўлсанг, қалбимда оқгин,
Асрларга йўлдош Жайхуним менинг!..

Мирзо КЕНЖАБЕК

1956 йили туғилган.
Тошкент давлат университети (ҳозирги ЎзМУ)нинг журналистика факультетини тамомлаган.
“Мактубларим”, “Куёшга қараган уй”, “Муножот”, “Шарқ тили”, “Баҳорим еллари” каби китоблари нашр этилган.

1. Шамъун Набий – бугунги Қорақалпоғистон худуди – Хўжайли туманида, қадимий Амударё соҳилида мақбараси мавжуд бўлган ва “Пайгамбарлар қиссаси” китобларида муборак номлари зикр қилинган пайгамбар (алайҳиссалом).
2. Зул-Кифл – Термиз яқинида, Амударё ўртасидаги Пайгамбар оролида мақбараси мавжуд бўлган, Куръони каримнинг Анбиё ва Сод сураларида муборак номлари зикр қилинган пайгамбар (алайҳиссалом).

Полвон

Турсун Али Муҳаммадга бавишлов

Ўғлонларим, зинҳор билинг, бас,
Фақат тош кўтарган полвон полвонмас,
Мушибатни, кулфатни енгиб,
Истибдодни, зулматни енгиб,
Эл игра бош кўтарган – полвон!

Юрса кимдир тўкиб, сарғариб,
Вафо излаб, бир дўст ахтариб,
Инсон бўлиб, дунёда гариб
Бир кўнгилни кўтарган – полвон!

Фақат тош кўтарган полвон полвонмас,
Мағрурланмай жасад кугига,
Ўз гамини ютиб изига,
Эл гамини кўтарган – полвон!

Давр ҳақнинг ўткир ва синмас
Тишларига тош осиб турса,
Гурзи билан полвоннинг эмас,
Ҳақиқатнинг кўксига урса,
Даст кўтариб ҳақнинг туғини,
Ҳаққа горлаб, халқнинг руҳини
Токи меърож кўтарган – полвон!

Фақат тош кўтарган полвон полвонмас.
Шовқин-сурон қилаётганлар –
Мушибатни куйлаётганлар,
Ишрат билиб гамимизни ҳам,
Кўтармаса битта сўзни ҳам,
Раиятнинг қасоси угун
Чидаб, Ҳақнинг ризоси угун
Мазлум юкин кўтарган – полвон!

Фақат тош кўтарган полвон-полвонмас...

Аждодларнинг қутлуг либосин
Олақуроқ шимга алмашиб,
Мисли саҳна масхарабози –
Бутун авлод юрса адашиб,
Аёл – Кашир санъати билан
Юрт саҳнида ўйнатса илон,
Худосини унутса тўқлар
Ва белида белбоғи йўқлар,
Номус қилиб бу ҳолдан андак,
Ор эғнига кийгизиб яқтак,
Белбоғ боғлаб Номус белига,
Ўз касбини бериб ўғлига,
Юксак тутиб миллат шағнини,
Бошида тож кўтарган – полвон!..

Юкинув

Илоҳий, агарчи журму исёндин ўзга ишим йўқ,
Аммо сендин ўзга ҳам кишим йўқ!..

Алишер Навоий

Илоҳий, сўзимда сўнгсиз сўровлар,
Аслимни ҳовуглаб, йиғладим гоҳи.
Бировлар билмаган жумбоқ-буровлар,
Номингдан егилиб, яйрар, илоҳий!

Илоҳий, назаринг сирларга гувоҳ,
Гуноҳим даштида унди дил оҳи.
Аёнинг – ўзимга ноаён гуноҳ,
Умидим паноҳи Сенсан, илоҳий!

Илоҳий, бу руҳим бақога ёндош,
Фанога қариндош қаттиқ вужудим.
Энг кизик зарраман – йўқликка номдош,
Дунёи далилман – йўқдир ҳудудим!

Илоҳий, тоғларинг ҳаракатдадир,
Ўлик водийларинг тузгай зиёфат.
Минг ҳикмат хонқиздек бир санъатдадир,
Чирилдоқ унида – мангу зарофат!

Илоҳий, қуёшинг, ойинг авайлар,
Жонзоту экинлар – туман исмлик.
Дилга гуқур қўниб, тилимда сайрар
Қуш оёқ, қуш тили деган ўсимлик.

Илоҳий, инсон-ку ўзи – коинот,
Денгизда – долгалар, қалбда – эҳтирос...
Ёмонликдан тортган изтиробим бот
Тавбам деб қайд этсанг, кимда эътироз?!

Илоҳий, ҳар наки мангуликка эш,
Ҳар наки покликдан – Сендан далолат,
Унга ҳайратимни соғсам куну кез,
Шукронам деб қабул қилгайсен фақат!

Илоҳий, билгайсен вазиятимни,
Илоҳий, умидим қилмагайсен кул.
Ҳақ йўл деб теккан ҳар азиятимни
Ибодат ўрнида этгайсен қабул!..

Термиз дарахтлари

Термиз – аждодларга қадимий ватан,
Еллари қалбимга берур фараҳлар.
Лекин хаёлимни тортар дафъатан
Хиёл бир томонга огган дарахтлар.

Аён, эркаликдан бу боғлар холи,
Чунки касби бўлмиш кураш ва сабот:
Ниҳоллик тоғидан афгон шамоли –
Азгиқ қумлар билан сийламиш ҳаёт!

Ҳар шажар китобин еллар варақлар –
Яширин сир қолмас бирор япроқда:
Довуллар қўйнидан урэн дарахтлар
Менинг юрагимга қараб келмоқда.

Тириклик ҳамиша талошли бўлур,
Ҳар кўгат бошида бўлгуси не ҳол? –
Ҳаёт жабҳасида бардошли бўлур
Силтовлар игида ўсгуси ниҳол.

Игналари билан игна барглилар,
Шамолдан ўзига тикибдир ридо:
Яшил салтанатин сақлашга улар
Рақибдан ҳимоя топибдир ҳатто!

Термиз – аждодларга қадимий ватан,
Тафти ҳам қалбимдан оташ сўроқлар.
Лекин хаёлимни гулгар дафъатан
Силтовга дош бериб ўсган дарахтлар.

Шамоллар боғланиб, тинганда қуюн,
Боғларни кузатдим: неого бахтиёр!
Елларда – мозийлар салони тайин,
Елларда ёмғирлар хушхабари бор!

Ҳар юрак шажардан топур фараҳлар,
Ҳар дилни яшиллик яшнатар тагин.
Лекин силтовларда ўсган дарахтлар
Кўнглимга яқиндир, кўнглимга яқин!..

Қуръонни эшитиш, эшита олиш юксак маънавият, маърифат.
Қуръон ҳеч қачон ёмонликка даъват қилмайди.
Агар Қуръони қаримни эшита олсак, эшиттира олсак бу
муваффақият бўлади. Элимизга нур келади.

Ш. Мирзиёев

Қуръон ўқи

Одам ўғли, гар ўзинга икки жаҳон
Дорул-амон бўлсин десанг, Қуръон ўқи.
Тирик жонинг нафас олган ҳар бир замон
Нурли замон бўлсин десанг, Қуръон ўқи.
Қуръон ўқи, аммо буюк ихлос билан,
Ирфон билан, тафсир билан, устоз билан,
Амал қилиб тин дил билан, эҳсос билан,
Олам бўстон бўлсин десанг, Қуръон ўқи.
Қуръон нурдир, замирингни ёритгайдир,
Раҳмат, шифо: дардларингни аритгайдир,
Раббим Аллоҳ ўзин гўзал танитгайдир,
Умрим ирфон бўлсин десанг, Қуръон ўқи.
Илк рисолат титроқлари Қуръон эди,
Саҳобалар тутмоқлари Қуръон эди,
Расулulloҳ ахлоқлари Қуръон эди,
Хулқим Қуръон бўлсин десанг, Қуръон ўқи.
Ҳалол-ҳаром, ҳақ ва ботил унда аён,
Ваъда-ваъид – хабарлардир яхши-ёмон,
Икки жаҳон фарқин равон айлар баён,
Қалбим фурқон бўлсин десанг, Қуръон ўқи.
Қиёмат кун жонлар қаттиқ титраганда,
Иймонсизлар нажот топмай қақшаганда,
Иймон аҳли кўргон игра яшнаганда,
Теграм кўргон бўлсин десанг, Қуръон ўқи.
Эй, оламга кўнгли оғиқ манзуларим,
Дарду гами раҳматларга арзирларим,
Дунём обод, ҳам охират манзилларим
Равҳу райҳон бўлсин десанг, Қуръон ўқи.
Кимки Қуръон ўқувгидир, азоб бўлмас,
Яна Қуръон ўргатганга ҳисоб бўлмас,
Маъно билган зотга парда-ҳижоб бўлмас,
Васли аён бўлсин десанг, Қуръон ўқи.
Ўтди нега Ҳақ каломин хўрлаганлар,
Қуръон истаб, оҳи кўкка ўрлаганлар,
Эй сиз, мудҳиш зулмларни кўрмаганлар,
Юртим омон бўлсин десанг, Қуръон ўқи.
Қуръон, ҳикмат – Ҳақнинг фазлу атосидир,
Каъба бунёд этган Халил дуосидир,
То қиёмат Ҳақ Расулин нидосидир –
Иймон омон бўлсин десанг, Қуръон ўқи.
Мирзо, беш кун бу дунёнинг заҳмати бор,
Раббим Аллоҳ, шифо-ватҳо, Аҳмади бор,
Баски, Ҳақнинг газаби ҳам раҳмати бор –
Маъвом ризвон бўлсин десанг, Қуръон ўқи.

Мен инсон табиатни қадрлай билиши, ундан завқ, баҳра олиши кераклигини биламан. Шунинг ҳам тушуниб етиш керакки, инсон – табиатнинг бир парчаси, табиат унга яшаш узун берилган макон, яшаганда ҳам фақат бир марта ақл ва завқ билан яшаши керак.

Buyuk adib va jamoat arbobi
Chingiz Aytmatov
hikmatlaridan

Инсон табиати шундай яратилганки, у тез-тез хато қилиб туради: ўткинчи ҳою ҳавасни кўпинча ҳақиқий Муҳаббат деб ўйлайди. Асл муҳаббат оғриқ билан келади.

Инсон гоҳ-гоҳ дуч келадиган ҳар бир муваффақиятсизликни бахтсизлик деб ҳисобламаслиги лозим. Ким билади дейсиз, балки ҳақиқий бахт кичик муваффақиятсизликдан бошланар?!

Завқ билан яшаш керак

...Заминдан маҳрум қилиш мумкин, бойликдан маҳрум қилиш мумкин, ҳаётдан ҳам маҳрум қилиш мумкин. Лекин инсон хотирасига тажовуз қилиш...

чидаб бўлмас фожиадир.

Табиатни қандай қилиб асраш, урушлардан, техникавий тараққиёт келтириб чиқарадиган кулфатлардан ҳимояланиш тўғрисида бош қотиришдан аввал маънавий маънода инсон қандай қилиб инсон бўлиб қолажагини, нафақат ақл-идрокли мавжудот шаклида эмас, балки ҳис қиладиган, виждонли инсон қандоқ бўлиши кераклигини билмоқ керак.

•
*Дунё инсон учун керак
 – одам унинг асл
 моҳиятини тушуниб
 олиш учун яратилган, шу
 боис ҳам дунё турибди.*

•

Бахт дегани дилларнинг уйғунлашиб кетиши деган сўз.

Ҳар бир янги авлод ўз ҳаётини бошиқа мамлакатларда рўй берган кўтарилиш, тараққиёт билан таққослаб кўради ва таназул сабабларини қидиради. Агар таназул сабабларини тўғри топса, энди ўтмишдаги хатоларни такрорламасликка интилади, тўғри йўлга тушиб олишга ҳаракат қилади.

Эзгулик

салгина чекинса –
 бас, унинг ўрнига
 дарҳол **ёвузлик**
 мустаҳкамланиб
 олади.

Ёмон ният билан инсонни шафқатсизликка ундашса, у эса бунга қарши туrolмаса, бу ҳолат кўпроқ шафқатсизликни рағбатлантиради.

•
 ...Одамлар ҳар хил тилларда гаплашадилар. Бироқ, фақат битта тилда – юрак деб аталмиш забонда севги изҳор қиладилар, қувонадилар, соғинадилар.

•

Ирода, матонат йўқ жойда севги-муҳаббат тўғрисида гап бўлиши мумкин эмас. Гоҳида муҳаббат менга қандайдир компьютер қурилмасига ўхшаб кўринади. Агар кўзга кўринмас бирорта мурват ишдан чиқса – бас, бутун бошли мураккаб буюм сариқ чақага қиммат бўлиб қолади.

Коинот миқёсида инсон умри пашшанинг умридай гап. Бироқ инсонга тафаккур ато қилинган, шу нарса унинг умрини узайтиради. Лекин акси ҳам бўлади – кескин қисқартиради ҳам.

Фақат миллий, халқона таълим-тарбия билан маънавият, ички маданият пайванд қилинсагина одамларни ҳар қандай пасткашлиқдан, тубанликдан асраб қолиш мумкин.

Хусан Мақсудов тайёрлади.

Ena bo'ri

Qissa

Расмларни Аслиддин Калонов чизди.

(Давоми. Боши ўтган сонда.)

**Нормурод
НОРҚОБИЛОВ,**

Ўзбекистонда хизмат
кўрсатган маданият
ходими.

Аёл қиялик этагидаги кекса арча ортидан манглайи терчиб, ҳадикда эса-да, аммо кўзлари ўзгача чақнаб, шатанглаб чиқиб келган болага зимдан боқаркан, ўелининг бу ҳолатидан ич-ичдан мамнун бўлди. Негаки, яйловда уни бирор марта бу қадар шод, бу қадар қувноқ кўрмаган, доим кетарман одамдай, юракни қон қилиб, сумрайиб юрарди-да. Шунга кўра, боланинг қояга чиқиб тушганидан бохабар бўлса-да, худди бехабардек, бу ҳақда бир оғиз чурқ этмади – қайтанга бундан янада қувониб қўйди. Ахир қувонмай бўладими, кечагина яйловдан жуфтакни ростлаш ўйида ўзича важ қидириб, меровсираб юрган боласи дабдурустан бугун қояга тирмашиб қолди.

Хўш, бу нимани англатади?

Аёл назарида, бу – бола қалбида тоғу тошларга нисбатан меҳр пайдо бўлганини билдиради. Бундай пайтда болалар фавқулодда фаоллашиб, оёғига минг тушов уриб қўйсанг-да, бир ерда тек ўтиролмай қолади ва боши оққан томонга улоқиб кетавериб, оналар учун ғирт дахмазага айланади.

Фақат Сарагулга ўхшаган аёллар учун эмас.

Чунки ўгли тенги вақтида унинг ўзи ҳам, қиз боламан-ку, деб турмаган, шўрлик онасини доим хавотирга солиб, тоғнинг ҳали у ўрида, ҳали бу ўрида дайдиб, тизза ва тирсақларини тошларга сидириб, бошини буталарга илдириб, учраган кавакка бош суқиб, турли жонзодларга дуч келиб, ўз майл-ҳавасида тентираб юрган. Салдан кейин эса бунга ҳам қаноат этмай, отда санғишни одат қилган. Аёлнинг дайдишлари олдида боланинг арзимаган бир қояга тирмашиши нима бўпти, аёл таъбири билан айтганда, ҳеч нима.

Сарагул шуларни хаёлидан ўтказаркан, дили нимадандир ғаш тортиб турганини ҳис қилди ва бир муддатдан сўнг бунинг сабабини топди – овоз бериши биланоқ боланинг зинғиллаб қуйига энганидан норози эди у. Бежизга эмас, агар ўгли ўрнида ўзи бўлганида борми, осмон бошига қулаб тушса-да, қоя ортидаги ерларни бир сидра айланиб чиқмасдан туриб, ортига қайтмаган бўларди. Боиси, аёлнинг ақидасига кўра, тоғу тошлар ройиш феълдан кўра, ўрликни хуш кўради, саркаш ва тиришқоқ одамгагина бағрини очиб, у билан сўйлашиб, куйлашади.

Аёл ҳар санғишидан сўнг, онаси Сожида хола томонидан бутанинг ҳўл новдаси билан “сийланса”-да, ҳеч қачон ортга чекинмаган, яланғоч болдирига пайдар-пай чирсиллаб тушаётган хивич зарбидан дод-фарёд қилиш ўрнига наридаги чўнг қояларга, беридаги арчали ўнгирларга боққан. Наздида, чўнг қоялар, бардам бўл, дея шўхчан кўз қисиб, арчали ўнгирлар ўз бағирларига чорлаётгандек туюлган. Бундан Сарагул куч олган, қувват олган. Куюнчак Сожида хола эса ўзига ройишли қиз ўрнига ўргина қиз берганидан Худодан нолиб-нолиб, уни хипчинлашда давом этарди.

Худо онаси орзулаган ўша қизни, мана, ўзига берди.

Барно аёлнинг ғирт акси – гўдаклигидан умри яйловда ўтиб келаётган эса-да, ҳалигача ҳозир укаси чиқиб тушган қояга бирор марта тирмамаган, табиий, қўшни водийларга ҳам бош суқмаган – ўтовдан нари кетмай, тонгдан шомгача қўли юмушдан бўшамай, ғимирлаб юраверади. Аёл қизнинг бу қадар ўтроқлиги билан ҳеч қачон қизиқсинмаган, феъли шу – қадалиб ўтирганга, нечун қимирламайсан, тек турмаса, нега тек ўтирмайсан демайди – барини бор ҳолича қабул қилиб, керак-нокерак ерга тумшук тикавермайди. Барно қизи иш куяси бўлмоқни ихтиёр этибдими, шундан кўнгли чоғми, марҳамат, куялигини

қилаверсин ёхуд куз адоғигача бир эмас, икки жуфт гилам тўқимоқни мақсад қилибдими, майли, ниятига етсин. Ўз навбатида, қиз ҳам онаси эътиборига лоқайд, ҳар шом олди ўрмакдаги гиламнинг шу бугун тўқилган қисмини қаричлаб ўлчаркан, гар тўқигани мўлжалидан кам бўлса, нохуш тортиб, ортиқ бўлса, қийиқ кўзлари қувончдан порлаб, буғдойранг чеҳраси табассумдан жилваланиб, ҳадаҳа боши билан кечки юмушга шўнғиб кетади.

Кеча Эна бўри баҳонасида қўноққа келган Жовли, чўпон қизининг айна шу феъли учун суйиб қолганини аёл яхши билади. Ҳафта бурун ошиқ йигит юрак сирини ёлғиз ўз энасига баён этган эса-да, бу гап зумда қанот қоқиб, Сарагулнинг қулоғига етиб келган. Қизиқ жиҳати, чўпонлар қўналғаси бир-биридан анча-мунча йироқда жойлашган бўлишига қарамай, бу хилдаги гап-сўзлар қандайдир йўллар билан бирпасда барчага аён бўлади-қўяди. Ҳаттоки Жовли чўпоннинг қуйидаги: “Ёлғиз угина ёқамни оқартириб, умр йўлимни нурга тўлдиради, эна!” – деган ўтли эътирофидан ҳам аёл бохабар эди. Дарвоқе, шу ўринда яна бир гап: Жовли чўпон, қизга ошиқлигимни онамдан бўлак ўзга жон билмайди, деб ўйлаганидек, Барно қиз ҳам шу фикрда. Аёл эса, аксинча, бари-баридан хабардор. У йигитнинг бутун авлод-аждодини азалдан яхши билгани учун ҳам кечаги ўзига хос ғаройиб дийдорлашувга монелик қилмади. Акс ҳолда, отини тезаклатмаёқ, Жовли чўпоннинг думини туккан бўларди.

Хуллас, аёл қизининг ишларига ҳуда-бехудага аралашавермаганидек, келганидан бери ўзича тумшайиб, ўзича дилтанг тортиб юрган болага ҳам тирғалмайди, лоақал, йигитдай бўп, сенам бундай теваарак-атрофни айланиб келсанг-чи, қошимда сумрайиб турмасдан, демайди. Бу каби хоҳиш-истаклар боланинг ўзида туғилмоғини истади. Бугун эса ҳеч қувилмаганда аёлнинг истаги рўёбга чиқди – ўгли ўз ихтиёри билан қояга чиқиб тушди, шунчаки чиқиб тушмади, яноқлари алволланиб, кўзлари оловланиб тушди. Билъакс, бу ишга атай уннатилганида борми, бола қояни қалби билан эмас, жисми ила забт этган бўларди. Сарагул шуни яхши биладики, агар ҳар бир ишда киши жисмини қалб бошқармас экан, четдан бўлган барча уринишлар бехуда.

Сарагул шу хаёлда қўлбола оқ сурп соябон остида гурсиллатиб ўрмак тўқиётган қизига шунчаки бирров кўз ташлаб қўйиб, сўнгра чинни косадаги чалопни ютоқиб симираётган болага аста юзланаркан, деди:

– Отанга тушлик ташлаб келмайсанми, улим?
Бу гапни айтиш асносида болага синовчан боқди. Мана, ҳозир боланинг биргина ҳолатидан кўп нарса аёнлашади: агар чеҳраси тундлашиб, кўзларида малолланиш аломати зуҳурланса, демак, барча умидлари пучга чиқиб, эрта қувонгани маълум бўлади. Аёлнинг бахтига, боланинг юзида норозилик аломати акс этмади, аксинча, чалоб юқи нимпушти лаблари орасидан қуйидаги сўз мисли қалдирғочдай енгил парвоз қилди.

– Майли.

Аёл ҳаялламай иккинчи синов ўқини отади.

– Уканг билан коптогингни тепкилаб тура тур, унғача мен...

Бола ўтов қаватида турган тўпга шунчаки бир қараб қўйди-ю, лекин, онаси кутгандек унга интилмади. Қайтанга, яйлов томонга юзланиб, нигоҳи ила отаси суруви қаердалигини қидирмоққа тушди.

Аёл бундан беҳад қувонди.

Аёл илк бор лаънати коптоқдан болани қизганмади.

Аёл бу таклифи нечун болага маъқул келганини билмади.

Магар бу юмуш куни кеча айтилганида борми, болага малол келмоғи тайин эди. Бугун эса аҳвол бошқача – бўри боласига беқиёс даражада ҳаваси кетган ва эндиликда уни тезроқ қўлга киритиш иштиёқида ёнаётган болага бу юмуш, том маънода, айни муддао эди-да. Мана энди, тушликни отасига ташлаб, изига қайтишида “дарвоза” орқали қўшни водийга ўтади ва бемалол бўри инини қидиради. У болалигига бориб, бу ишни ўта жўн деб ўйламоқда эди. Сабаби, кеча тонгда Эна бўрининг ўтов ёнидан беҳадик, бамайлихотир йўртиб ўтиши ҳамда у ҳақдаги кечдаги гурунги ва бугун қоядан туриб кўрганлари жамланиб, боланинг бу жониворлар тўғрисидаги бурунги тасаввурлари кескин ўзгариб, “жондор” деб аталмиш йиртқич ортиқ кўзига даҳшатли кўринмай қолганди.

Сарагул тушликни атай ўйлаб топганди.

Барча чўпон-чўлиқлар каби емагини ўзи билан олиб юрадиган Чори чўпонга тушликнинг ҳожати йўқ. Аёлнинг мақсади – момосининг эркаси бўлмиш ўғлини тезроқ тоғу тошларга кўниктириш эди. Ўтган йили кўкламда шу ниятда уни отаси қабатига қўйиб кўрди. Бироқ боланинг ранг очмай, сумрайиб юришидан гаши келган Чори чўпон учинчи куниёқ уни қайтариб юборди. Бунга қарангки, бу гал ҳеч қутилмаганда боланинг ўзи “уйғониб” қолди ва ундан изн сўраб ўтирмай, тўсатдан қояга тирмашди. Шу боис

Сарагул синаш учун тушликни ўйлаб топди. Бола қулоқ қоқмай рози бўлди.

Аёл, тоғу тошларга ўғлимнинг меҳри ийди, дея ўзича бахтиёр эди.

Бола эса қутилмаганда ўзига тортиқ этилган эркинликдан шод эди.

Бугун кечга томон биринчи гиламни тугаллаш арафасида турган Барно ҳар иккисидан ҳам кўра бахтиёрроқ эди.

Кунда уч маҳал дастурхондаги ушоқлар қоқиладиган ерда – бутазор гирдидаги кафтдек сайхонликда ғимирлаб юрган бир жуфт дала сичқони ва бошқа турдаги майда жониворлар ҳам бахтиёрликда улардан қолишмасди. Бу жимитдек жонзотларнинг бор бахти шунда эдики, Сарагул ўтов теварагини макон тутган бу каби ушоқ жонзотларнинг тинчлигини ўйлаб, табиатан мушукка меҳри баланд бўлмиш Барно қизнинг раъйига қарши ўлароқ, ўтовда мушук асратмасди. Бу-ку майли, ҳаттоки онда-сонда ўтовга ўрмалаб кириб қоладиган илонларга ҳам ўзга бировни қотинтирмас, ўзи аста думидан тутиб, нарига олиб бориб ташларди. Тагин қизиқ бир гап – аёл бирор қимматли чинни идиши синдирилганда гинг демаслиги мумкин, бироқ ўша чиннини синдирган бола эрмакка ниначи ёхуд чигиртка қанотини юлқулаб ўйнаса, калтаги тагида қолиши аниқ эди.

Хуллас, табиат қўйнида кўз очиб, йиллар давомида бу оламга ҳам қалбан, ҳам жисмонан сингиб ва сингишиб кетган аёл ўзини унинг бир бўлаги сифатида ҳис қилганидек, ўзга тирик мавжудодларни ҳам шу қаторда кўрарди. Қисқаси, аёл теварагида мавжланиб турмиш бу ёввойи оламни ҳаддан зиёд севар, бугун эса ушбу оламга нисбатан ўғлимнинг муносабати ўзгарди, деган хаёлда ўзида йўқ бахтиёр эди.

* * *

Тунда ови юришмаган Эна бўри тонгда шимолий доvon белидан тўғри Бурмали водийга энаркан, ертешар жониворлар мўл бўлмиш дара бўйидаги ялангликка етганда, тўсатдан боланинг темир исига қоришиқ ҳидига дуч келди. Зеро, қўй-қўзилар тумшуғи тегмаган бўлиқ ўт-ўланли сайхонликда шусиз ҳам турли ҳидлар ҳаддан зиёд бисёр эди: мана, майсалар оралаб кетган ингичка сўқмоқдан азонда тулки югургилаб ўтибди, ярим қуриган пакана бута тубидан товущқоннинг ўтган кунги иси ҳануз тўла ариб битмаган, яқинда қазилган индан таралаётган ертешарнинг мазали бўйига басма-бас ҳолда сайхонлик четига харсанглар томондан қандайдир ўлакка иси анқир, тошлардан бири яғринида эса қирғийга

ўлжа бўлган қуш патлари тўзғиб, сочилиб ётарди. Буларнинг бари Эна бўри учун одатий ҳолат ва ўргамчик ҳидлар эди.

Бироқ темир исига омукта бола бўйига рўбарў келгач, у теварақдаги бошқа ҳидларни зумда унутди ва худди ўт-ўланлар орасида ўз кўйида гимирлаб юрган дала сичқонига бехос кўзи тушиб қолган тулки янглиғ бўйин қайириб, шу ҳолда бир муддат ҳайкалдай туриб қолди. Кейин таранг тортган думини ҳали у ён, ҳали бу ён бежо биланглатиб, топтаб ўтилган майсаларга аввал тепалаб, сўнг қиялаб боқди ва бу таниш ҳид – бола ҳидига ўтган тонгда ўтов яқинида дуч келганини дарров эслади.

Эна бўрининг барча ёввойи жониворларга хос гаройиб феъли – ҳар гал ўтовни ёнлаб ўтаркан, теварақдаги сон-саноксиз ҳидлар орасидан, албатта, биринчи галда, ҳамиша ўтов аҳли ҳидини туванлар ва сўнг шунга қараб, нотаниш келди-кетди исларни аниқлаб оларди. Ўша куни кўтондан ўта-ўта, аввалига ердаги фирт бегона ис – бола ҳидини туйган, сўнг ўтов қошида ўзини кўрган, турган гап, ундан зигирча чўчимаган, қайтага нотаниш ҳид эгасининг ким қанақалигини аниқлаб олганидан кўнгли дарров хотиржам тортганди. Айни дамда эса бутун вужудида бунинг аксини ҳис этиб турарди. Боиси – бола ҳидига этни жунжиқтиривчи темир иси қоришиқ эди. Эна бўри ўз тажрибасидан шуни яхши биладики, қоришиқ ҳид – инсон ва темир иси ҳеч қачон яхшиликдан дарак бермайди – унинг ортида доимо бирор хавф-хатар пинҳон ётади. Ахир Сўпоқ даврида бу хил омукта ҳидларга, яъни овчилар томонидан ғоятда устакорлик билан қўйиб кетилган шафқатсиз “темир махлуқ” – қопқонларга неча бор дуч келмаган. Шунга кўра, бехосдан оёққа оғиз соладиган кўнғир-қорамтир тусдаги даҳшатли “ғаним” – қопқонни кўз ўнгида гавдалантириб, беихтиёр ириллади. Ириллаш асносида, одатига кўра, теварақка сергак кўз югуртириб қўйишни ҳам унутмади. Кейин эса ҳар эҳтимолга қарши панжаларини ердан узмаган кўйи топталган майсаларга тагин тумшуқ чўзди ва бир ондан сўнг қоришиқ ҳид бир ерда уялашмай, ҳар икки ёнга – водийнинг шарқий қисмидаги майда тепаликлар ҳамда “дарвоза” сари чўзилиб кетганини дарров сизди. Жонивор ҳеч иккиланиб турмай, ҳидга эргашиб, тепаликлар томон жилди. Қоришиқ ҳид тепаликлар биқинидаги катта-кичик харсангларни ёнлаб ўтиб, кескин дара тарафга қайрилган ва сўнг жарлик ёқалаб, “дарвоза” тарафга қараб кетганди.

Эна бўри ҳид олиб-ҳид олиб бораркан, салдан сўнг бола томонидан ўткир пичоқда шунчаки эрмакка, аммо ўта ҳафсала билан кавланган саёз ва намчил чуқурчага тўқнаш келди. Чуқурча дара лабидан уч-тўрт одим берида қазилган бўлиб, қўйида эса ҳалига қадар тиниб улгурмаган жўшқин сой лойқаланиб оқарди.

Кутилмаган бу ҳолдан баттар таҳликага тушган Эна бўри кўзларини чуқурчага тикканча, лол туриб қолди. Нега деганда, ажал ҳиди – темир иси гупуриб турган намчил чуқурчанинг туриши ва шакли шафқат билмас “темир махлуқ” кўмилган ерга асло ўхшамасди. Одатда, “темир махлуқ” ер юзалаб – майин тупроқ ёхуд чириган хас-хашаклар остида пўсиб ётарди-да. Бунинг устига, чуқурча теварагида димоққа ўта хуш ёқувчи хўрак ҳам кўринмасди.

Унда бу нима?

Ана шунда Эна бўри қаватида собиқ жуфти Сўпоқ йўқлигидан жуда ўқинди. Агар шу тобда жуфти ёнида бўлганида борми, бирпасда бу жумбоқнинг тагига етган ва магар чуқурча тубида “темир махлуқ” биқиниб ётган бўлса, орқа панжаси билан тупроқ сочиб, бир лаҳзада унинг жағини ёпган бўларди.

Сўпоқ тўдабоши сифатида ниҳоятда омилкор эди. Айниқса, “темир махлуқ”ларни адашмай аниқлаш ва уларни зарарсизлантириш борасида жуда устаси фаранг эди. Одам боласи “темир махлуқ”ни нечоғли устакорлик билан бекитиб, темир исини йўқотмоқ учун унга не бир гирд-балолар сурган бўлмасин, Сўпоқ зумда уни аниқлар ва аниқлаши биланоқ кўксининг туб-тубидан бўғиқ ириллаб, бу балодан тўда аъзоларини огоҳ ётарди. У шартли оҳангда ириллаши билан шериклари бир зумда турган жойларида тошқотар ва барининг эътибори тўдабошига қаратиларди. Бу хил қалтис онларда Сўпоқ нечундир ҳамиша ўзига нисбатан алоҳида диққатни талаб ётар ва қачонки, барча йиртқичлар нигоҳи ўзида эканлигига тўла ишонч ҳосил қилгандан сўнггина, мана, кўриб қўйинглар, дегандай андак виқорланиб, гоҳ қопқон кўмилган ерга, гоҳ шериклари томонга бир-бир назар ташлаб, кўпда ошиқмай “темир махлуқ” кўмилган ерга орқа ўгирарди-да, кўпинча ўнг панжасини ишга солиб, аввал секин, сўнг шиддат-ла тупроқ сочмоққа киришарди. Тўдабошининг йирик ва ўткир тирноқлари ерга ботиб улгурмаёқ, қулоқлари динг тўда аъзолари ўша таниш “шилқ” ётган товушни бетоқат кутар ва бу нохуш сас ҳавога қалқиши билан дастлаб бир-бир сесканишиб,

кейин дарров жонланишарди: бири ўзича ботирланиб, ёпилиши забтида силкиниб юзага тепчиб чиққан “темир махлуқ”ни искаб кўрар, бири яқин бормоққа ўзида журъат топмай, турган ерида оҳиста ингиллаб кўяр, бири, энди ҳеч ҳожати бўлмаса-да, Сўпоқнинг қилиғини такрор этмоққа уринар, бири эса бир парча тайёр хўракни илиб кетиш пайида бўларди. Бироқ Сўпоқ бунга изн бермасди, туйқусдан газабкор ириллаб, хўракка пешоб оқизиб, уни булгаб ташларди. Бу – унинг қопқон эгасига нисбатан ўтли нафрати белгиси эди. Афсуски, тўдабоши сифатида у ҳар қанча зийрак ва хушёр бўлмасин, лоқайдлик ва айниқса, нафс йўриғида қопқонга тушиб қолувчи йиртқишлар ҳаммиша учраб турарди. “Темир махлуқ” – ажал, унинг чангалига тушиб қолган жонга ҳеч бир куч, жумладан, ўта бақувват жағ соҳиби бўлмиш Сўпоқ ҳам кўмак беролмасди. Эна бўри ана шундай аянчли воқеалардан бири – ёш ва ўйинқароқ бўри – Оқдум фожеасини ҳалигача унутолмайди.

Ўшанда ўзича тўдадан илгарилаб кетган ва энди айни шу қилиғи учун Сўпоқдан бошлаб таъзирини ейиши лозим бўлган Оқдум ундан қочаман деб, арчалар оралаб кетган сўқмоққа қўйилган қопқонга тушиб қолганди. Бу йўналиш тўданинг энг синашта йўлларида бири эса-да, Сўпоқ ҳеч қачон шу сўқмоқдан бепарво ўтмас, бирорта жондорнинг ўзидан олдинга йўртмоғига изн бермас ва ҳатто тўданинг энг суюкли эрка-тойи бўлмиш Эна бўри ҳам бу йўриққа ҳеч бир монеликсиз бўйсунмоққа мажбур эди. Ўшанда Сўпоқ дарров кўмакка ошиқмаган, гўё йўриқни бузганига аччиқ қилгандек, дод-вой қилганча, жон-жаҳди билан қопқон занжирини ғажимоққа тушган Оқдумнинг ҳаракатларини кузатиб, бир четда чўнқайиб тураверган. Қолган йиртқишлар бу орада Оқдум атрофида айланишган-ўргилишган, баъзи бирлари занжирга оғиз солиб кўришган ва охир-оқибат, нима қиламиз энди, дегандай тўдабошига илтижоли боқишган. Сўпоқ кўринишидан аразда эса-да, аслида не қиларини билмай боши гаранг эди. У шу ҳолда бир неча муддат тошқотиб тургач, ошиқмай ўрнидан қўзғолган ва бориб занжир халқаларини тишлари орасига олган. Аввалига ириллаб-сириллаб чайнаган, сўнг қаттиқ пишқириб, занжирнинг иккинчи учига кўмилган гўлани кавлаб олган. Бироқ бу чора эмасди. Зеро, шундан бўлагига Сўпоқнинг чоғи ҳам етмасди. Кейин олдинги сўл панжаси исканжага тушган Оқдум, ўртада, қопқон ва гўлани зўр-базўр судраб, қолган жондорлар эса

уни тевараклаб, нарироққа йўл тортишган – имкон ва иложи борича узоқроқ кетмоққа уринишган. Аммо изларидан қопқон эгаси – яроқ тутган отлик тушганини сезишгач эса Оқдумни тақдир измига ташлаб, арчалар орасига биқинишган ва кейинги даҳшатли жараёнга бевосита гувоҳ бўлишган. Қисқаси, думи учигаги бир тутамгина оқи тўқ кулранг келбатига сира мос тушмаган ёш жондорнинг аянчли қисмати Эна бўри хотирасида маҳкам муҳрланиб қолган. Шунга кўра, у оёқдан олмоққа ҳозир нозир ҳолда пусиб ётадиган “темир махлуқ”дан доимо ҳазир бўлишга тиришади – уни яроқ тутган овчига нисбатан хавфли деб билади. Мана энди, ажал ҳиди анқиб турган чуқурчанинг нелиги ва унинг не вайдан қазилганига ақли етмай, боши қотиб турарди.

Эна бўри ҳали нами аримаган чуқурчага гоҳ у ёнлаб, гоҳ бу ёнлаб, гоҳ тиккаланиб ва тикланиб боқаркан, охири темир исининг кучли анқишига қараб, ўша кўринмас бало чуқурча тубида деган қарорга келди. Сўпоқнинг амалини қўлламоққа жазм қилди. У теваракка яна бир карра сарасоб солиб, ортига қайрилди-да, бошда сўл, сўнг ўнг панжаси билан бир четда уюлиб ётган тошу тупроқни чуқурча ичига сочқилашга тушди. Аммо чуқурча аввал яримлаб, сўнг бўғзига қадар тошу тупроққа тўлиб-тошса-да, у кутган таниш “шилқ” этган сасдан дарак бўлмади. Бу ҳолдан Эна бўрининг ҳайрати ортди, ўз навбатида, чуқурчадан ортиқ ҳайиқмай қўйди. Аммо чуқурчани шу ҳолида ташлаб кетмади – Сўпоқ каби нафрат-ла устига чоптириб, сўнг уни тарк этди, яъни ҳид бўйлаб тагин йўлида давом этди.

Қоришиқ ҳид уни тўғри “дарвоза”га бошлаб борди.

Бу ерда у кесишган изларга рўбарў бўлди.

Кеча Бурмали водийга қадам қўйган бола дастлаб этакдаги дўнгликлар ёқалаб тентиган ва сўнг дара томонга юриб, бир майдон у ерда уймалашиб, кейин дара зиҳи бўйлаб ортига қайтаркан, “дарвоза”да кирган изини кесиб ўтиб, Сувлиқсой водийси гирдидаги дўнглик ёқалаб, Эна бўрига қадрдон эрмиш ўтов томон кетганди. Бироқ бу ҳолдан жондорнинг кўнгли зигирча таскин топмади, қайтага ҳадиги баттар кучайиб, ададсиз шубҳа-гумонлар оғушида қолди. У ўзига таниш бўлмиш болани ўта ушоқ билиб, уни хавфли ғаним сифатида қабул этмасликка ҳарчанд уринмасин, бироқ бола ҳидига эш бўлмиш лаънати темир иси ундаги бу илинжни жиддий инкор этгани боис, болапақир жониворнинг кўз олдида гоҳ яроқ тутмоққа қодир азамат йигит қиёфасида, гоҳ доимо жондорлар йўлига қопқон қўйиб

юрадиган – жуфти Сўпоқ даврида уни бир неча бор кўрган, шунингдек, Оқдумнинг бошига ҳам шу етган – ўрта бўйли, қорувли овчи келбатида гавдаланиб, баттар юрагини эзарди. Ахир, ўтган тонгда кўзига чалинган болада бирон-бир ёмонлик аломати йўқлигини у ўша заҳотиёқ дарров фаҳмлаган эди-ку.

Унда бу синоат недур?

У беихтиёр бола изидан ўтов томон юрди.

Шу ўринда, куйидаги саволнинг туғилиши табиий, нечун жониворнинг тинчини бузди?

Бор гап шундаки, бола унинг инига яқин ерда ўралашганди, бу – бир. Иккинчидан эса бу қоришиқ ҳид шу кезгача хавфсиз санаб келинган ўтовга боғлиқ эди. Эндиликда бу балони ўз кўзи билан кўрмагунча, нелигига тўла ишонч ҳосил қилмагунча, яъниким, ҳудуд эгаси сифатида ушбу жумбоқнинг тагига етмагунча унинг кўнгли тинчимасди. Бу – йиртқич учун ҳаёт-мамот масаласидек бир гап эди.

Эна бўри ўтовга яқин қолганда, шартта ўннга бурилиб, қияликдаги арчазорга шўнғиди ва кўп ўтмай ўтов тепасида пайдо бўлди. У қияликда кеча тонгда бола томонидан қолдирилган ҳидни туйган эса-да, ортиқ чалғимай, бор диққатини жамлаб, ўткир кўзларини куйидаги ўтовга тикди.

Ўтов, одатдагидек, тинч ва осойишта эди.

Эна бўри дастлаб тонгги юмуш – кўтонни супур-сидир қилиб юрган Барнога разм солди. У қиздан ҳайиқмас, унинг мисли капалакдай беозор ва беэиёнлигини яхши биларди. Шунингдек, айна шу пайт ўтовдан челак кўтариб чиқиб келган Сарагулдан ҳам чўчимас, қайтага уни жуда хуш кўрарди. Шунга кўра, аёлга кўзи тушиши билан, гўё узоқ сафардан қайтган эгасини соғиниб қаршилаган итдай, беихтиёр инграшиб, гингшинди. Қани энди, айна шу тобда итнинг ўрнида бўлиб қолса-ю, ўғри мушукдайин арча новдалари орасида биқиниб ётмай, қуйига энса, бир майдон аёлни чир айланиб-ўргилса, сўнг, мени силаб-сийпалаб қўй, дея тўртала оёғини даст кўтариб, ерга чалқанча тушиб ётиб олса, қорни ва бўйнини силаб-сийпаётган аёлнинг ҳузурбахш илиқ кафтини бутун танида ҳис қилса. Зеро, у чалқанча тушиб эркаланишни азалдан ёқтиради. Бундай дамларда, Тархашнинг акси ўлароқ, Сўпоқ ундан сира меҳрини аямасди – бошдан-оёқ ялаб-юлқаларди. Тархашга келсак, унинг бу хил нозик майлларга жавоб беролмас, гўрлиги сабаб, ўзгани эркалашдан кўра, аксинча, ўзини эркалашларини хуш кўрарди.

Аёлга илк бор тўқнаш келган куниёқ, унинг ботинидан балқийган илиқ тафт таъсирида, Эна бўри, бир лаҳзага бўлса-да, айна шу истакни туйган ва бу ҳолдан таажжубланиб, оҳиста инграшиб қўйганди. Сўнг арчазор қияликка ўрларкан, нечундир йўлда аёлнинг илиқ кафтини ич-ичидан қайта кўмсаб, қайта инграгиси келди. Аёлнинг сирли ва сеҳрли тафтига ошуфталик кейинчалик ҳам жониворни тарк этмади – ҳар сафар ўтовни ёнлаб ўтаркан, шу истак вожидан вужуди бир дамга бўшашиб, кўзининг ости билан аёлга эркаланиб боқади. Бироқ ўртадаги кўз илғамас “чизиқ” дан ҳатламоққа ҳадди етмайди. Аёл эса, гўё жониворнинг ичидан не ўтаётганини сезгандай, ҳар гал эркалаб, тергаб қўйишини сира қанда қилмайди. Аёлнинг беғараз койиниши замирида ўзига нисбатан меҳр ва хайрихоҳликни ҳис қилган Эна бўри эса худди юввош итдай, беихтиёр дум силкиганини сезмай қолади. Агар бунинг эвини топганида борми, аёл қошида бир муддат тўхтаган ва кўзларига термулганча, кўп эмас, атига бир неча лаҳзага чуқур тин олган бўларди. Минг афсуски, бу мумкин эмас, негаки, инсон ва бўрилар орасида лойи “ҳадик” дан қорилган шундай бир мустаҳкам девор бўйланиб турардики, бу деворни менсимаслик табиат қонуниятига мутлоқо зид эди. Қисқаси, Эна бўри ўтов соҳибасини қанчалик ўзига яқин олмасин ва айна шу ҳолат аёл хатти-ҳаракатида нечоғли акс этмасин, мавжуд қонуниятни бузмоққа ҳеч бирининг юраги чопмас, яъни масофа сақлаб “муомала” қилмоқдан нарига ўта олишмасди.

Бу тириклик дунёсида, аслида, ушбу “муомала”нинг ўзи ҳам ўта ноёб ҳодиса саналади. Инсон ва йиртқич ўртасида бу каби “дўстлик” камдан-кам рўй беради. Ўз навбатида, у шу қадар мўрт бўладикки, хиёлгина ноўрин хатти-ҳаракатдан зумда йўқликка юз тутиши мумкин.

Бугун айнан шу ҳол эпкинланган бўлиб, Эна бўрини ўтов сари юришга ундаган асосий сабаблардан яна бири – шу эди. Қоришиқ ҳид шу дамгача ўзи “дўст” деб билган ўтов аҳлидан бирига тегишли бўлиб чиққанининг ўзиёқ йиртқич юрагида шубҳа ҳиссини туғдирган, назарида, ўтовда ўзига қарши қандайдир хатар пайдо бўлгандек эди. У ўша хатарни ўз кўзи билан кўриш ва аниқлаш қасдида эди. Эна бўрининг ўзига қолса-ку, биргина қўрқув йўриғига бўйсуниб, аёлдан бет ўгиришни, яъни ўтовнинг хавфли нуқталардан бири сифатида билиб, ундан четланишни асло истамас, бундан кейин ҳам аёлга “эркаланиб”, вақт-бевақт ўтов ёнидан бемалол ўтиб-қайтиб туриш истагида эди.

Эна бўри қуюқ арча новдалари орасидан тонгги куёш нуридан секин-аста фусункор тус ола бошлаган теваракка ора-сира кўз ташлаб қўйишни унутмаган ҳолда қоришиқ ҳид эгасини қидирмоқда эди. Аммо ҳозирча у ҳеч қаерда кўринмасди.

Эна бўрининг бахтига ҳид эгаси кўп куттирмади.

Ўтовнинг қўштабақали, пастак, кўримсизгина эшигида ҳали кўзларидан уйқу ариб битмаган бола пайдо бўлганида, йиртқичнинг нигоҳи Сарагулда эди. Болани кўргач, бирдан сергак тортиб, бутун диққатни унга қаратди. У липпасини тутган кўйи наридаги қоятошлар томон зинғиллаган бола ортидан ҳайрон қараб қоларкан, темир иси боис, хаёлида хавфли ганим йўсинида гавдаланган ҳамда ўзини таҳликага солган бу ушоқ жоннинг ҳеч бир хатарли жиҳати йўқлигини, теварагида сайраб турадиган какликлардек беозорлигини зумда идрок этди. Бу эса тўсатдан кўйидаги воқеани эсига туширди.

Ўшанда ўзга бир армон майлик кўрсатгани учун Сўпоқдан аразлаб, тўдани тарк этган Эна бўри ербагирлаб ўсган қуюқ арча пойида кўнгли қоронги тундай зимистон тортиб ётганди. Бошига тушган бу савдога тоқат қилмоққа бардоши етмай, ётган жойида ими-жимиди ўлиб қўя қолгиси келарди. Бироқ у биқинган арча ёнидан ўтган сўқмоқда ўтин юкланган эшагини олдиға солиб келаётган новча, қоратўри боланинг туйқусдан пайдо бўлиши жониворнинг ғам тўрига ҳаддан зиёд ўралиб-чирмалмоғига йўл қўймади. Табиий, Эна бўри боладан заррача чўчимасди, юрагида унга нисбатан қаҳр туйғусини ҳам ҳис этмасди, уловини ҳайдаб тезроқ қабатидан ўтиб кетишини кутиб, арча бутуқлари орасида димини чиқармай, пусиб ётаверди. Одам боласи кўради, аммо ҳид билмайди, деган ички ёввойи ақидага амал қилиб, илгари ҳам бу усулни бир неча бор қўллаб кўрганди. Аммо бу гал боланинг олдида келаётган узунқулоқ эшак, барча жонзотлар каби ҳар қандай хатарни олдиндан сеза билиш қобилиятига эга эканини хаёлидан мосуво этганди. Ана, арчага етишига бир арча бўйи қолганда, узунқулоқ махлуқ таққа-тақ тўхтаб, жойида тошдай қотди. Эшаги ортидан парвойи фалак келаётган бола не гаплигини ўйлаб ҳам турмай, аввалига “хих” лаб кўрди. Қани энди, эшак жойидан жила қолса. Шундан сўнг, боланинг газаби қайнаб, қўлидаги силлиқ халачўп билан уни аямай савалашга тушди. Калтакка эшак чидаш берди-ю, аммо шундоқ кўз олдидаги тасир-тусирга тоқат қилмоққа Эна бўрининг бардоши етмасди. Арча тагидан аста сирғалиб чиқди-да, сўқмоқ бўйлаб йўртиб

қочмоққа тушди. Аммо улов эгаси ғирт нодон бола экан, шунчаки йўлига қочган Эна бўрини кўрқоққа чиқариб, бундан ғайрати жўшиб, ўтин боғламлари орасидан кичик болтани қўлига олиб, “тўхта, энағар”, дея изидан қувлашга тушди. Эна бўри андишага бўйсуниб, “ана қайтар-мана қайтар”, дея бирор олтмиш одимча йўртиб борди. Бироқ қарасаки, бола тийиладиган эмас, шунда у шартта ортига қайрилди-да, тошингни терсанг-чи, дея сўйлоқ тишларини намоиш этганча, ярим овозда шундай бир ириллаб бердики, бунга асло кутмаган боланинг қўлидан болтаси тушиб, иштонини ҳўллаганча, бояёқ жуфтагини ростлаган эшаги ортидан ура қочишга тушди.

Боланинг қораси ўчгач, Эна бўри сўқмоқ четида ётган болта ёнига бориб, уни қизиқсиниб искаб кўрди. Ажал ҳиди – қоришиқ ҳид эгаларидан бири зумда қочиб қолгани, иккинчиси эса шундоққина тумшуғи тагида хор бўлиб ётганидан ҳайрати тошгандай, болта тепасида пича чўнқайиб турди-да, сўнг ошиқмай боши оққан томонга йўртиб жўнади.

Бу воқеа фавқулодда эсига тушгач, бугун ҳам худди шунга ўхшаш қоришиқ ҳидга дуч келганини фаҳмлаб етган Эна бўри бирдан енгил тортиди-да, болани ортиқ эътиборига арзитмай, тагин аёлга чалғиди. Бу орада қозон тагига ўт ёққан Сарагул кул тўла тоғорани биқинида тутганча, қўтондан наридаги, сойликдан беридаги кичкина култепа томон юрди. Ана шунда Эна бўри диққатини сойликнинг кенг саҳнида гимираб юрган юмронқозиқлар ўзига жалб этди. Тархаш овлашни жуда хуш кўрадиган жониворларга бу сафар Эна бўри нафси очилиб қаради. Аммо бироздан сўнг уларни аёлдан сира ҳайиқмай, қайтага унга яқинроқ келишга уринаётганини сезгач, аёлга нисбатан рашкка ўхшаш галати бир туйғуни ҳис қилди. Бироқ бу ҳол узоқ давом этмасди. Нафси рашкдан устувор келиб, у тумшуқ ялаб, тамшанди, тамшаниб, тумшуқ ялади. Қани энди, манави семизгина махлуқлардан бир нечтасини тутиб, паққос туширса! Қорни оч эса-да, қўрада кавш қайтариб ётган жонлиқларга қия боқмаган йиртқич юмронқозиқларни жуда-жуда тутиб егиси келарди. Аслида, тунда ови барордан келмагани туфайли, тонгда емак дардида Бурмали водийсига энган, ертешарлар жониворлардан икки-учтасини тутса тутди, тутолмас, зах қаваклардан бирида сақланмиш захирасига бориб қотиниш ниятида эди. Агар қоришиқ ҳидга чалғимаганида, ҳозир болалари ёнида тинчгина ором олиб ётган бўларди.

Кўнгли бутунлай жойига тушган Эна бўри бир неча муддатдан сўнг қоя оша аста изига қайта бошлади.

* * *

Кечадан бери ўзини тўла эркин ҳис эта бошлаган бола – ҳолбуки унинг эркинлигини ҳеч ким чекламаган – бугун жондор инини, албатта, қидириб топиш умидида, нонуштадан сўнг, бу ишга ҳозирланиб, ўтов ичида гимирлаб юраркан, керагада, милтиқ қаватида осиглиқ турган, кеча отасига тушлик олиб бораётиб, яширинча қўйнига солиб чиққан қорамтир чарм қинли, суяк сопли узун пичоққа қўлини чўзган ерида, гўё тўсатдан нимадир эсига тушгандай, бир муддат хаёлчан туриб қолди. Бир қарашда, тигни сўроқсиз олмоққа истиҳола қилаётгандек эса-да, аслида бу дафъа пичоқни қўйнига бекитиб эмас, шу ернинг ўзидаёқ камарига тақиб чиқишни ўйлаётган эди. Боиси кеча ўтовдан андак узоқлаб, йўлда уни камарига тақиб олганида, ўзини жуда бўлакча – тоғни урса талқон қиладиган алп йигитдай ҳис қилган эди-да. Қани энди, бу истагига онаси монелик қилмаса-ю, тигни бобоси каби ўнг ёнига эмас, худди шамширдайин сўл ёнига осиб, ўтов эшигидан қомат кериб чиқса!

Бола шу каби ўй-хаёллар оғушида қорамтир қинли пичоқни камарига тақаркан, белида оддий тиг эмас, ростакам шамшир осилиб тургандай, ўзини кўзгуга солиб кўргиси келди. Бироқ бутун бошли ўтовда Барно опасининг катталиги ўртача ликопчадай, яшил гардишли ойнасидан бўлак кўзгунинг ўзи йўқ эди.

Бола теваракка аланглаб, эшик тепасида, безакли қизғиш тузма ортига қистириб қўйилган кўзгунини тезда топиб, уни қўлига олди. Кўзгунини ўзидан узоқлатиб ва яқинлатиб, яқинлатиб ва узоқлатиб боқди. Кейин бунга қаноат этмай, уни белига тутиб боқди. Қизғиш майда нақшлар ила бежалган пичоқ қини қора камарига гоятда мос тушганини кўриб, димоғи беҳад чоғланди: “У-у, қани энди, шу туришимни овулдаги жўраларим бир кўрса эди!..” – дея тотли хаёлларга берилди. Кейин қоматини янада ғоз тутаркан, белидагини чинакам шамшир ўрнида тасаввур этиб, уни шартта қинидан суғуриб, қайта қинига тикди. Бу қилигини уч-тўрт бор такрор этгач, тўсатдан ўрлиги қўзиб, пичоқни камаридан ечмай, шу ҳолича тўғри Бурмали водийга йўл тортмоқ истади. У шу саркаш ўйда ўтовдан бош чиқариб, тишга назар ташларкан, ҳар тонгдан онаси томонидан

банд этиладиган ўчоқбошини бу сафар бўм-бўш кўргач, дадил ташқарига интилди. Овулда момосининг кўзини шамғалат қилиб, кўчага отилганидек, бу дафъа лип этиб қияликдаги арчазорга ўзини урмоқчи бўлди.

Бола шу жаҳдда оёқ учида илдам жиларкан, бир неча одим отмай, сира кутилмаганда ўтов ортидаги ялангликда гимирсиб, ўрмакни янгилаётган Барнога қарашаётган онасининг жиддий, синовчан нигоҳига дуч келди. У бу режаси пучга чиққанини фаҳмлагач, белидаги пичоққа онасининг кўзи тушиб қолмаслини учун ўнг ёнлаб туриб олди-да, ўзича теваракка алаҳсиган бўлди. Кейин, менда бирор ишингиз йўқми, деган маънода онасига бир қараб қўйиб, секин олға юрди. Бироқ ўзини тутиши ҳамда қовушиқсиз хатти-ҳаракати билан ниманидир яширишга уринаётганини яққол сездириб қўйди.

Буни бир зумда пайқаган Сарагул аввалига ажабсинди, сўнг феълига хос ўктам оҳангда сўради:

– Ҳа, йўл бўсин, улим?

Бу ҳукмона овоздан жойида қотган бола, ўзи сезмаган ҳолда, беихтиёр, онаси тарафга ўтирилди. Ана шунда аёлнинг кўзи ўғлининг белида шопдай осилиб турган пичоққа тушди. Агар шу тобда Сарагул ўрнида бошқа бир аёл бўлганида борми, дарров саннашга тушмоғи тайин эди. Тўғри, боланинг бу қилиғи дастлаб аёлга жуда эриш туюлди. Аммо ўзининг ёшлиғи бирдан эсига тушгач, аксинча, бу ҳолдан жуда мамнун бўлди, боласи тушмагур ҳалитдан эр йигит бўлгиси кеп қоптими, дея ичидан севинди.

Бу ёшида аёлнинг ўзи ҳам ҳеч қачон яроқсиз юрмаган. Қора қинли, ўткир тигли ингичка пичоқчасини жигарранг нимчасининг сўл астарига ўзи атай тиккан махсус чўнтакка солиб, онаси Сожида момо айтмишли, худди ҳалакини итидай ўрма-ўр роса санқирди. Аёл қўйнидаги тигни бирор-бир ёввойи жониворга зарар етказиш ўйида эмас, шунчаки оғзини ёпсанг, бурни билан гапирадиган сергап, маталчи момосининг: “Тоққа чиқсанг, яроғли чиқ, ёлғиз чиқма, танҳо чиқма, ҳамроҳ-ла чиқ”, – деган ўғитига амал қилиб, доимо ўзи билан олиб юрарди. Қўйнида яроғи бўлса, ҳаммиша ўзини тетик ва бардам сезарди.

Аёл пичоқ таққан болага пинҳона гурур билан қайта назар ташларкан, назарида, ўғли йигитлик сарҳадига вақтдан бурун етиб бормоққа жуда-жуда ошиқатгандек туюлиб, танглайини тақиллатиб қўйди.

Бундай пайтда ўғил боланинг шаҳдини синдириш, кўклар турган ниҳолни таг-томири билан суғуриб ташлашдек бир гап эканини билгани боис, ризолик аломати сифатида оқ сариққа мойил бодомқовоқ чехрасини эндигина табассумга тўлдирмоқчи ҳам эдики, бирдан сайрга отланган бу “йигит” да яна бир муҳим ҳамроҳ – заранг таёқ етишмаслигини дабдурустдан пайқаб қолди.

Заранг таёқ аёлнинг энг ишонган ҳамроҳи эди. Билган одамга калтак ишончли шерик – тепага ўрлашда кўмаги текканидек, гоҳо йўл-пўлда учраб қоладиган илонлардан ҳимояланишда жуда асқатади. Бунинча бор ўз бошидан кечирган аёл ўтовнинг ташқи боғичига қистириб қўйилган икки податаёқдан бирини, нисбатан калта ва йўғонроғини суғуриб олди-да, гўё сиртига ўтириб қолган чангини сидиргандай, уни кафти билан силаб-сийпалаб, боланинг қўлига тутқазаркан, улоқиб қаерга ҳам борарди, жуда нари борса, яйловни бир айланиб келади-да, деган ўйда жиддий деди:

– Ҳазир бўл, кўпам узоқлаб кетма!

Бор хавотири белидаги пичоқда бўлган бола бу гапдан мисли қушдай енгил тортди ва ўз навбатида, жиндек ўкиниб қўйишни ҳам унутмади: “Эҳ-х, шу туришимни жўраларим бир кўрганда эди-я!” Бунинча қарангки, айни шу тобда одамзодга хос яна бир қусур дарров бўй кўрсатди – онаси пичоққа изн бергач, боланинг хоҳиш-истаги янада кўпчиб, шартта изига қайрилгиси ва ўтовдан қўшоғиз милтиқни елкасига илиб чиққиси келди. У ҳатто ушбу истак майлига бўйсуниб, беихтиёр ортига ўгирилди ҳам. Ҳайтовур, сўнгги лаҳзада ақли ишлаб, ўз вақтида ўзини тия билди. Акс ҳолда, онасидан кўрадиганини кўрарди. Бу хавфли яроққа Чори чўпондан бўлак кимсанинг қотинишини жинидан баттар ёмон кўрадиган аёл бундай дамларда шунчаки койиш ёхуд хивичлаш билан кифояланиб қолмай, сендайчикин боланинг боридан йўғи яхши, дея зумда ковушини тўғрилаб қўйишдан ҳам қайтмасди. Айни кезде бу болага асло маъқул эмасди – хаёлини тамомила забт этган бўри болаларидан бирини қўлга киритмасдан туриб, яйловдан кетишни энди ҳатто хаёлига ҳам келтирмасди.

Бу камдек, бу ўта хавфли эрмак унга жуда хуш ёқиб қолганди.

Кеча отасига тушлик олиб бораркан, ушбу “хавфли эрмак” таъсирида, илк бор теграсидаги яшил оламга ўзгача бир назар билан боққан ва шу вақтга қадар ғоятда туссиз, виқорли тоғлар бу гал кўзига бутунлай бўлакча кўринган, қандайдир бир куч ўзини бу оламга маҳкам боғлаб тургандек туюлган.

Бу куч – қалбидан ўрин олиб, алақачоноқ тасаввурида яшай бошлаган ўша шўх ва ўйноқи бўривачча эди. Зеро, унинг хаёлидаги бўривачча овули шимолидаги дала-даштда ёхуд жанубидаги паст-баланд қирликларда эмас, айнан ушбу олам қучоғида эди-да. Боланинг назарида, қачон мени олиб кетасан, дея инини оғзида йўлига илҳақ термилиб тургандек эди гўё. Қани энди, суюкли бу жониворни тезроқ қўлга киритса-ю, тор дара ўзанига тушиволиб, овули томон ўқдек учса! Хуллас, кечадан буён ақли-хушини ўғирлаб қўйган ўша миттивой туфайли кўм-кўк ўтлоқ жилвакор, сокин тоғлар пирвиқор, бетдаги кўм-кўк арчалар ўта гўзал, қуйидаги яшил буталар ғоятда сирли кўринмоқда эди, кўзига.

Бола шунга ўхшаш туйғуни ўтган кўкларда Элёр жўраси билан тулки инини қидириб топган кезде ҳам айнан ҳис қилганди. Ўшанда жуда ваҳимали Каттажар кўзига гўзал ва тароватли кўринган. Теша билан жарлик пойидаги уяни кавлаб ва кенгайтириб, бир талай тулки болаларини дағал қопга жойлаб, изларига қайтишганида эса, у хушҳол кузатиб қолгандек туюлганди. Бироқ Каттажар томонидан “хушҳол кузатиб” қолинган болалар уйда нохуш қаршилаган: Ойнагул момоси, вой, менгина ўлай, болалари изидан келмиш тулкилар энди уйгинамни куйдириб, товўқларимни битта қўймай қириб битиради-ку, дея ваҳима кўтарган, оқиш соқолини тутамлаб, очиқ қопда кўрқувдан кўзлари жавдираб, бир-бирларининг пинжиги суқилиб, гуж бўлиб турган тулки болаларига хаёлчан термилиб турган Райимқул бобоси болани мақташ ва олқишлаш ўрнига, ўзига ўзи гапиргандай, аста тўнғилаб, “увола” деган, “гуноҳ” деган ва сўнг бирдан жонланиб, ҳар иккисининг ҳам юмшоқ ерига бир-бир қамчи изини қолдириб, “қани, қопни кўтар, изимдан юр” деган ва неварасини отга мингаштириб, тулки болаларини тўғри Каттажарга олиб борган, эндигина овдан қайтиб, болаларини қидирмоққа тушган ва уларни кўришлари билан наридаги тиканаклар орасига бекинган она тулкининг кўз ўнгида қопдаги жониворларни, худди пиёз ёхуд картошкадай ерга ағдариб, секин ортларига қайтаркан, бояги аччиқ қамчи учун узр сўраган оҳангда, бобоси деган: “Кучинг кеп-кеп, тулкига етдими? Тулки ўрнига айиқ тутиб кел, жондор тутиб кел. Ана ундан сўгин мен сени, эр жигит, деб мақтайин.” Бобосининг ҳазил йўсинда айтган бу гапи боланинг хотирасида миҳланиб қолган эмасми, ўз хаёлида, бугун қўлга киритиши лозим бўлган бўри боласи бобоси томонидан ҳеч монеликсиз

қабул қилиниши ҳамда бу ишидан ўзида йўқ суюнишига ишонарди. Ахир шу пайтгача овулда ҳеч ким уйига тирик бўри кўтариб бормаган-да. Дарвоқе, бир талай тулки болаларини ҳам биринчи бўлиб овулга у олиб борган, Элёр жўраси шунчаки қарашган. Бу иши бобосига ёқмаган эса-да, лекин овулда роса гап бўлган. Эртаси эса жўралари қутқуси билан тагин Каттажарга йўл олишган. Аммо тулкилар болаларини аллақачон бошқа жойга кўчириб улгуришган экан, икки қўлини бурунларига тиқиб, қуруқ қайтишган.

Бола шуларни хаёлидан ўтказар экан, миттигина бўриваччани ҳовли юзида лўмбиллаб юришини, қадами узилмай қолган овул болаларининг ҳавас ва ҳасаддан ўтдек чақнаган нигоҳларини кўз олдига келтириб, қувончи ичига сиғмай, иргишлаб бораётган эса-да, йўл-йўлакай, белидаги пичоқни – Чори чўпон уни олиб қўйиши аниқ эди – беридаги харсанглардан бири ёнида қолдиришни унутмади.

Хуллас, бола қўлидаги тугунни, эй-я, тушлигим бор эди-ку, дея ҳайрон бўлган Чори чўпонга тутқазиб, ўзини тевараклаб келган сурув итлари билан пича андармон бўлган, сўнг эса онам кўп ҳаялламагин деган эди, дея ёлғонни дўндириб, ортига қайтган. Яйлов марказига етгач эса ўша поёнсиз рангин туйғулар оғушида Бурмали водий томонга бурилган. Бироқ “дарвоза”га етган жойида, кўп эмас, атига бир неча соатгина бурун водий ичкарисида бўрининг эласланган қорасини иллагани эсига тушиб, беихтиёр қадамини секинлатган. Буни қарангки, хаёл билан бўлиб, боя йўлда қайтадан белига тақиб олган пичоғи паққос ёдидан кўтарилган экан, уни қўлига олиши билан юрагига қайта қувват иниб, ўзича тигни тенгсиз бир қурол деб билган. Кўнгли ичкарида ҳеч бир зоғ йўқлигини сезиб турган эса-да, Чори чўпоннинг тўн кийишган дўсти Холдор темирчи томонидан шунчаки эмас, ҳафсала билан, нисбатан узунроқ ишланган пичоқни, худди шамширдай, ҳар ён сермаб, олға жилишда давом этаркан, мабодо жондор зоти шу атрофда бўлса, бу хатти-ҳаракатимдан ҳайиқади, деган умидда, йўл-йўлакай бўлиқ майсалар бошини аёвсиз равишда чопқилаб, учраган яккам-дуккам бута новдаларини чирт-чирт узиб борган.

Бола шу созда, эрталаб Тархаш бирровга кўланкаланган тепаликлар этагига етаркан, теваракка қайтадан зеҳн солиб, бирор-бир шубҳали қорани илламагач, учраган кавакка, харсанглар оралиғидаги тор ва кенг тирқишларга ҳадик-ла бирма-бир мўралаб, уларда бирор жон асарини учратмагач, жаҳди бўшашиб, дара томонга

қайрилади ва барибир болалигига бориб, қуйидаги жўшқин сойга тикилганча туриб қолади. Қорли тоғлар бағридан бошланиб, йўл-йўлакай катта-кичик ирмоқлардан куч олиб, ўзида йўқ даражада қутуриб, Суйлиқсой кунботишдаги чўнгқоялар мажмуасининг жанубий томонидаги тор ўзанда шиддати ҳаддан зиёд зўрайиб, қўшни водий кенглигига етганда эса ҳовури бирдан пасайиб, бир неча тармоққа бўлиниб кетадиган ирмоққа нисбатан илгари болада ҳеч бир қизиқиш йўқ эди. Энди эса ўйноқи тўлқинлар мавжини мароқланиб кузатаркан, уни беихтиёр овули ёнидан оқиб ўтадиган сокин сойга қиёслаб, ўзича шу хулосага келади, йўқ, бу сувга эсини еган одамгина тушиши мумкин. Сўнг гоҳ сойга, гоҳ қуёш нуридан ял-ял товланиб, гоҳта фусункор тус олган борлиққа алаҳсиб, даранинг пичоқда кесилгандек, тик ва силлиқ қарши бетига, жанубий доvon ўнгирларидаги қуюқ арчаларга, “дарвоза” тарафдан туриб қаралганда, Бурмали водийсининг тўри бўлмиш, юқори қисми қоятошлардан иборат, ўртача баландликдаги узун дўнгликка, водий шимолидаги доvonга, бағри чуқур жарликлар билан тилимланган беридаги пала-партиш тизмаларга, ушбу тизмалар этагидаги – ҳозиргина ўзи бориб-қайтган – катта-кичик тепаликларга, ям-яшил ўтлоқларга қизиқсиниб разм солар экан, теграсидаги ажабтовур оламни тўла-тўқис қамрашга нигоҳи ожизлик қилаётгандек, кетма-кет қовоқларини уқалайди.

Бироқ кўп ўтмай, яшиллик азбаройи жонига текканидан, кўнгли ўзга рангларни истаб, яланғоч қояларга, қоятошларга, кўм-кўк тиниқ осмонга, тоғлар бошидаги момик пахтадек оппоқ дайди булутларга термилади ва айна шу аснода ўзича ўта муҳим сирни – олам яшилликдан эмас, турфаликдан гўзал эканини, бир тусдаги ранг, ҳар қанча жозибатор бўлмасин, тезда бадга уришини кашф этган бўлади, яъни илк бора англаб етади. Овулига қайтиши билан бу ҳақиқатни баён этиб, аввалига Ойнагул момосини, сўнг бунақанги сир-асрорларни ҳатто хаёлига келтирмайдиган жўраларининг бошини қотирмоқни дилига тугади.

Бола овули ва ўртоқларини эслаши билан, теварак не чоғи тароватли бўлмасин, оёғи остидаги яшил яланглик ўрнида жўралари билан эртадан-кечгача тўп сурадиган чанг-тупроқли тақир майдон бўлиб қолишини орзулаб, чуқур хўрсинади. Бир оздан сўнг эса хаёли яна бошқа томонга оғиб – боя отасининг яшил дўнгсада мисли минг қўйли бойдай баҳузур ёнбошлаб ётганига ҳаваси келган эмасми – қалин майсалар устига чўзилиб, жиндек тин олмоқ хоҳишини тугади.

Бола ушбу истакка бўйсуниб, тизза бўйи ўт-ўланлар устига эндигина ёнбошлаган ҳам эдики, асосий мақсадидан хиёл чалғигани бирдан эсига тушиб қолиб, гўё эрталаб кўзига чалинган жондор шу яқин ўртада, қуюқ ўт-ўланлар орасида зимдан ўзини кузатиб ётгандек туюлиб, илкис қаддини тиклаб, теваракка кўз югуртиради. Бироқ атроф шу қадар тинч, шу қадар осойишта эдики, бу ҳақда ўйлашнинг ўзи жуда қулғили эди. Бу орада бола феълида мавжуд қусурлардан бири – текстурмаслиги кўзиб, ўтирган жойида бошда бир парча ерни ўт-ўланлардан тозаллаган бўлади, сўнг бунга ҳам қаноат этмай, қўлидаги тигнинг нечоғли ўткирлигини синаб кўрмоқчидек, тозаланган ерни қовлашга тушади.

Болапақир ўзи умид қилган ерда жондор ини ва у ерда бир-бирини қувлаб, лўмбиллаб ўйнаб юрган бўри болаларини учратмагач, бу ёғига нима қиларини билмай, боши гаранг эди. Аммо кўнгли худди нимадир сезгандай, водийнинг ўрли ва жарли қисмига қия боқмаган ҳолда тўрдаги дўнгликка тез-тез кўз ташлаб қўяркан, негадир, ички бир куч тинмай уни ўша томонга ундамоқда эди. Бироқ бу ерларнинг носинашталиги туфайли, юраги чопмай, ўз навбатида, ўтган йили кўкламда оддий бир тулки инини қидириб топмоқ нечоғли қийин кечгани ва бу ишга бир неча кун вақт сарфлашига тўғри келгани ёдига тушиб, биринчи кундан узоқ дайдишим яхши эмас, дея ўзини базўр тийиб турарди. Қисқаси, нечундир бугун ўзига эркинликни раво кўрган онасининг ишончига заха етказиб қўймаслик вазидан, суюкли Ойнагул момосининг қуйидаги иборасини тилга олиб, худойимнинг эртасиям бор-ку, дея ими-жимида изига қайтади.

Мана энди, қўлида силлиқ заранг таёқ, белида шопдай пичоқ, ошиқмай йўлида давом этаркан, бугун, кечагидан кўра, ўзини янада тетик ҳис этмоқда эди. Бу сафар Бурмали водий тўридаги дўнгликдан ошиб ўтиш ниятида эди. Боланинг кўнгли айнан шуни истаётганди унчага-бунчага сир беравермайдиган отасидан жуда хафа эди.

Бола кеча оқшом бекор турмаган, онаси недир юмуш билан ташқарига чиқиши билан жондор инининг қайси ўрда-гўрдалигини тахминан бўлса-да, аниқлаш умидида феълидаги яна бир қусур – қувликни ишга солиб, атайдан анқовланиб, отаси олдига ушбу саволни кўндаланг қўйган:

– Ота, жондор ҳам туғадими?

Бу гапдан ота қолиб, Барно қиз пиқ этиб қулган. Одатдагидек, қошиққа қаноат этмай, косадаги шўрвани кўтариб ичаётган Чори чўпон эса бир-бирига туташиб кетган қуюқ қошлари ости-

дан, болага эмас, аввалига суяк шимиб ўтирган кенжа ўғлига боққан, чунки бу қадар аҳмоқона саволни фақат боладан кутиш мумкин-да. Кейин косани дастурхон четига қўйиб, нимадир дегандай бўлдингми, дегандай ўғлига ярим юзланиб, ўзига ўзи гапиргандай, тўнғиллаб чўпон деган:

– Ҳа, худди итдай...

– Худди итдайин, – дея шоша-пиша хатосини тўғрилаган бўлади бола, – жондорлар ҳам кўп болалайдими демоқчи эдим...

– Итдан баттар... – дейди бу сафар Чори чўпон андак зарда билан.

– Улар уясида туғадими? – дейди ўсмоқчилаб бола. – Ё дайди итдай дуч келган ерга болалаб кетаверадими? Ишқилиб, уларнинг ин-пини борми?

Чори чўпон назарида, бу энди жуда жиддий савол эди.

Барчага маълум оддий бир ҳақиқатни ўғли билмайдими, демак, бу ўринда бола эмас, падар сифатида ўзи айбдор. Агар шу тобда Чори чўпон андак фаросат қилганида борми, қўшни отарлик Жовли чўпон ташриф буюрган ўтган кечда, айни шу мавзуда гурунг бўлганини, Эна бўри уругини қуритмоқ ўйида, унинг инини сўраб-суриштирган қўноқ йигитни, юзинг-кўзинг демай, койиб ташлаганида, ўғли шундоққина ўнг биқинида, кўзлари алланечук ёниб-ёлқинланиб ўтирганини хотирлаган бўларди. Бироқ аксарият оталарга хос бир иллат – даврада ўтирган бола аҳлини катталар қаторида кўра билмаслиги панд бериб, ўша кечдаги гурунгни эслай олмади. Мабодо, бу аҳмоқона савол шу гурунгни катта ёшдаги иштирокчилари – Жовли чўпон ёхуд Барно қизга тегишли бўлганида эди, Чори чўпон тахминан шундай деган бўларди: “Нима, қулоқдан қолганмисан, ахир тунов кунигина бу тўғрида роса гурунглашгандик-ку.” Ваз устига, одатдагидек, бугун ҳам тонгдан шомга қадар яйловда ёлғиз ўзи мум тишлаб юрган эмасми, боланинг саволи баҳона ўшанинг ҳиссасини чиқармоқчи бўлди ва наридаги қизғиш бахмал болишлардан бирини биқинига тортиб, бу ёруғ оламда барча турдаги жонзотлар, жумладан, тақир даштдаги чумолидан тортиб, тоғдаги қўпол айиқларгача ўз инларига эга бўлиши ҳақида чорак соатдан зиёд “маъруза” ўқиб, охири гапини шундай якунлайди:

– Хуллас, бу дунёда инсиз, уясиз жонивор зотининг ўзи йўқ.

Асосий мақсадга етишмоғига бир баҳя қолганини сезган бола, ичидан мисли тўфондек жўшиб келаётган ҳаяжонини зўрға босиб, томоқ қириб-томоқ қириб, дейди:

– Унда... тунов куни ўтовимиз ёнидан ўтган жондорниям уяси бор экан-да, а, ота?

Чори чўпон боланинг соддалигидан ўзича кулган бўлиб, дейди:

– Эмасам-чи.

– Қаерда? – дейди боланинг кўзлари ўтдек чақнаб.

– Нима қаерда? – Чори чўпон сергак тортади.

– Уяси?.. – қовун туширганини фаҳмлаган бола, қошиқдаги емакни оғзига олиб боради.

– Бу сенга нечун керак бўп қолди? – Чори чўпон қовоқ уяди.

– Шунчаки ўзим... – бола шошиб оғзига солган ва ўзи ўлгудек ёмон кўрадиган думба бўлагини лиққа ютиб юборади. – Қизиқ-да...

– Қизиқмаганинг дуруст... – дейди Чори чўпон қовоғини очмай.

– Қизиқсам, нима бўпти? – энди отасидан гап ололмаслигини пайқаган боланинг энсаси қотади.

Чори чўпон гапни янада калта қилади.

– Чатоқ бўлади!

Шу дам эшикда Сарагул пайдо бўлади-ю, боланинг дами ичига тушиб, бутунлай уни ўчади. Негаки, онаси ўта сезгир – коса тагидаги нимкосани зумда пайқайди. Оқибатда, отасидан ўпкаланмоқдан бўлак чораси қолмайди.

Боланинг хафалиги Бурмали водийсига қадам қўйганда ҳам аримади.

У “дарвоза”дан Бурмали водийга кираркан, бу сафар белидаги пичоқни худди кечагидай, шамшир янглиғ, у ён-бу ён сермамади, ҳаттоки уни қўлига ҳам олмади, ич-ичидан отасига иддао қилиб, айтмасангиз айтманг, сизсиз ҳам ўзим топаман жондор уясини, дея водий тўридаги дўнгни қора тортиб борарди.

Бола жуда дадил эди. Зеро, эсини таниши билан дала-даштга интилиб, қир-адирлар бағрида эмин-эркин кезинмоқнинг ҳадисини олган эмасми, мана энди, ушбу тажрибаси бовар келиб, кечагидан кўра, бугун ўзини жуда тетик сезарди. Миясида, ини қаердалигини тусмоллай олсам бас, сўнг нима қилишни ўзим биламан, деган саркаш ўй мисли қуюндек чарх ургани сайин ўзини улғайиб қолгандек ҳис этарди.

Ҳақиқатдан бола нисбатан хийла улғайгандек эди – масалан, кеча бўри боласини тезроқ қўлга киритиш иштиёқида, ўзида йўқ даражада ҳовлиқиб, турфа хомхаёллар гирдобида жунбушга келган бўлса, бугун, аксинча, хатти-ҳаракатларида совуққонлик аломатлари зухурланиб, анча жиддий тортганди. Аммо ичидаги оташ заррача сусаймаган, қайтага, беш баттар алангаларди.

Бола, шу аланга таъсирида, водий тўридаги дўнгликдан берида оёқ илиб, тоғу тошларнинг миридан-сиригача биладиган тажрибали сай-ёдлардек, ошиқмай дўнглик пойидаги сийрак буталарга, юқоридаги турли қоятошлару яккам-дуккам арчаларга диққат-ла кўз югуртираркан, бирдан ҳализамон юз очиши лозим бўлган дўнглик ортидаги нотаниш оламни тезроқ кўриш истаги жўш уриб, бундан юраги бир қалқиб тушди. Бу туйғу болага яхши таниш бўлиб, ёлғиз ўзи ёхуд бирор жўраси билан овул жанубидаги қир-адирларда кезинган кезларида, йўлига кўндаланг бўлган ҳар бир дўнглик ортида не борлиги билан жуда қизиқсинар, дўнг белига ўрлагач эса, қаршисида намоён бўлган манзара қошида энтикиш-ла туриб қоларди. Бола, момоси айтмишли, копток жиннисига айлангунга қадар, дала-даштда санғиб, олисдаги тоғларга туташиб кетган қирликларнинг маълум бир қисмини ҳамда улар бағридаги ўру жарликларни мана шу тарзда – “ўзга олам” йўсинида бирма-бир “кашф этиб” чиққанди. Бироқ коптокка бутунлай меҳр қўйгач, боладаги бу хусусият заволга юз тутган ва у “ўзга олам”га ортиқ қизиқмай қўйганди. Бугун эса шу феъли туйқусдан қайта жонланиб, эндиликда дўнглик ортидаги “ўзга олам” билан тезроқ бетлашиш иштиёқида юраги ёнмоққа тушганди, турган гап, бўри инини хаёлидан зигирча мосуво этмаган ҳолда.

Бола кўпда ҳаялламай, тезроқ юқорига тирмашмоқ ўйида нигоҳи ила дўнглик белидан ўзига мосроқ жой қидираркан, хиёл ўтмай дара бўйидаги торгина кўздан паналаб жойни дафъатан илғаб қолди-да, тўғри ўша томон юрди.

Заранг дарахтини дара тарафидаги торгина оралиқдан ўтиши билан унинг қаршисида қалин ўт-ўланли, узун энли йўлак пайдо бўлди. Қўш отлик бемалол сиғарли узун йўлакнинг ўнг ёнида чуқур дара, сўл ёнида қияланиб тушган дўнглик, адоғида эса яшил яланглик ва қандайдир қоятошлар кўзга ташланиб турарди. Бу – гаройиб кўринишга эга бўлган йўлак сир-синоатга тўла оламга элтувчи афсонавий йўлдек туюлди унга. Шу боис йўлак оғзида ҳайрат ва ҳаяжон огушида бир муддат анқайиб туриб қолди. Бироқ ҳар қанча ҳаяжонда бўлмасин, ўт-ўланлар оралиб кетган ингичка сўқмоқни назаридан қочирмади – жондор йўли, деган хаёлга борди. Бундан юраги ҳадик инди. Бироқ дара ёқалаб, бир текисда чўзилиб кетган сирли йўлакни босиб ўтиш истаги шу қадар кучли эдики, айна пайтда ҳеч нарса уни бу йўлдан қайтара олмасди.

Бола тевааракка хушёр боққанча, йўлакка даст-лабки қадамни қўйди.

Қиялаб тушган дўнглик турфа тусдаги тош қатламлардан иборат бўлиб, қатламлар орасида тиканаклар кўкланиб, дара лабининг у ер-бу ерида эса, гўё қуйидаги сойга қулаб тушишдан қўрққандек, пастак буталар қўнишиб турар, оёқ ости айтарли равон эмас – дўнгдан думалаб тушган катта-кичик тошлар деярли ҳар одимда учрарди.

У, чамаси, икки юз газча масофани босиб ўтиб, йўлак адоғидаги чоғроқ яшил сайхонликка етаркан, кўзи сўлда, дўнглик ортидаги ғоятда ғайритабиий манзарага – доирасимон чуқур ҳавзага тушди. Кафтдек текис туби арча ҳамда бошқа турдаги тоғ ўсимликлари билан қопланган ҳавзанинг умумий майдони олти танобдан зиёд, яъни бир ярим гектарча бўлиб, рангдор қирғоқлари тик, қоқ марказида эса худди найза учидек, боланинг таъбири билан айтганда, таомликка ярамайдиган эркак сабзидек, бир жуфт қоя кўкка бўй чўзиб турарди. Бу ҳавза маҳаллий чўпонлар тилида жўнгина тарзда “тошоҳур” деб юритиларди. Дарвоқе, сирли йўлак мазкур тошоҳур баралла кўзга ташланиб турган шу яшил сайхонлик бўйида якун топиб, нарига ўтишнинг сира иложи йўқдек туюлса-да, аммо синчков нигоҳ ялангликнинг у чеккасидаги қоятошлару турли дов-дарахтлар бағрига сингиб, тошоҳурнинг шарқий қанотида жойлашган қатор ўнгирлар томон мис-

ли илон изидек биланглаб кетган ингичка сўқмоқни илгамасдан қолмасди. Бироқ бола ҳозир ёни-верига разм соладиган аҳволда эмас – энди жондор инини паққос унутган кўйи, бу ғаройиб манзара қаршисида тамомила лолу ҳайрон туриб қолганди. Ҳолбуки, кечадан бери у қидираётган бўри ини шундоқ яқинида, тошоҳурдан кейинги биринчи ўнгирда жойлашганди.

* * *

Бу сафар болаларини заҳирадаги озуқа билан емаклантиришга мажбур бўлган Эна бўри ўнгирнинг дуярли нимчорак қисмини эгаллаган силлик, кўкиштоб тош четида, кундалик бетизгин қилиқлари – шўхликлари билан овора болалари ҳаракатини кузатиб, ўз навбатида, наридаги қоятош соясида бағрини ерга берган кўйи, жароҳатланган ўнг оёғини ялаб-юлқаб, ора-сирада худди норасида жонивордай араз-ла гингиб қўяётган жуфти Тархашга дам-бадам кўзларини пес-пес қилганча, чўзилиб ётарди, гўё сокин ором олмақда эди. Зоҳиран шундай, ботинан эса, ҳали-ҳануз чексиз қаҳру ғазаб оғушида эди у.

Эна бўри бежизга қутурмаганди.

Бугун тонгда кўнглига ҳадик ва қўрқув солган қоришиқ хиднинг ким ва нималигига тўла-тўқис аниқлагач, қиялик тепасидаги қоядан ошиб, йўлда ҳеч қаёққа чалғимамай, тўғри ини сари йўртаркан, тошоҳур бўйига етганда, жануб томондаги ингичка, ўта қалтис сўқмоқдан қуйига энган ва унинг марказида бўйланиб турган қўш қоядан бири пойидаги зах ковақда, бугунгидек омадсиз кун – қора кунга асраб қўйилган озуқасининг ярмидан кўпроғини Тархаш жиғилдонига уриб кетганидан огоҳ бўлганди. Бу ҳолдан Эна бўри аввалига эсини йўқотар даражада қутурган эса-да, сўнг йўлига илҳақ кўз тикиб турган оч-наҳор болаларини ўйлаб, ўзини босган, нодон ва безбет жуфтидан қолган эту суяқларни чала чайнаб, чала ютиб, инига ошиққан. Ўнгирда қора бериши билан бир-бирини турткилаб-сурткилаб, пилдираб қошига чиққан болалари олдида қўрсоғидаги емишни эндигина қайд қилиб ташлаганида, бўлак пайт қуриб қолгандай, айна шу вақтда қайси гўрдандир суманглаб келиб қолган Тархашга ташланиб қолганди.

У нодон жуфтнинг болаб адабини берган эса-да, аммо бунга тўла қаноат этмаган – ботинида бир-бири билан аёвсиз равишда чўқишаётган икки қарама-қарши туйғунинг қайси бирига ён босмоқни билолмай, шуури карахт эди: қаҳри дердики: “Бос, янч, этини нимтала, бу ярамасни!” Ақлли эса зўр бериб бу ёвуз қутқуни инкор этмоққа уринарди:

“Йўқ-йўқ, асло ғазабга эрк бера кўрма!” Жонивор ушбу икки ўт ўртасида аёвсиз равишда қоврилар экан, бахтига, хиёлдан сўнг ўтган йиллар давомида секин-аста орттирилган бор тажрибалари бовар келиб, агар ғазабини жиловламаса, оқибати хунук бўлиши мумкинлигини ҳис этиб, андак тинчланди. Ақли шуни айтдики: “Емакка қотиниб, ўзини айбдор сезгани учун ҳам Тархаш боя юмматаламоғинга қўйиб берди. Ҳозир қайта ҳамла қилар бўлсанг, ортиқ у қараб турмайди, ўтган галгидек, қурби етганча қутуриб қаршилиқ кўрсатишга тиришади ва натижада, бундан ҳар иккинги ҳам жиддий озор топмоғинг мумкин.” Бундан Эна бўри дарров ҳушёр тортди: “Агар бу жангда бехосдан қаттиқ яраланар бўлса, сўнг қошида лўмбиллаб ўйнаб юрган манову болаларининг ҳоли не кечади? Уларнинг томоғига ким қарайди?”

Тархашми?

Йўқ, икки дунёда ҳам!

Боз устига, она жонзодларнинг жиддий яраланиши ёхуд бевақт ўлим топиши туфайли, ҳар йили бу тоғу тошларда неча бир мурғак жониворлар барвақт нобуд бўлмайди. Тўғри, нодон Тархаш норасидалар ризқига хиёнат қилиб, муқаддас йўриқни бузди. Бироқ ҳарчанд уринмасин, ҳарчанд адабини бермасин, барибир унга эс кирмайди – бу қилигини эрта бир кун тагин такрор этади. Шунинг учун у билан ёқалашиб юргандан кўра, захирасига ўзга жой топгани маъқул. Бойси Тархаш “оила ташвиши” ни бирга тортадиган аввалги жуфти Сўпоқ эмас, нақ куйдиргининг ўзи – на бутунлай узилиб кета олади, на жуфтлик вазифасини адо этади. Бугунгидек юмматалар бўлса, ўзича аразлаб, ғингишиб; индамаса, қилиқлари билан қонига ташна қилиб юраверади.

Эна бўри ҳануз жароҳатини ялаётган Тархашдан ирганиб, собиқ жуфти Сўпоқни қўмсаб, беихтиёр ув тортмоқ истади. Кўксини тўлдириб, фиғон қилмоқни истади.

Афсуски, бу асло мумкин эмас – ини яйлов яқинида жойлашган. Яйлов аҳли билан минг иттифоқ бўлмасин, ички майл ва туйғуларига бўйсуниб, ини жойлашган ҳудудда ув тортмоққа ҳозирча мутлақо ҳаққи йўқ.

Бу – ёввойи олам йўриғига сира тўғри келмайди.

Ув тортмоқдан ув тортмоқнинг фарқи бор дегандек, унинг ҳам ўз вақт-соати бор, яъни қачонки, болалари соғ-омон улғайиб, инини, ўтов аҳли эса яйловини тарк этгандан сўнг, оппоқ қорга бурканган тоғу тошлар орасидаги овулларни қоралаб, хоҳласа ойга боқиб, хоҳласа кўкка боқиб, бас деганча ув тортмоғи мумкин.

Энг муҳими, нола тортмаса бўлди.

Бундан аввалги болалари зилзила туфайли кўчки остида қолиб нобуд бўлганида, Эна бўри аламдан туни билан ув тортиб – нола қилиб чиққан, сўнг қутилмаган бу жудоликка тоқат қилмоққа бардоши етмай, ўзига ўзи ажал чорлаган. Аксига олиб, ҳеч ажалга дуч келмаган, дуч келганида эса, олди-ортига қарамай, тирақайлаб қочган. Ўшанда тоғ овуллардан бири яқинида кетма-кет милтиқ гумбирлаб, бир тўда ит изидан тушган. Эна бўри ажални истаган эса-да, аммо уни бир гала ит тимсолида тасаввур этмаган эканми, беихтиёр қочмоққа тушган. Қочиш асносида томирларида қон юришиб, унда ҳаётга ташналиқ ҳисси қайта жўш урган. Кейинчалик Тархашни учратиб, гам-аламларини бутунлай унутган. Бу янги жуфтини худди Сўпоқдек оқил ва меҳрибон бўлади дея умид қилганди. Афсуски, Тархаш аввалги жуфтининг ғирт акси бўлиб нодон чиқди. Бу туришида ҳали-бери унга ақл кирадиганга ўхшамайди ва кирмаса ҳам керак.

Эна бўри чўзилиб ётган жойида, қачон сенга эс кираркан, нодон, деган йўсинда тагин Тархашга адоватла боқаркан, шу аснода хаёлига келгани шу бўлди: йўқ, жуфти Сўпоқ икки дунёда ҳам ўзини бу тарзда талатиб қўймасди, мабодо, ораларидан оламушук ўтиб қолар бўлса, Тархаш каби ғингишиб, ўз кўйида аразлаб ётмасди, дарров ўлжа қидириб кетарди. Магар ўлжа билан қайтар эрса, оғзидагини қанжиги олдига намойишкорона тарзда улоқтириб, ўзи нарида тескари ўгирилиб, гуддайиб туриб олган, яъни ораларига тушган совуқлик Эна бўри томонидан бартараф этилишини тоқатла кутган бўларди. Табиий, Сўпоқ ўлжа билан қайтар бўлса, Она бўри ортиқ ўрланмас, жуфти ёнига бориб, аста суйкалмоқни бошларди. Бироқ Сўпоқ дарровгина эрий қолмас – ич-ичидан ҳалимдек юмшаб турган эса-да, тишида бунга асло сездирмас – ўзича жиндек ноз қилган бўларди. Аммо Эна бўри балонинг ўқи эди – унинг олдида Сўпоқ деганлари нима бўпти, бор-йўғи бир иссиқжон, керак бўлса тошни эритмоққа қодир эди у.

Баъзан эса бунинг акси бўларди.

Аммо, Сўпоқдан фарқли ўлароқ, Эна бўри тезгина бўй бермас, кунлаб, гоҳида ҳафталаб уни обдон сарсон-саргардан қилар, гоҳида эса чинакамига бўзлатарди. Табиий, бу ҳол Сўпоқ бирор-бир ўзга қанжиққа кўз сузиб қўйган кезларда юз берарди. Аммо шунчаки аразлашувларда ташаббус ҳамиша Эна бўридан чиқар – тошга айланган жуфтини саноқли дақиқада мисли мумдай эритиб оларди.

Ана шунда мумдай эриган Сўпоқ нақ оёқлари остида эшилиб-эркаланиб ётган арлонини меҳр билан шу қадар ялаб-юлқалардики, бу каби фараҳбахш дамларда Эна бўри ўзини гўё еттинчи осмонда қалқиб юргандек ҳис этарди. Тархаш эса Сўпоқнинг тўкилган бир мўйига ҳам арзимайди – ўз нафсидан бошқасини ўйламаганидек, болаларига оталик ҳам қила олмайди. Ана, у ёнига эркаланиб борган болаларидан бирига, худди етти ёт бегонадай, ириллаб берди. Кейин нимадир эсига тушгандай, ўрнидан илкис кўзғолди-да, кунчиқардаги ўрликлар бағридаги бутазорга шўнғиб, зумда кўздан йўқолди.

Тархашнинг қораси ўчгач, гўё бирдан гами аригандай, Эна бўри боядан бери тинмай атрофида ўралашаётган болаларига андармон бўлди – бирини ялаб, бирини юлқашга тушди. Шунда наридаги тошлар орасида калта чўпни гоҳ тишлаб, гоҳ ташлаб, ўз майлида ўйнаб юрган ёниқ кўз, тийрак бўривачча оғзидаги чўпни ташлаб, улар ёнига пилдираб келди-да, биродорларини нари-бери суриб, онасининг тумшуги остига, тўртала оёғини даст кўтарганча, чалқанча тушиб ётиб олди. Эна бўри пишиқ-пухталиги ҳар бир ҳаракатидан яққол сезилиб турган ёниқ нигоҳли бу жимитдек урғочи жониворнинг истагини дарров англаб, худди бир вақтлар Сўпоқ ўзини суйиб эркалагандай, қайноқ тили билан унинг қорни, чоти ва бўйин тағларини ҳафсала билан ялашга тушди. Бу ҳолдан қолган бўриваччаларнинг рашки кўзиб, дарҳол ёниқ кўзни турткилаб-сурткилаб, нари ҳайдамоққа тушдилар. Эна бўри феъли ва туси ўзига ўхшаш бу жониворни азалдан бўлакча суюрди, шунинг учун уни ака-укалари ҳужумидан ҳимоялаб, меҳр-ла ялашда давом этди. Боз устига, ёниқ кўз ўзининг бу қилиғи – тантиқ талаби билан Эна бўри шуурида тотли хотираларни уйғотиб, энди амалга ошмоғи душвор бўлган баъзи бир хоҳиш-истакларни кўзгаб қўйган эди.

Эна бўри тумшуги тагида чалқанча тушиб ётган бўривачча ўрнида ўзини, ўзи ўрнида эса қаҳр ва меҳр бобида ҳар қандай жонни бир ҳимо билан қочирадиган Сўпоқни тасаввур этиб, бу юмушни ўзгача бир шавқ билан адо этаркан, кутилмаганда ўнг биқинида аёл эласланиб, қайноқ кафтини нақ яғринида туйгандай бўлди.

Жонивор илкис қаддини тиклаб, беихтиёр ўнг ёнига ўгирилди.

Бироқ шуурида кўланкаланган Сарагул шарпаси сароб бўлиб чиқди.

Қизик, ахир аёлнинг қайноқ кафтини нақ яғринида аниқ ҳис қилди-ку!

Бу не ҳол?

Бу не синоат?

Бу сир-синоатга Эна бўрининг ақли етмади.

Аммо яғринини сийпалаб ўтгандай туюлган қайноқ кафт таъсирида, ҳамиша жисмидан тева-ракка фаройиб илиқлик таратувчи аёлга нисбатан, ҳолбуки, бугун тонгда уни кўрган эса-да, кучли соғинчли ҳис этиб, беихтиёр инграшди. Қошида ҳануз оёқларини кўтариб ётган ёниқ нигоҳни унутган ҳолда тумшугини кунботишга чўзди. Сарагулнинг сархушлантирувчи таниш бўйини қаршисидан эсаётган енгил эпкиндан илғаб оладигандек, қайта-қайта искаланди. Ана шунда одам исини туйгандай бўлди.

Бироқ бу – у кутган бўй эмасди. Эна бўри бирдан ҳушёр тортиди.

Эна бўри чинакамига таҳликага тушди.

Ахир ини жойлашган ҳудудда одам ҳидини туйиш, унинг учун ўлимдан минг карра даҳшатлироқ эди-да.

Бу, том маънода фалокат эди!

Эна бўри ҳозирча ким ёхуд нелиги ноаён бўлган бу фалокат ҳализамон теграида бамайлихотир ўйнаб юрган болалари ҳаётига чанг солиб, бир лаҳза ичида уларни мавҳ этадигандек, тани қалтираб, ириллаганча, болаларини уясига ҳайдади. Сўнг ўзи мисли камон ўқидек ўнгир четига отилди.

Худди бўлак жой қуриб қолгандек, чуқур дарага орқа ўгирганча, ажал комидан бор-йўғи тўрт-беш одим берида ҳайрат оғушида ҳануз тошдай қотиб турган бола илонизи ингичка сўқмоқдан эмас, тошоҳурнинг жанубий қирғоғи ёқалаб, харсанг ва буталар оралаб, ўзи томон соядек сирғалиб келаётган Эна бўрини пайқайдиган ҳолатда эмас – ҳали-ҳануз қаршисидаги тошоҳурнинг фаройиб манзарасига маҳлиё эди. Шу кезгача тоғу тош деганда, Сувлиқсой водийси атрофидаги тоғларни ҳамда нотекис довон йўлига олиб чиқувчи тор дарани биларди. Бунинг устига, ҳар сафар тоққа ташриф буюрганида, бобоси айтмишли, худди Ҳабиб бангидек ҳардамхаёл ҳолда, яъни қадрдон овулидан ҳам кўра, энг севимли эрмаги – тўп суришдан бебаҳра этишгани учун барча-барчадан, ҳаттоки кундузи қуёшдан, тунда ойдан, қўйингки, бутун оламдан норози ҳолда келарди-да. Тўғри, тунов кундан ва айниқса, бугундан тоғу тошларга бир нигоҳ билан боқаётган эса-да, аммо келбати қорли тоғлардек чўнг, қандайдир афсонавий одам ёхуд одамлар

томонидан атай қазилиб, атай зебланган ҳавза-га биринчи бор дуч келиши эди-да.

У тошоҳурнинг тик қирғоқлари, яшил туби ва унинг қоқ марказида қад ростлаб турган – эни-бўйидан тортиб, шакл-шамойилигача, киши ақлини лол қолдирарли даражада, бир хилда бўлган эгиз қоя – қўш қояга боққани сари ҳайрати хамирдай кўпчиб, оқибатда, нафақат жондор инини, балки шундоқ ортида оғзини ланг очиб турган ажал – теран дарани ҳам унутиб қўйган эди.

Болани чандон қизиқтириб қўйган бу қоялар оралиғи чамаси ўн беш газча бўлиб, улар асосини ташкил этган тошқатламлар эни ҳамда ранг-туси ҳам айнан бир-бирини такрор этганди. Магар, шу ўринда, қоялардан бирини кўзда тутган ҳолда жиндек таърифга урғу берар бўлсак, қоя пойидаги баланд қатлам кулранг тусда бўлиб, ундан юқоридаги қатлам тўқ кўкимтир рангда эди. Учунчи, яъни қуйидаги тўқ кўкимтир қатлам сиртига қисман тарамлаб томир отган қирмизи қатлам эса, мисли қизил белбоғ янглиғ, қоя белини чирмаб, уни ўзгача зеблаб турарди. Умуман олганда, ранг борасида табиат қоялардан ўз саховатини асло аямаган – қирмизи “белбоғ” кифтига ўрнашган тўқ сариқ рангдаги тўрттинчи қатлам ўзидан тепадаги оқиш тусли бешинчи қатлам билан уйғунлашиб, мисли тасмадек, уларни бир-биридан ажратиб турган ўртадаги қоп-қора чизик – мўъжаз қатламни деярли ютиб юборганди. Жигарранг тусдаги олтинчи йирик қатлам ўз яғринидан жой олган қорамтир – айрим ўринлари кўмирдек қоп-қора – қатламни инкор этган ҳолда ажабтовур кўриниш ҳосил қилганди. Айни шу ерда она табиат, қоялар устидан қаҳ-қаҳ отиб кулгандек, қорамтир қатлам устига, унинг акси бўлмиш оқиш қатламни, оқиш қатлам елкасига эса қизғиш, сарғиш, оч ҳамда тўқ жигарранг тусдаги энли ва энсиз қатламларни ўта моҳирлик билан пайдар-пай териб чиққанди. Эгиз қояларнинг энг юқори нуқтаси – найзадек ўткир учлари оч кулранг тусда бўлиб, бирини мужрайган яшил арча безаб турарди.

Болапақирни ҳайратга солган яна бир ҳолат – эгиз қоялардаги мавжуд рангли қатламлар тошоҳурнинг тик ва баланд деворларида айнан шу йўсинда тўла-тўқис такрорланган бўлиб, тошоҳур тубидаги яшиллик бу турфа ранглар мажмуасини янада бўрттириб, унга айрича кўрк бағишлаб турарди. Агар бола геология фанидан озми-кўпми бохабар бўлганида борми, бу сир-синоатга қисман эса-да, ақли етган

ва бу қадар ҳайратга тушмаган бўлар эди. Аммо унинг болалик бахти шунда эдики – қошидаги манзарани таърифи йўқ бир мўъжиза сифатида қабул қилганди.

Бор ҳайратининг асил сабаби шу эди.

Бу орада ниҳоят “тошқотган” болага жон кирди.

У ўнг қўлидаги заранг таёқни қўлига оларкан, азбаройи завқи тўлиб-тошганидан, ўнг тиззасига енгил бир шапатилади. Қани энди, айни шу дамда ўзидек тўптепар жўралари қабатида бўлиб қолишса-ю, бирга-бирга қуйига энишса, рангдор қоялар атрофида гир айланишиб, чир айланишиб, обдон уларни томоша қилишса, ўзларида йўқ завқланишиб ва шавқланишиб, дон талашган чуғурчиқлардек роса чуғурлашса, сўнг бу ҳақда овулдагиларга ошириб-тошириб сўзлаб беришса! Ахир момосининг хамир қориладиган сариқ сирли тоғорасидек бир текисда ўйилган, буниси камдек, қоқ киндигида, бобосининг жини севмайдиган эркак сабзидек кўкка бўй чўзиб турган қўш қояли, йўқ-йўқ, эгиз қояли бу қадар ажойиб манзарани яна қаерда кўриш мумкин?!

Фақат шу ерда!

Айнан шу ерда!

Эна бўри бир пайтлар тоғлар орасидаги сўқмоқдан ини ўрин олган камар томон отини елдириб бораётган суворий қаршисига тўсатдан лоп этиб чиққан Сўпоқ каби, тошоҳур лаби яқинидаги харсанглар ортидан яшил ялангликка сакраб чиққанида, бола шу шавқли хаёллар оғушида эди.

Боланинг кўзи ўзидан бор-йўғи ўн беш одимча нарида, худди осмондан тушгандай, туйқусдан пайдо бўлган Эна бўрига тушгач, беихтиёр қовуғи бўшашиб кетди. Қўлидаги заранг таёқ майсалар устига тап этиб тушиб, белидаги пичоқ ҳатто эсига келмади. Қаршисида кўзлари мисли чўғдек ёниб, тишлари даҳшатли тарзда иржайиб турган махлуқ ўтов ёнида учратган ройишли жондорга ўхшамас, ҳадемай ямламасдан ютадиган вазоҳатда эди.

Бола кўркүвдан қотиб қолганди.

Эна бўри унинг ҳолатини сезгандек эса-да, аммо бундан юраги тариқча юмшамади. Боиси қошидаги боланинг, тоғлар орасидаги тангту тор сўқмоқда тўсатдан Сўпоққа дуч келган суворий сингари орқа-олдига қарамай, ура қочмоғини кутган ва айнан шу ниятда сайҳонликка сакраб чиққан эди-да.

(Давоми 36-38 бетларда.)

ШУХРАТ

1918 йили 19 апрелда Тошкентнинг Ҳазрати Имом (Хастимом) маҳалласида туғилган. Тошкент давлат педагогика институти (ҳозирги Педагогика университети)да таҳсил олган (1936-1940).

Адибнинг “Бизнинг кўча”, “Баллоғат” (1957-1958), “Қудуқ” (1973), “Сенинг севгинг” (1931), “Ҳаёт нафаси” (1947), “Қардошлар” (1950) “Ишқингда ёниб” (1964) лирик китоблари, “Кавказ дафтари”, “Қиз табассуми”, “Буюк муҳаббат” каби шеърӣй туркумлари, “Шинелли йиллар” (1947-1957), “Олтин занг-ламас” (1967), “Жаннат қидирганлар” (1968) романлари, “Лирика” (1973) тўплами, “Беш кунлик кўёв”, “Қўша қаринглар” комедиялари ўзбек адабиёти ривожига улкан ҳисса бўлиб қўшилди.

Шоир умрининг сўнгги йилларида ҳарбий мавзуда “Фарзанд”, “Сўлмас чечаклар”, “Оқибатли кишилар” каби балладалар яратди.

Ўзбекистон халқ ёзувчиси Шухратнинг кўпгина асарлари хорижий тилларга таржима қилинган.

Бағрикенг мураббий, беназир ижодкор 1993 йили вафот этган.

Шухрат вафотидан сўнг “Эл-юрт ҳурмати”, “Буюк хизматлари учун” орденлари билан мукофотланди.

Тўрағини эга муротчилиги

Мен сенига севинганим ўйдоғим кўнги,
 Дуаёнинг қолмаёғи кўрми, мавноси.
 Сен билан янроқдур бу мотрур унги,
 Сен билан буюқдур қалбим зағвоси!

Сен билан гўлалар зағвими тиласа,
 Сен билан онтоқ изор анга онтоқ!
 Сен билан осмоннинг тилич шўбаса,
 Сен билан кўли-кўкдур ботқарга йўлоси!

Сен билан орзуғини мавзими дини,
 Мангилми урғига яна ўйингаси!
 Сен билсанг яна мавзими тилич,
 Нур ёнақ гўлалар қорлоқ кўйилгаси!

Эй, Тўрағин, мотрур ан шўбасини мотрур,
 Мавзосини ўйдоғим бу мотрур унги!!

1989 йили (25)

Шухрат ака умр бўйи шеър ёздилар. Ижодий таржимаи ҳол шеър билан бошланиб, шеър билан яқун топди. Наздимда, домла дастлаб шоир сифатида эътироф топганлари учунми, ўзларини ҳамшиша шоир деб ҳис этардилар. Шеър Шухрат аканинг кўнгил тилаги, тиргаги эди.

Шухрат РИЗАЕВ

Oltinday yaraqlagan iroda

XX аср ўзбек адабиётининг истеъдодли намояналаридан бири шоир, носир ва драматург Шухратдир. Адиб насрда баракали ижод қилган бўлса-да, барга асарларида аввало шоирлиги бўю басти билан кўриниб турди. Шу боис домланинг насрий асарларини ўқиган ўқувчини назмининг гўзал оҳанглари мафтун этмай қўймайди. Аммо яна шуниси ҳам қизиқки, адиб ҳаётда қанга мураккаб вазиятларни, урушининг даҳшатли кунларини бошдан кетирган бўлмасин, ёзганларида, ҳис ва кегинмаларида норизолик, синиқликни кўрмайсиз, угратмайсиз. Аксинга, адибнинг мард ва тўғрисиўз, одил ҳамда адолатли шахси олтиндай ярқираб туради.

Шу кунларда Ўзбекистон халқ ёзувчиси Шухрат таваллудининг 100 йиллиги адабий жамоатгилик томонидан кенг нишонланмоқда. Ана шу айём муносабати билан ўзбек халқининг танти фарзанди, улкан қалб соҳиби Шухратнинг фотосуратларини, замондошлари ва шогирдларининг адиб шахсияти ҳамда ижоди ҳақидаги фикр-мулоҳазаларини Сиз азиз журналхонларга тақдим этмоқдамиз.

Қадрдон дўсти
Абдулло Шарипов билан.

Шухрат шеърлятини ўқувчиларга ардоқли этган нарса, фазилат, бу – улардаги теран самимиятдир. Самимият шоир шеърларидан уфуриб туради. Ҳақиқий шоирнинг ўз ўқувчисидан яширадиган сири бўлмайди, балки бор сири, дарди, нияти, мақсадини бемалол ўртоқлашади. Шухрат ака шеърляти шу маънода самимий шеърлятдир.

Муҳаммад Али

Шухрат ва Ёнгин Мирзо.

Устов билан
елкадош бўлиб...

Шухрат ака ҳамиша ҳаёт, адабиёт билан ҳамнафас, ҳамқадам, адабиёт оламидаги янгиликлардан хабардор, адабий ҳодисаларга, асарларга одил баҳо бера оладиган, ўз асарлари, уларнинг даражаси, адабиётдаги ўрни, кам-кўстларини нозик фаҳмлай биладиган, ҳаққоний танқидга доимо тан берадиган зукко, мард қаламкаш эди.

Умарали Норматов

Шухрат аканинг номларини тилга олишим билан кўз олдимда бақувват, барваста, оппоқ соғлари силлиқ таралган, кўкраги қалқондек мағрур ва ҳаракатган инсон келади. “Инсон” дедим, ўзимдан узоқлатгандай бўлдим, инсоним келади.

Шукур Холмирзаев

Шухрат катта шоир, моҳир романнавис. У ҳар қандай шароитда ҳам ижод масъулиятини унутмайдиган ҳалол ёзувгидир.

Саид Аҳмад

Миртемир ва
Ибройим Юсупов билан.

Суҳбат гашти.
Ганихўжа
Аъзамхўжаев билан.

Раҳмат Файзий, Саид Аҳмад ва
Асқад Мухтор билан.

“Шарқ юлдузи”
журнали таҳририятида.

Фафур Гулом, Иззат Султон ва бошқа ижодкорлар билан.

Комил Яшин ва ёш ижодкорлар билан.

Шухрат ака адабиётга ҳам, театрда ҳам шухрат келтирган асарлар яратди.

Одил Ёқубов

Устоз ва шогирд.

Шухрат ака табиатан ҳалол, пок инсон эди. У ёшларга хайрихоҳлигини яшириб ўтирмас, қўлидан келганга ёрдам қиларди.

Абдулла Орипов

Шухрат замонавий маданий ақидалар билан бир қаторда, миллий расм-русумларни, халқнинг маънавий эҳтиёжини қондирадиган урф-одатларни яхши баладиган, умуман, одамлар орасидаги муносабатни жойига қўя баладиган инсон эди...

Матёқуб Қўшжонов

Сўқоқдаги учрашувлар шоирга ҳамиша илҳом берган.

Шогирдлар билан самимий суҳбат.

Ойла Даврасида

Адамиз табиатан камтар, ўзларининг асарларини кўз-кўз қилишни унгаллик ёқтирмайдиган одам эдилар. Адолатпарварлик, тўғрисиўзликни улардан ўрганмоқ керак эди. Отамизнинг лойи бардош ва камтарликдан олинган экан, маънавий гўзаллик қаршисида асрнинг оғриқлари, жабру жафоларини тан олмадилар. У кишининг руҳи эса ижоддан тарғамас эди.

Бобур Алимов

Сен қандай яшайсан бир ўзинг ёлғиз!

Ғиёсиддин ЎНАРОВ тайёрлади.

Hijroningda dunyo za'faron

Носиржон ЖЎРАЕВ

1984 йил туғилган.
Ўзбекистон Миллий
университетининг
журналистика
факультетини
тамомлаган.
“Улғайиш кунлари”,
“Муҳаббатдан сўнг”
каби китоблари чоп
этилган.

Бу кўнглим азобларга
мудом нишондай, Худо.
Қайси ўтган кунимни
кулиб нишонлай, Худо.

Шунга катта юракни
кимга ишонай, Худо.
Ўзинг севги бермасанг,
Ўзинг севги бермасанг.

Кимнинг номига бунга
хат юбораман, севги,
Гарги ҳар он ман угун
юз минг бора ман севги.

Ҳузурингга рухсатсиз
қандай бораман, севги.
Ўзинг менга келмасанг,
Ўзинг менга келмасанг.

Бошимда ўйнар гужгон
Ноаниқ тушунгалар:
Шунга кўпмиди ҳижрон,
Висол камми шунгалар?

Не истасам – етмас шу,
Ўнг келмас туш унгалар.
Шунга бисёрми қайғу,
Қувонг камми шунгалар?

Бу мулойим қўллар шарт
Елкамга тушунгалар –
Шунгалар мушт кўпми, айт,
Меҳр камми шунгалар?

Шамолга шопирдим мен
Ҳисларим, тушунсалар!
Шунга кўп гапирдимми,
Нега жимсан шунгалар?

Қўй, кўтарма кўнглимни,
Қўлинг толиши мумкин.
Улкан юрагим сени
Босиб қолиши мумкин.

Булар гулмас, хазондир,
Мен ҳам сўлдим – ўртанма.
Сен оловсан, сен ёндир,
Агинишни ўрганма.

Уй. Иш. Битта йўлакдан
Юрган сари гам кўпдир.
Гар хўрсинсам юракдан,
Эътибор берма, хўпми...

Мени-ку ҳасрат енгди,
Сен куйла бахтингдан маст.
Мажбурлама ўзингни –
Мени севишинг шартмас.

* * *

Баҳордан кузгага йўл юрдим,
 Ҳаммадан ўзгага йўл юрдим,
 Шукр, ҳанузгага йўл юрдим,
 Мен муқаррар етиб келмасдим.

Шунга шартми ортиқга изоҳ,
 Босган йўлим ўтмишидир узоқ,
 Энди менда ҳар битта сўз – оҳ,
 Шудир зарар, етиб келмасдим.

Тушун, бағир бунга қонлаган –
 Сенгага севгига қонмаган,
 Кўзларимда ҳет ким қолмаган,
 Бўлса агар, етиб келмасдим.

Ҳаёт одам қилди мени то,
 Аммо юрагимда не нидо –
 Бевафолар бўлмаганида
 Сенга қадар етиб келмасдим.

* * *

Нафасимдан ёнар тўрт томон,
 Ҳар нафасда тўкилар бир барг.
 Ҳижронингда дунё заъфарон,
 Кузга кириб бормоқда юрак.

Англадингми-йўқми ҳолимни,
 Хўрсиниқ номли шамолимни,
 Хазон гетлаб ўтибди кимни –
 Кузга кириб бормоқда юрак.

Сенинг угун ўйган ва оғир
 Туюлмогим эҳтимол, ахир.
 Бу ҳаётдан олдим хавотир –
 Кузга кириб бормоқда юрак.

Муҳаббатга тегишли ҳамма,
 Бору йўққа боғлиқ одамман.
 Балки шунга энг буюк ғамман,
 Кузга кириб бормоқда юрак...

* * *

Энди у кўзларинг кутмагай интиқ,
 Энди оғилмагай қугогинг, келсам.
 Энди исмим узра тортилган тизик,
 Кунлардан бир куни қўнғироқ қилсам.

Анор донасидек юрак доғимни
 Сенинг ёдинг угун асраб, соғиндим.
 Билдим, вақти ўтган қўнғироғимни,
 Кунлардан бир куни қўнғироқ қилсам.

Худога – тақдирга йўқдир эътироз,
 Мен Худога терскай юрганлигим рост.
 Сени унутганман дегин, илтимос,
 Кунлардан бир куни қўнғироқ қилсам.

* * *

Кўкрак қафасимда шамол айланар
 Япроқдек юракни узмоқ қасдида.
 Ундан ҳам бераҳм савол айланар:
 Мени севганмидинг-йўқми аслида?

Дуг келган буюмдек жонсизу ҳақсиз,
 Бир гетдан кузатдим гўзал умрингни.
 Ҳет кимни соғинмай уйғониш, шаксиз,
 Катта санъатлигин тез тушундингми?

Уйнинг ҳар буртаги сеники мутлоқ,
 Сеникидан бошқа соя ҳам ортиқ.
 Диван, стул, гуллар бир сенга муштоқ,
 Уларга керакмас янги бир оғриқ.

Эшиклар шу қадар зиг ёпилганки,
 Игқари киритмас янги туйғуни.
 Пардалар устига уст ёйилганки,
 Узоққа гўзмоқчи бўлар уйқуни.

Мен эса бу уйга қагонлар кирган,
 Сўнг унут хатдекман стол устида.
 Аммо нигоҳларим сенга тикилган:
 Мени севганмидинг-йўқми аслида?!

(Давоми. Боши 14-29 бетларда.)

Қарасаки, боланинг жуфтакни ростлайдиган сиёғи йўқ, турибди серрайиб. Бу ҳолдан, бола кўрқувдан тош қотганидек, Эна бўри ҳам бу ёғига не қиларини билмай, бир неча сония тараддуланиб қолди.

Эна бўрининг газабланишига сабаб, бола унинг инига жуда яқин келиб қолганди. Хўш, бу ўринда, йиртқич қандай йўл тутмоқни ўзига маъқул топди? Собиқ жуфтанинг қилигини айнан такрор этиб, болани шунчаки қувиб солмоқчи бўлди. Боз устига, бу томонга яқинлашаётганида, ҳидиданоқ болани таниган, шунга кўра, ҳозирча бирор-бир ёмонликни ўйламаган ҳолда, фақат имкони борича тезроқ қорасини ўчиришини истарди, холос. Аксига олиб, болапақир жойидан жилай демас, наридаги харсанглардай тошқотиб турарди.

Ана шунда Эна бўри иккинчи амални қўлашга аҳд қилди ва гавдасини хиёл олдинга чўзганча, йўқол, дея ваҳшатла ириллаб, аста олға юрди. Шунда бирдан болага жон кирди, тўғри ажал сари – дара томонга тислана бошлади. Буни дарров фаҳмлаган Эна бўри тўхтади, хавфдан огоҳ этгандай, бу сафар бўғзида бўғиқ ириллади. Аммо бола, икки кўзи йиртқичда, тисарилишда давом этди ва бир зумдан сўнг “ва-а-а” деганча пастга қулади.

Эна бўри у томонга ошиқмади, хавф ариб, кўнгли оройиш топганидан суюнгандай, сайҳонликда пича туриб қолди. Кейин қизиқиши устун келиб, дара лабига борди. Бўйин чўзиб, қуйига мўралади. Қарасаки, бола, чамаси, уч-тўрт газча пастда, жар бетидан униб чиққан, жуссаси кичик эса-да, танаси бақувват арча шохлари орасида, ҳозирча ҳеч бир нарсани идрок эта олмай, кўзлари ола-кўла бўлганча, чалқанча тушиб ётар, қуйидаги жўшқин сой эса тезроқ уни ўз оғушига олиш иштиёқида уюрланиб-уюрланиб, мавжланиб-мавжланиб оқарди.

Бу орада ниҳоят бир амаллаб ўзига келиб олган бола жониқишла арча бутуқларидан бирига маҳкам ёпишиб, сой шовурига басма-бас, овози борича “Эна-эна” лаб бақириб қўяверди. Бу қилиғи билан йиртқичнинг кўзига янада ожиз, янада нотавон кўриниб кетди.

Эна бўри танг аҳволда қолган болани тақдир измига ташлаб, аста изига қайриларкан, йўлига кўндаланг тушиб ётган заранг таёқ олдидан бепарво ўтиб кетолмади, одатига кўра, уни искаб кўрди ва ўзи сира кутмаган ҳолда калтакда бола

ҳиди қатори аёлнинг ҳам қадрдон бўйини туйди. Бундан сергак тортиб, гўё ишонгиси келмагандай, заранг таёқни у учидан бу учигача қайта искаб чиқди. Бу дафъа ғоятда ажабтовур бир ҳолдан – она-бола ҳидининг бир-бирига яқинлиги ва ўхшашликдан жуда ҳайратда қолди. Бу эса юрагида англрсиз илиқ бир туйғуни уйғонмоғига сабаб бўлди. Жондор ботинида юз берган ғаройиб бу эврилишдан таажжубга тушиб, бир дам тек туриб қолди. Кейин бунга тўла ишонч ҳосил қилмоқчидек, заранг таёқни яна бир карра искаб чиқди. Сўнг ички ройишга беихтиёр итоат этиб, дара лабига қайтди. Бўйин чўзиб қуйига боқди. Арча бутуқлари орасига энди жойлашиб ўтириб олган боланинг аҳволи ҳавас қиларли эмас, бақириб-чақиришлари эса ожиз жонзоднинг нолакор гингшишидек туюлди унга.

Эна бўрида болага кўмак бериш истаги туғилди.

Бироқ қандай қилиб?

У болага боққанча, шу созда бир дақиқача қотиб турди-да, кейин секин ортига қайтаркан, туйқусдан юрагини илитган туйғунинг туб моҳиятини янада теранроқ англаб етмоқчидек, тагин калтакни бир сидра искаб чиқди. Она-болага ҳидига сезилар-сезилмас темир иси қоришиқ эса-да, бунга ортиқ эътибор бермай, қайтага, қуйидаги жўшқин сойнинг бир зайлдаги шовурига қасдма-қасд қичқираётганидек, дам-бадам нола қилаётган болага гўё далда бермоқчидек, бот изига қайрилиб, пастга мўралади.

Эна бўри ўз болаларини ҳар қандай вазиятда тинчлантиришга қодир эди. Бироқ кўмак сўраб, унинг наздида, овози борича тинмай “гингшиётган” одам боласига таскин бермоққа жуда ожиз эди. Оқибатда, у икки ўт ўртасида қолди – кетай деса, юрагини забт этган илиқ туйғу бунга изн бермас, қолай деса, бундан бирон наф йўқ. Бунинг устига, она-боланинг ўхшаш ҳидини ўзида омукта этган заранг таёқ, кетмоғига изн бергиси келмагандай, шундоқ йўлида чўзилиб ётарди. Қисқаси, сиртдан қаралганда, Эна бўрининг ҳозирги ҳолати тумшуғи тагидаги тайёр ўлжага эга бўлмоқнинг эвини тополмай, беҳудага тимирскиланаётган ношуд жониворнинг тентинишига жуда ўхшаб кетарди...

Охири бўлмади – боланинг тинмай нола қилишига ортиқ тоқати етмай, тик жарликда одам боласи эмас, ўз жигаргўшаларидан бири омонат илиниб тургандай ва ҳадемай дара тубидаги тезоб оқим бу жонни ўз комига тортиб кетадигандай, Эна бўри, калтакка ўтириб қолган аёл иси таъсирида, беихтиёр ув тортиб юборди.

Эна бўри калтакни ҳидлаб-ҳидлаб, аёлни йўқлаб-йўқлаб, кўкка боқиб-кўкка боқиб ув тортди.

Эна бўри арча шохлари орасида “гингшиб” ётган болага қараб қўйиб-қараб қўйиб, осмонга тумшук чўзиб-тумшук чўзиб ув тортди.

Эна бўри, минг бора бербурд бўлса-да, Тархашнинг шу тобда қабатида йўқлигидан ранжиб-ранжиб ув тортди.

Эна бўри бундай дамда ҳамиша бирор-бир йўл-йўриқ топмоққа ҳамиша қодир бўлган Сўпоқни кўмсаб-кўмсаб, ув тортди.

Эна бўри ҳар сафар ўтов ёнидан аёл ҳидига тўйиниб-тўйиниб ўтарди, унинг илиқ тафтини бутун вужудида тўйиб-тўйиб ўтарди. Энди бу суюкли бўй заранг таёқда анқиб турарди, бола иси ўша ёқимли бўйга ўхшаб кетарди ва айни шу ўхшашлик туфайли юзага келган илиқ туйғу эса жониворнинг кетишига қўймай, тушовлаб турарди. У ботинида кечаётган бу ажабтовур ҳиснинг нелигини ҳалича тўла идрок этолмаган эса-да, юраги ва шуури амрига итоат этган ҳолда, қиш-қировли қоронғи тунда ёхуд қуюқ туманли кунда шеригини йўқлаган жондордек келиштириб-келиштириб, ув тортмоқда давом этди.

Эна бўри калтакни ҳидлаб-ҳидлаб, аёлни йўқлаб-йўқлаб, кўкка боқиб-кўкка боқиб ув тортди.

Эна бўри арча шохлари орасида чорасиз “гингшиб” ётган болага қараб қўйиб-қараб қўйиб, осмонга тумшук чўзиб-тумшук чўзиб ув тортди...

Эна бўри аёлнинг қайноқ кафтини яғринида ҳис қилган ондаёқ хавотир ҳиси Сарагулнинг қалбига мисли қуюндек ёпирилиб кирганди.

Аёл дастлаб бундан ҳайрон бўлди.

Аёл безовталаниб, кенг яйловга ҳадик-ла боқди.

Аёлнинг хаёли эри ва сурувга оғиб турганида, бирдан эсига дайдиб кетган ўғли тушиб қолди. Болани эслаши билан бошқа аёллар каби, вой-й, худойим, ишқилиб, тинчликмикан, дея саросимага тушиб турмади, бу ҳақда ўрмак тўқиётган қизига ҳам бир оғиз чурқ этмади, худди ҳозир кимнингдир шартта ёқасидан оладигандек, йўл-йўлакай энглари ҳимарганча, боясароқ ўзи сойлик гирдига жилдирган тўриқ отнинг ёнига уриб борди. Ўта ошиққан кезларида, чапдаст йигитлардек, азалдан отни салт минишга одатланган эмасми, тўриққа эгар урмоқни хаёлига келтирмади, турган гап, бунга сабри ҳам етмасди. Аёл ерга қоқилган темир қозикни жаҳдла суғурди-да, жундан эшилган узун арқон-

ни қозик тутган сўл қўлига тезгина йиғиб, ёши ва тўлароқ жуссасига унчалик мос бўлмаган ажиб бир чаққонлик билан енгил сакраб, тўриқнинг яланғоч яғринига миниб олди. Қўлидаги чилвир билан отнинг сағрисида қарсиллатиб туширишдан аввал, боласи тушмагур балки отаси ёнидадир, деган умид ва илинжда бошда яйловни тик кесиб, сурув томон жилмоқчи бўлди. Кейин, табиатнинг ғаройиб бир синоати – оналар қалби ҳеч қачон алдамайди – ички сезгисига бўйсиниб, от бошини арчазор қияликка туташ дўнглик сари бурди. Онасининг бу хатти-ҳаракатларидан ажабланиб, қошига югуриб чиққан Барно қизнинг: “Вой-й, ўлай, йўл бўсин, эна? – деган саволига берган жавоби шу бўлди:

– Очиқ лаҳадга!

Сарагул дўнглик ёқалаб отни қичаб ҳайдади.

Йўл бўйи теваракка сарасоб солиб, болани дараклаб, овоз бериб-овоз бериб борди.

Кўнглида саросар кезиниб, юрак-бағрини тимталаётган бадгир ўйларни лаънатлаб-лаънатлаб, ич-ичидан қарганиб-қарганиб борди.

Аёл шу йўсинда Бурмали водий “дарвоза”сига етаркан, қулогига бўри увлаши чалингандай бўлди. Дастлаб нохуш бу сас гўё шуурида акс этгандек, унга эътибор бермади. Зероки, шу ёшгача аёл жондорнинг ув тортишини баравж кўклам адоғида эмас, кеч кузда, қаҳратон қишда эшитган, кундузлари эмас, қоронғи тунларда эшитган. Аммо этни жунжиктирувчи бу овоз қайта такрорлангач, ҳушёр тортган аёлнинг оналик қалби – ботиний туйғуси от бошини ўша томонга бурмоқни амир этди. У Бурмали водийга қайриларкан, миясига қўйилиб келаётган бадгир ўйлардан хаёли қочиб, қуруқсиган лабларини ялаб, болани йўқлаб, тагин овоз бермоқчи ҳам эдики, кучли ички бир тебраниш – тўлқин: “Бас!” – дегандай бўлди. Аёл ортиқ товушланмай, атрофга синчков боққан қўйи, товани билан отни ниқталаб ҳайдади. Эна бўрининг навбатдаги ув тортишидан сўнг, овоз келаётган манзилни бир лаҳзада аниқлаб, тўғри дўнглик адоғидаги йўлак томон йўл тортди.

Сарагул қорли тоғлар бағрига элтувчи бу йўлни яхши биларди. Бир пайтлар бола каби у тошоҳурнинг бетакрор манзараси қошида донг қотганди. Аёл чўпон-чўлиқлар тилида, “кунчиқар” деб аталмиш бу йўналишни, ҳали турмушга чиқмай турибоқ, ўзидек тоғу тошда дайдимоқни хуш кўрадиган ўта хушфёъл Турғун амакиси ҳамроҳлигида отда босиб ўтган бўлиб, тошоҳурдан кейинги барча ўнгирларни, ҳамда, амакиси айтмишли,

катта сурувга торлик қилмиш мўъжаз водийларни, тоғ пучмоқларидаги дўппидек овулларни, дара бошидаги Каттақояни босиб ўтиб, ёзнинг қоқ чилласида ҳам кўксидан қори аримайдиган чўнг қояли тоғларларгача етиб борганди. Чори чўпондан бўри уяси шу атрофда эканини ҳам эшитганди. Аёлнинг фақат бир нарсага ақли етмай, гаранг эди – бу уйнинг куйгир Бойбича нечун куппа-кундузи ув тортиб қолди? Бундан ақли танг тортгани сари, қалби тинмай ўша томон ундарди.

Аёл йўлак оғзидаги заранг дарахтини ёнлаб, тарвақайлаган новдалари остидан от ёлига ёпишиб – эгилиб ўтаркан, хиёлдан кейин тагидаги отнинг яланғоч тани аввалига титраб, сўнг тинчланганидан, ув тортаётган йиртқичга яқин қолганини ва тўриқ зумда уни таниганини сезди-да, бутуққа илиниб, энсасига сурилиб қолган рўмолини тўғрилаш асносида йўлак адоғига ошиғич кўз ташлади ва дара лабида ювош итдай чўнқайиб, ўзи томон тикилиб турган Эна бўри – Бойбичани кўрди.

Ана, у аёлнинг етиб келишини кутиб турмай, аста қаддини тиклади ва худди нимагадир ишора қилгандай, тагин бир қуйига, бир унга қараб қўйди-да, сўнг ортига қайрилиб, наридаги тошу буталар томон кета бошлади. Аёл жониворнинг бу қилиғи не маъно англатишини фаҳмлашга улгурмай, сув шовури орасидан боланинг эластгина овози қулоғига чалинди.

– Эна-а-а!

Аёл жонланиб, товани билан отнинг биқинига ниқтаб, қўлидаги чилвир билан сағрисида кетма-кет тушириб, бор овозда ҳайқирди.

– Бердиқул! Бола-а-ам!

Бу сафар боланинг овози дадилроқ жаранглади:

– Эна-а-жо-он!

Аёл йўлак адоғидаги яшил ялангликка етгач, отдан сакраб тушди-да, чилвирни қўлидан қўймаган кўйи, боя Эна бўри мўраллаган ердан пастга кўз ташлади. Арча шохлари орасида ранг-қути учиб ўтирган болани кўрди. Бироқ қутилмаган бу ҳолатдан аёл ўзини йўқотиб қўймади. Боиси тоғда ўсиб, тоғда улғайган эмасми, бир қарашнинг ўзидаёқ боланинг жонига ора кириб, уни муқаррар ҳалокатдан асраб қолган арчанинг бақувватлигини, ўғли йўғон ва чайир шохлар орасида омонат эмас, маҳкам жойлашиб ўтириб олганига тўла ишонч ҳосил қилганди. Шунга кўра, ортиқча ҳаяжонланмай қўлидаги чилвир учини отнинг нўхтасидан ечиб, иккинчи учини болага ташларкан, феълига хос қатъий йўсинда деди:

– Белингга маҳкам боғла! Ҳовлиқма!
Маҳкамроқ боғла!

Аёл болани юқорига тортиб оларкан, уни дара лабидан узоқлаштирган ҳолда, бир сўз қотмай, қулоқ-чаккасига бошлаб бир тарсаки туширди.

Бу тарсаки болага болдан тотли туюлди.

Аёл болани маҳкам бағрига босиб, шу созда пича қучиб тураркан, сўнг уни ўзидан нари итариб, ишқилиб, қўл-оёғинг бутунми, дегандай бошдан-оёқ бир сира кўз югуртириб чиқди-да, бу гал сўл қулоқ-чаккасига тарсаки тортиди.

Бу тарсаки болага заҳардан аччиқ тотинди.

Аёл қошларини чимирган кўйи, лабларини маҳкам қимтиганча, узун жун чилвирни силкиб-силталаб, чаққонлик билан сўл билагига ўрашда давом этаркан, бу ҳол қандай содир бўлди, дея боладан сўрамади, ўғлимга Бойбича ҳамла қилганов, дея гумонга ҳам бормади, бўшалиши билан изига қайрилиб, жуфтак ростлаган тўриқни яниб ўтирмади – чилвирни йиғиб бўлгач, бошда Эна бўри ғойиб бўлган наридаги тошу буталарга, сўнг бир пайтлар ҳайратига сабаб бўлган тошоҳурга бир-бир назар ташлади-да, қошида гуноҳқорона бош эгиб турган боланинг энсасига бир туртиб, олдига солди.

Бурмали водийдан чиқаверишда, аёлнинг айтган бирдан-бир гапи шу бўлди:

– Бугуноқ бу ердан изингни ўчирасан!

Бола, “хўп”, демади, “йўқ”, дегандай ерга боқди.

Аёл болани ортиқ эътиборига арзитмай, нигоҳи ила яйлов кенглигидан тўриқни қидираркан, шунда унинг кўзи яшил ўтлоқни тик кесиб, ўтовни томон бораётган икки отлиққа тушди.

– Вой-й, ўлмасам, тагин совчилар бўмасин булар! – деди беихтиёр.

Ана энди, оёқни қўлга олмоқдан бўлак илож йўқ эди.

Она-бола олдинма-кейин ўтов сари зингиллашди.

Аёл, отлиқлар, мабодо, совчилар бўлиб чиқишса, аввал уларни ўтовга жойлаштириб, сўнг боланинг Чори чўпон ўрнига сурувга юборишни ўзича режалаштириб, шиддатла илгарилар, тўп сурмоққа ўта чаптаст бўлган бола эса, онасига зўр-базўр етишиб борарди...

2017 йил

Bo'shliqlar... va kitoblar

Бадоиъ ул-вақоиъ

Кун ва Тун қисқариб қолди, соат миллари кундан кунга тезлашиб бормоқда гўё. Уч саҳифа мақола ёзиш учун бир кун камлик қилаётир. Қадимда тош, жез асри ибтидоий одами воқеаларни бошқарган бўлса, энди аксинчадир. Бу ҳолат улар билан ривожланган бизнинг давр одамлари ўртасидаги фарқни аниқ кўрсатади. Ҳатто, энг яроқсиз, ҳеч нарсага арзимайдиган кичкина воқеа ҳам бугунги давр кишисини осонлик билан ўз йўриғига солиб, ҳайдаб кетмоқда.

Шиддат, тезлик, кескинлик етмагандай, ҳаётимизнинг бошқа тарафида улкан бўшлиқлар пайдо бўлган. У тобора, соат сайин катталашиб бораётир.

Бўшлиқлар... Достонлар, эртактлар, илм, тил, ўзликдан ажралиб, йироқлашдик. Ўзимизга ўзимиз бегоналашдик. Абу Райҳон Беруний номидаги Шарқшунослик институти хазинасида етмиш минг жилдга яқин қўлёзма ва тошбосма китоблар йиғилган. Аждодларимиз минг йилликлар давомида тўплаган ҳаёт хикматлари, кураш тажрибалари, тириклик мазмунига тегишли хабарлар уларда жамланган. Улар Миллат ва Китоблар бегоналашуви гувоҳларидир. Улар асрий маҳбуслардир... Улар ичкарида, биз ташқарида. Бугун бизни саросимага солиб қўяётган Бўшлиқлар шу бегоналашув ортидан келади.

Дейлик, Заҳириддин Муҳаммад Бобурнинг “Бобурнома” ё Мирза Муҳаммад Ҳайдарнинг “Тарихи Рашидий” асарларини ўқисангиз, ўша бўшлиқнинг кичрайиши, қандай торайиб бораётганини кўриш имконига эга бўласиз. Вужудда тириклик эпкинни эса бошлагани сезилади. Сўз бораётган қўлёзмалар хазинасида сақланаётган китобларнинг барчаси шундай эпкинни бошлаб келади. Баъзилари

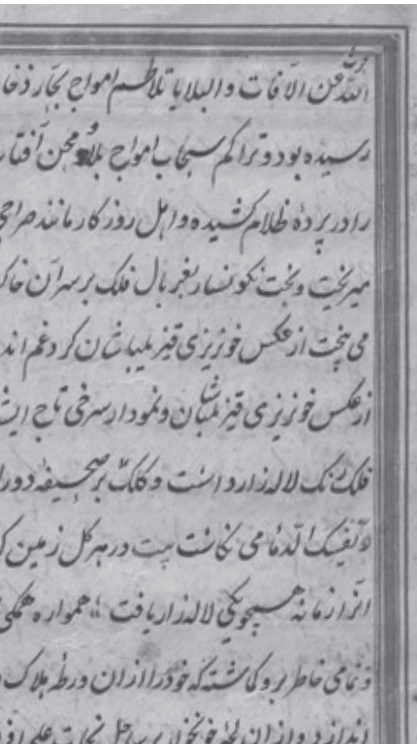
ифорларга тўлиб-тошган сарин елларни келтиради, айримларида тигли, кўзни ёшлатувчи ўткир ҳидли эпкин эсади.

Мазкур саҳифадан жой олаётган бу галги қисқагина ахборот яна бир қўлёзма – “Бадоиъ ул-вақоиъ” (*Но-дир воқеалар*) асари ҳақидадир.

Муаллифи: Зайниддин Маҳмуд ибн Абдужалил Восифий 1485 йили Ҳиротда, мунший оиласида туғилган. Шоҳрух мирзо мадрасасида турк, араб, форс тиллари ва адабиёт, фикҳ каби фанларни катта иштиёқ билан ўрганади. Ёшлигидаёқ Навоий билан яхши таниш эди, Ҳирот адабий муҳитида фаол иштирок этган. У мактуб, ариза, ҳикоя каби насрий ижод турларида беназир бўлиб етишади. Асарларида сажъ усулини моҳирона қўллади. Муаммо санъатида эришган муваффақиятларини ҳазрат Навоий юксак баҳолайди.

У зўр иқтидори ва етук илми туфайли ижтимоий ҳаётда юқори мақомларга кўтарилади, Ҳусайн Бойқаро хонадонига яқинлашади, котиблик вазифасида хизмат қилади.

XVI аср бошларида шайбонийлар ҳокимиятни қўлга киритади. Сиёсий курашлар кучайиб, Шоҳ Исмоил таъқибидан паноҳ топиш мақсадида Восифий Туронга кетади. У 1512 йилдан Самарқанд, Бухоро, Фаркат (Паркент), Тошкентда яшайди. Келди Муҳаммадхон (Султон Муҳаммад) 1518 йили уни Шоҳрухияга чақариб олади. Восифий 1525 йили Тошкент-

Абдусаттор ЖУМАНАЗАР,
Абу Райҳон Беруний номидаги
шарқшунослик институти катта
илмий ходими

Асар ўзига хос услубда ёзилган, қарийб барча сатрларда муаллиф иштироки билиниб туради. Унда Турон ва Эрон ҳудудида 1532 йилга қадар мавжуд бўлган маданий-маърифий, илмий, адабий ҳаёт, тарихий ҳодисалар қизиқарли ҳикоя қилинади.

Алишер Навоий, Абу Али Ибн Сино, Мирзо Улуғбек, Абдурахмон Жомий сингари улуғлар ҳаётига оид ғаройиб ҳикоялар келтирилади. Бу асарга ўзига хос бадиий тус берган. Сатрларда муаллиф эркинлиги ва албатта, маҳорати акс этиб туради. Бу хусусиятлар ўқувчига ҳам кўчиб ўтади. Бундай ўринларда “Нодир воқеалар” ўзини аниқ кўрсатади. Асарда Устод Ҳасан Удий, Қосим Али Қонуний, Чақар, Чангий каби мусиқашунослар; Шайх Муҳаммад Содик Лангарий, Ҳофиз Басир, Ҳофиз Меросий сингари хушовоз ҳофизлар иштирокидаги воқеалар ажойиб тарзда келтирилади.

Восифий китобида Келди Муҳаммадхон, Бароқхон, Убайдуллахон ва шайбонийларнинг бошқа вакиллари тўғрисида ҳам

қимматли маълумотлар ёзиб қолдирган. Тошкент, Самарқанд, Бухоро, Шаҳрисабз, Қарши вилоятларида содир бўлган сиёсий воқеалар, қизгин адабий жараёнлар воқеалари, машҳур меъморлар, рассомлар ва хаттотларга оид ҳикоялар асар мазмунини бойитади. Бу ишларнинг барчасини муаллиф ўзи истагани ва ўйлаганидек амалга оширган.

Хазинада сақланаётган №3344 рақамли қўлёзма унинг ўзбек тилига “Нодир ҳикоялар” номи билан таржима қилинган нусхасидир. Қаттиқ муқовали, маҳаллий қоғозга настаълиқ хатида ёзилган, 548 varaқ. Оллоҳқулихон даврида (1825–1842) Хоразмда Диловархожа асарни ўзбек тилига таржима қилган. Ушбу нусха ҳижрий 1245 йили раби ул-аввалнинг тўртинчи куни (1829 йил 3 сентябр) кўчирилган, яхши сақланган.

Картотекада кўрсатилишича, №7431 нусха Муҳаммад Амин тўра ибн шаҳзода Саййид Аҳмад томонидан таржима қилинган. Мазкур нусха 210 varaқ, ҳижрий 1336 йили (1917–1918) кўчирилган.

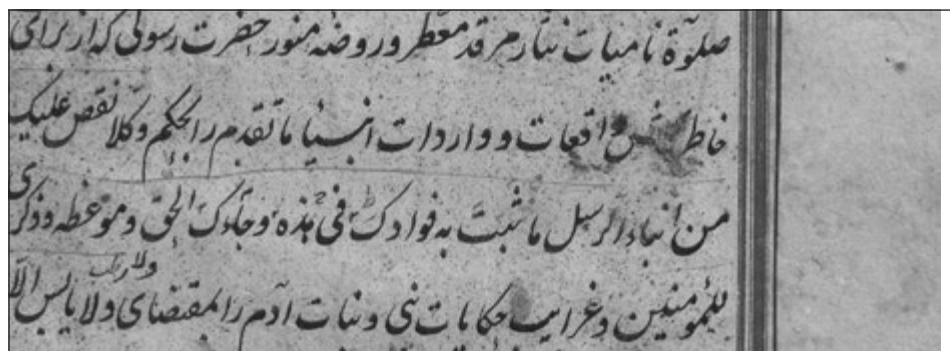
“Бадоиъ ул-вақоийъ” кўплаб тадқиқотчилар эътиборини тортган. А.Болдирев 1961 йили Москвада унинг икки жилддан иборат танқидий матнини нашр эттиради. Б.Дорн, В.Бартолд, Якубовский, Бертелс, С. Айний каби олимлар бу асардан тадқиқотларида фойдаланишган.

Наим Норқулов бу асарни ўзбек тилига таржима қилиб, 1979 йили “Нодир воқеалар” номи билан нашр эттирган. Ҳозир бу нашр нусхаси топиб фойдаланиш анча мушкул. “Бадоиъ ул-вақоийъ” асари бугун юрт маданияти ва маънавияти мауммоси устида бош қотираётган ҳар бир зиёли, унинг ўтмишига қизиққан барча ўқувчилар кутубхонасида туриши зарур бўлган китобдир.

га келиб, муқим яшаб қолади. Уни шайбоний ҳукмдорлар жуда ҳурмат қилар ва ўз давраларига тез-тез чорлаб турарди. Бароқхон номи билан шуҳрат қозонган Наврўз Аҳмадхон (Робиа биби орқали Мирзо Улуғбек набираларидан) уни 1540 йили саройига чақириб олади ва зиммасига девон ишларини юриштишдек масъулиятли вазифа юклайди. Восифий 1566 йили Тошкентда вафот этади. Имом Қафол Шоший мақбарасига киришда, эшикнинг ўнг тарафига дафн қилинади. Бу файзли даргоҳ ҳозир ҳам зиёратчилар билан гавжумдир.

Асарнинг аҳамияти: “Бадоиъ ул-вақоийъ” асари XX асрга қадар жуда машҳур бўлган. Дунёнинг бир қанча кутубхоналарида унинг ўнлаб нусхалари сақланаётгани шундан дарак беради. Шарқшунослик институти қўлёзмалар хазинасининг биргина асосий бўлимида (фонд) бу асарнинг 5061, 1440, 3392, 1320, 8585, 1843, 2129 каби рақамлар ва яна 15 нусхаси сақланади.

Бу асарда XV аср охири ва XVI аср бошларида Мовароуннаҳр ва Хуросонда кечган тарихий-сиёсий воқеалар тўғрисида қимматли ва муҳим маълумотлар берилди. Воқеа-ҳодисаларнинг кўпчилигида муаллифнинг ўзи иштирок этган. У 1528 йили шайбонийларнинг Хуросонга юришида ҳам қатнашади. Бу воқеаларда Келди Муҳаммадхонга ҳамроҳлик қилган.

Ламаҳот

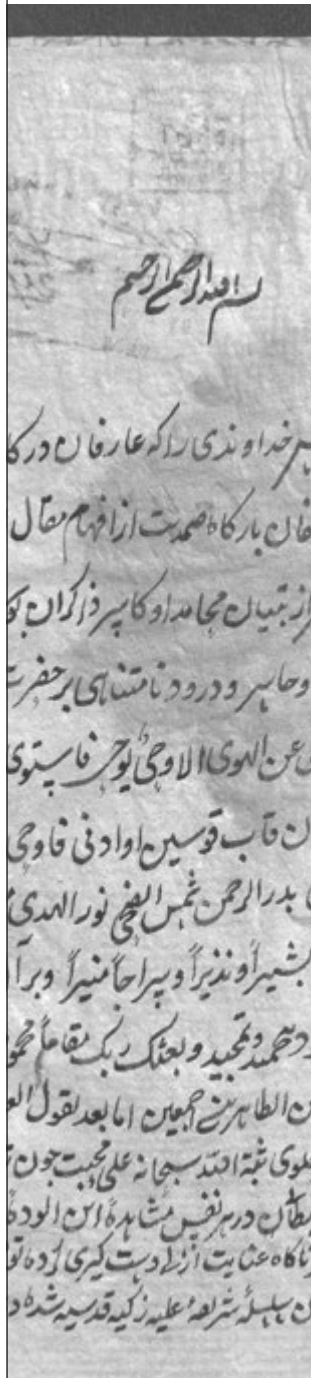
Муаллифи: Муҳаммад Олим ас-Сиддиқий ал-Аълавий, отаси Муҳаммад Мўмин шайх яссавия тариқати вакили эди. XVI асрнинг иккинчи ярми ва XVII асрнинг биринчи ярмида яшаган. Самарқанд мадрасаларида таълим олган. Тариқат илмини отасидан ўрганган. У “Ламаҳот” китобини ҳижрий 1032 йили (1623) ёзиб тугатади.

Асарнинг аҳамияти: Кўлёмалар хазинаси асосий бўлимида иккита нусхаси сақланади. №10567 рақамли нусха, форсийда ёзилган, қаттиқ муқовали, маҳаллий қоғозга настаълиқ хатида кўчирилган, 164 varaқ.

№10715-6 рақамли нусха, 25 varaқ (66-91), тили форсий, маҳаллий қоғозга настаълиқ ёзувида кўчирилган. Асар матни охиригача етмаган.

№10567 рақамли нусха анъанавий яратганга қутловлар билан бошланади. У икки “мақсад”дан ташкил топган. Биринчи мақсадда Куръон оятлари, ҳадислар ва ривоятлар шарҳланади ҳамда сасли (жаҳрий) зикр моҳияти ёритилади.

Бу нусхада иккинчи мақсад алоҳида ажра-тиб кўрсатилмаган, мазмунига кўра, 45-varaқдан бошланади. Унда мазкур тариқат асосчиси орифлар султони Хожа Аҳмад Яссавий ва ундан муаллифга қадар давом этган силсиланинг таниқли вакиллари ҳаёти, уларда содир бўлган ҳол (ламаҳот) ва кашфлар (варадот) баён қилинади, ҳикматли сўзларидан ибратли намуналар берилади. Бу силсилада Ҳаким ота, Занги ота, Садр ота, Ямин (Оламин) бобо, Шайх Али шайх, Шайх Мавдуд, Шайх Ходим, Шайх Жамолиддин, Шайх Худойдод Вали, Қосим шайх, Пирим шайх каби юрт улуғлари турмуш тарзига оид қизиқарли маълумотлар йиғилган. Уларнинг барчаси маърифат аҳлидан эди. Улар жамиятда эзгулик, ахлоқ тарбияси, қалбни ёвузликдан ҳимоя қилувчи толмас курашчилар эди. Жамият маънавиятида бугун биз дуч келиб турган бўшлиқлар пайдо бўлишига йўл қўймаслик улар ҳаётининг мазмуни эди.

“Ламаҳот” асари ўша замон кишилари ўртасида машҳур бўлган ва кенг тарқалган, ҳозир ҳам одамлар кўлида унинг нусхалари сақланади. Шўролар даврида бу туркумдаги асарлар тадқиқотчилар эътиборидан четда қолган. Бугун мамлакатда тарихий обидалар таъмирланмоқда, зиёратгоҳлар обод қилинаётир, маданий ёдгорликларни кўришни истовчилар сони ортмоқда. Бу туркумдаги асарлар келувчига зиёрат маърифатини беради, мақсади-мазмунини кенгайтиради.

* * *

Бугунга қадар “Бобурнома”, “Тарихи Рашидий” асарлари бир неча марта нашр қилинди. Ҳар сафар нашр мукаммалигини оширишга ҳаракат қилинаётир. Юқорида сўз юритилган икки асар нашри ва тарғиби эса ҳавас қиладиган эмас... Ҳолбуки, уларнинг саҳифаларида қалб қоронғуликларини ёритадиган Сўзлар, хатарли бўшлиқларни тўлдирадиган хабарлар бор. Бу асарларда XVI–XVII асрларда аждодларимизнинг ўзларидан олдинги ўтмиш, ўз даврларидаги маънавий ҳаётга муносабати жонли тарзда намоён бўлади.

Бугун ҳаётимизда бу китобларга ҳаво, сув, нон каби эҳтиёж, зарурат сезилаётир. Улар фақат сайёҳликнинг зиёрат йўналишини ривожлантириш, маблағ тўплаш учун керак бўлиб қолгани йўқ. Бу асарлар чоп қилинса ва бугунги кишилар хонадонига етказилса, улар бизни телефон ва компьютер ичкарасидаги “қора ўра”га кулашимиздан асрайдиганлар қаторига кўшилади. Ҳали улар чоп қилиниши учун олдимизда таржима ва табдилнинг узоқ ҳамда машаққатли йўли турибди. Бу ҳудуднинг ўзи катта бир муаммодир. Бу ишимизда фақат унганча етиб келишга уринаямиз.

Эълон

Олмозор политехника ва стандартлаштириш касб-ҳунара коллежининг АРМ, Фаоллар зали ва спорт зал кийиниш биноларини том қисмини профнастил билан ёпиш бўйича жорий таъмирлаш учун эълон беради.

Муроҷат учун телефон: 246-68-57, 246-74-16

Ууқи

(“Бормаимен деди” куйига)

Жим туринг, шовқинламанг, уйқу игида ул пари,
 Юрма, тек тур, эй шамол, юрсанг-да юр, бироз нари!
 Кўкда бир тўп қиз-малак уйқу куйини бошлади,
 Илгари галган тирик, жонли куйини ташлади.
 Бош угида айланар бир тўп фаришта жимгина,
 Кўк элининг тангриси – ой ҳам қарайдир тинггина.
 Ул олмос кўзлар юмулган... куйни ёндиргазгина,
 Кўп гўзал кўзларни юмдиргаз, уялдиргазгина...
 Чаргаган, толган, умидсиз кўзларим тўймай қарар,
 Ҳар қарашда кўнглима минг турли ўйларни солар...
 Бу ётиш, бу уйқу, бу қандай ширин, қандай гўзал,
 Жонланар, юз кўрсатар синган ва ясанган амал.
 У ётиш, уйқу на ерда, на ҳаёлий кўкда бор,
 Бу гўзал сирли томоша менда, мен ўксукда бор.
 Жим туринг, шовқинламанг, уйқу игида ул пари,
 Кўзларим тўймай қарар, борлиқ кўринма, тур нари...

ЧЎЛПОН

Yurakka yuk tushdi

Hikoya

*Синфдош жўраларим –
Сирожиддин ва Мадиёрнинг
хотирасига бағишладим.*

Байрам АЙТМУРОД

1986 йили туғилган.

Ўзбекистон давлат
санъат ва маданият
институтида таҳсил
олган.

Ҳикоялари матбуотда
эълон қилинган.

Расмларни Рустам Зуфаров чизди.

– Ўзи сенинг муртинг ўсадими? Ё кўса бўлиб юраверасанми? – дея масхара қилишни бошлади Дарёбой.

Ҳар куни шу аҳвол! Иши тушса, мени мақтаб алқайди. Дарсдан сўнг, кўярда-қўймай уйига олиб кетади. Ҳурмат-иззат кўрсатган бўлади.

– Она, ҳов она! Меҳмон келди, қуймоқ қилиб бер.

Тан олишим керак, кўк пиёз тўғраб солинган қуймоқни фақат Дарёбойнинг онаси ширин қилиб пиширарди.

Қоринни тўқлаб олгач, увизга тўймаган бузоқдай мўлтираб, кўзларини пирпиратиб ялиниб-ёлворади, қасам ичади, беозор таҳдид қилади: агар мени жўрам десанг, йўқ дема! Шундайми? Йўқ, шуми гапинг? Э, ўзимнинг ақлим етганда, сенга сарғайиб ўтирармидим? Шу охиргиси, йигит сўзим! Янаги сафар илтимос қилган номард!

Кейин уй вазифаларини ўзининг дафтарига мук тушиб кўчиради. Ўроқда йўқ, машоқда йўқ, хирмонда ҳозир! Яна худди бир нарса ни тушунгандай пичан тилавериб, қора ёриқ бўлиб кетган бармоғини оппоқ дафтаримга нуқиб ёзишига нима дейсиз? У ўқишни деярли билмасди. Ҳарфларни танир эди-ю, кўшиб ўқиёлмасди. Ёзуви ҳам “аланг-жаланг”, учта ҳарfli сўзидан тўртта хато топилади.

– Бўлсангчи-ей! – дедим энсам қотиб.

Унинг эса бор диққати кўчиришда: “Ҳозир, мана!” деб, қовоғини учириб, бурнини “шўлт” этиб бир тортиди-да, миқ этмай ёзаверди. Ёзув тугашига яқин тиржайибми, иршайибми мазах қилишга ўтди.

– Қиз болага ўхшайсан-ей!

– Э, бошимни қотирма!

– Қани? Йўқ-ку!

– Кўрмисан?! – тутақиб кетдим. – Мана, турибди-ку саргайиб!

У эса баттар кулди:

– Ҳеч замонда йигит кишининг мўйлови сариқ бўладими? Бундай қорайиб, силаганда бармоғингни қичитмаса? Ундай тук ана Сарвинозда ҳам бор! Сал тиг-пиг теккизиб тур, дарров қораяди.

Эҳ-ҳе, отамнинг устарасини неча марта яширинча ишлатганимни билмайди-да, бу тўнка.

– Тур-е, мешқоп! Ит экансан-ку сен! Умуман одам бўлмайсан сен! Ҳали яна бўзлаб келарсан-а! Кўрамиз ўшанда ҳолингни!

– Ҳўв, оғзинга қараб гапир! Мен ҳеч кимга ялинмайман!

Алам қилди. Қани энди, кучинг етса-да, хумордан чиққунча дўппосласанг! Ҳеч бўлмаса, бир мушт туширсанг! Қаёқда?! Билаги менинг бўйнимдай келади. Мактабда Дарёбой полвон, деган оти бор. Кўзойнаги бошидан катта қилтириқнинг кучи етармиди унга?! Лекин минг дағдага қилгани билан менга қўл кўтармаслигини биламан. Чунки, эртасига яна иши тушади – тили қисик. Шунини танолмаётгани очувимни келтирди.

– Э, пашўл ...! – чийиллаб юбордим. Сўнг дафтар-китобларимни тез йиғиштириб, жилдимни елкага осдим-у, қайтиб унинг уйига қадам босмасдай, юзкўрмас бўлиб уйимга жўнадим.

Унинг уйи овулга кираверишда: катта ариқдан унинг жўхори отизига ўтилади, отизнинг нариги тарафида гугуртнинг қутисидай уй. Меники эса ҳўв ичкарида. Бора-боргунча жиним қўзиди. Унга қарши турли ҳийла-найрангларни пишитиб бордим, қасос ўтида ёндим.

Дарёбой – менинг “ўл” деган жўрам?! Ўзи жўрачилигимиз қачон бошланган: етти чақирим узоқдаги мактабга бирга қатнаган кезларимиздами? Ё ундан олдинроқми? Буни икковимиз ҳам билмаймиз. Алоҳида “Отинг нима? Сеникичи?” деб танишмаганмиз, “Кел, шу кундан бошлаб икков дўст бўлайлик, дўстлигимизга мана шу дўнг-қирлар гу-

воҳ бўлсин, мана шу ариқдаги сув бутун элга дoston қилсин!” демаганмиз. Шундай, ўз-ўзидан дўстмиз. Эсимни танибманки, Дарёбой – менинг жўрам!

Мен-да, у-да ўз уйимизнинг эркаси – соямизни бировга бостирмаймиз. Менинг эркалим уйимдагиларгагина, уники эса бутун овулга ўтади. У истаган уйга кириб, кетмонми, хаскашми, тандирдан узилган иссиқ нонми ё палакда эрта-индин еймиз, деб қўйилган қовун-тарвуздан сўраб-сўрамай олиши мумкин, биров унга “гинг” демайди: ҳа, Дарёбой олдими? Майли, индама!

– Ўлсин шу жетимак! Кўзлари олайиб, бостириб келаверади. Қўлига илинган нарсани олиб кетаверади. Э, қачонгача чидаймиз? – унинг дастидан куйган хотинлар шанғиллайди.

– Ўчир овозингни! – дейди эрлари. – Тошгул момодан балoга қоласан!

– Шу ялмоғиз кампир ўлмади, биз қутулмадик!

– Жим-ей, ўч-ей! Одамлар эшитса, масхара бўласан-а, эсини еган хотин! Сен айтаётган ўша ялмоғиз ҳаммамизнинг киндигимизни кесган! Уқдингни!

– Бўлмаса айтинг, неварасини сал тийиб қўйсин! Агар сиз айтмасангиз, ўзим айтаман!

Қайданам айтсин! Ҳаммасининг дами ичида! Дарёбойга бармоғини бигиз қилганнинг шўри қурийдими, юзи куяди, овулда мохов бўлади, қолади: ҳеч ким у билан тиллашмайди, кўрганда терс бурилади, унинг уйдан этагини қоқади. Етти ёшмидик, ё саккизми... эсимда йўқ: Дарёбой куппа-кундузи Бургут тракторчиникидан (у пайт тракторчи эди, ҳозир ўтдай фермер) қатиқ олиб чиқиб кетаётганда, Гулмира янга уни ушлаб олади. Овулга келин бўлиб тушганига энди уч ой бўлган янгамиз “ўғри”нинг додини бериб қўйиш учун унга бир шаппат туширади. Дарёбой қатиқ идишни ерга улоқтириб, синдиради. Жазаваси қўзиган янга уни савалаб кетади. Томошанинг қизиги эса кечқурун бошланади. Бургут оғамиз ишдан келиб, овқатини еб, кўк чойни сипқориб, ёнбошлаб ётмайдимми?! Ётса, Тошгул момо бир қовоқ қатиқ билан тўртта нон кўтариб келади.

– Келинг, Тошгул момо!

– Ётавер, болам. Қимирлама. Мен кетаман... Бургут болам, ининг сал шўхлик қилибди, айб қилмайсан!

– Қўйсангиз-чи, момо, нималар деяпсиз? – Бургут оғамиз ҳайрон бўлиб, хотинига қарайди. Хотини ўз ишидан мамнун, момони узр сўрагани чиққан, деб ўйлаб, гўдаибгина ўтиради.

– Болагинам янгасининг қўлидан би-ир қатиқ ичгиси келибди-да. У ҳали ёш-да, ҳеч кимни ётсирамайди.

1 Отиз – дала, томорқа.

2 Қорақалпоқларда шундай ибора бор. Энг яқин деган маънони беради.

– Дарёбойни ким бегона, деди? Айтинг, ўзим унинг туғилганига пушаймон қиламан! – оғамизнинг важоҳатидан янгамиз саросималаниб қолади.

– Йўғ-а, ҳеч ким бегона демайди, болам. Айтдим, қўйдим-да, – дейди момо хотиржам. Кейин янгамизга юзланади. – Келин, мана бу қатикни эрталаб ивитиб эдим. Ичинглар. Ҳаммагинангизга етади. Энди неварам қайтиб бу ерга бўйин чўзмас-ку, мабодо, адашиб-нетиб келиб қолса, қўлини қайтариб ўтирма, майлими?

Шундан сўнг қиёмат бошланади! Янгамизнинг кўрган куни қурсин! Эртасига Гулмира янгамиз – кўзи кўкарган, сочлари тўзғиган, юзи шилинган тугунчасини қўлтиқлаб, отасиникига жўнаб қолдим, дейсиз-да? Йўқ, у Дарёбойнинг оёғига бош уриб келади: “Қайним-ов, сенгинага кўтарган қўлларим синсин! Бир марта кечирақол!”.

– Ёшсан-да ҳали, – дейди Тошгул момо янгамизга раҳми келиб. – Кимнинг ким эканини билмайсан! Кўзим очиқлигида боламга бировнинг нафасини ҳам теккиздирмайман, айтиб қўйай.

– Билдим, онажон, билдим!

Ана шундай эрка менинг жўрам! Бунинг боиси – унинг отасида! Отаси бир пайтлар номи эл-улусни кесган полвон ўтган, дейишади. Айтишларича, олишларда ютган солимларни овулдошларига тарқатиб юрар экан. Давранинг исини олган кундан бошлаб, бирор марта кураги ер искамаган шундай норғул йигит Дарёбой туғилгандан икки ой ўтиб, бир тўйда қалтис йиқилибди-ю, жулини узилибди. Тошгул момо бамдод намозида ҳам, чой устида ҳам, ётардан олдин ҳам (балки, туни билан ҳам) келинини қарғгани-қарған: “Сен касофат... сен шумқадам... сен ажинанинг урғочиси келиб, болагинамнинг бошига етдинг! Қандай улим бор эди-я, қаторида нор эди-я! Ҳа, уруғ-аймоғинг билан қаро ер бўлгур!”, ҳайдагани-ҳайдаган: “Йўқол, алвасти! Қирилиб кет шайтоннинг урғочиси!”, тергагани-тергаган: “Ҳа, ўлимимни кутиб юрибсанми? Ҳа, Дарёбойга нима бердинг, уни ҳам увлаб ўлдирмоқчимисан?”. Келини – йигирма икки ёшида тул қолган Дарёбойнинг туққан онаси эса “ғиқ” этиб товуш ҳам чиқармайди. Ўша уйнинг чўрисидай гап. Дарёбойни мен туққанман, бола меники, деб даъво ҳам қилолмайди. Қайнонаси кўзининг ўтини олиб қўйганми, ё эрга тегиш, келин бўлиш шу экан-да, манглайимизда борини кўраверамиз, дейдими?! Одамнинг юзига тик қарамайди, рўмолини пешонасигача танғиб, кўзини ерга қадаб юраверади.

Полвонлик Дарёбойга отасидан ўтган. Ўзиям жуда оркаш бола. Мен қизларнинг орасида ўстаним (учта опам бор) учунми, жанжал-тўполонларга унча хушим йўқроқ – дарров мураса йўлини танлайман, ё

калтак есам ҳам жавоб қайтармайман. У бошқа одам: бир бошга – бир ўлим, деб жони чиққунча олишади. Иккитаси биланми, ўнтаси билан олишадими унга барибир: қайтмайди. Бир сафар қўшни овулнинг болалари мени хафа қилганда уларнинг танобини тортиб қўйган ҳам шу Дарёбой бўлади.

– Хўв Кесактепаннинг шоқоллари! Тўрттангнинг кучи битта қилтириққа етдими? Қани жигит бўлсанг берман кел, – деди-да ўртани ёриб кириб, энг бақувватининг кекирдагидан олиб, худди бир боғлам ўтни ирғитгандай отиб юборди. Унинг савлатию ҳайбати манамен деган олғир боланинг ҳам тиззасини қалтиратади. Манамен деганининг қочарга сўқмоғи, бекинарга тешиги топилмай қолади. Қолганлари сал талмовсираб, азбаройи овулдошининг ори учун бир-икки мушт туширган бўлди. Лекин Дарёбой қутуриб, барини ер тишлатмагунча, тиз чўктириб, узр сўратмагунча тинмади. Кейин уст-бошини қоқиб, шилиниб, қонталаш бўлиб қолган тирсагига бир сиқим тупроқ сурди. Менга бир гижиниб қаради-да, индамай йўлига равона бўлди. Мен ҳам айни пайтда унга бирор гап айтиш – ўзимга мушт сотиб олиш билан баробарлигини ич-ичимдан ҳис қилганча унинг изидан жим эргашдим. Анча вақт сукутдан кейин ярим йўлда у илкис тўхтади-да:

– Нега устингдан кулишига индамай қараб турибсан? – деди қовоғини уюб.

– Тўрттасига бас келолмасдим-да, – айбдорона мингирладим.

– Барибир! Чотини мўлжаллаб туриб, тепмайсанми қарсиллатиб!

– Э, мен ундай қилолмайман, – дедим, кейин дарров айбни отамга ағдардим. – Отам ҳеч ким билан уришмайсан, ёқалашмайсан, деган. Эшитса, хафа бўлади-да. Бўлмаса, ўзим билардим.

Дарёбойга отамни айтганим оғир ботдими ё гирт ёлгон гапираётганим, қўрққанимни бўлмагур баҳона билан хаспўшлаганим энсасини қотирдим, ҳафсаласи пир бўлиб, қўлини силтади.

– Лекин сен бопладинг, – дедим яна мурасага келиб. – Вей, ўзиям оч қашқирдай ташландинг-а!

Мақтовим унга ёқди (мақтов кимга ёқмайди?) – чанг босган, пешонасининг тери чизиб ўтган бетига кулги югурди.

– Кўрдингми қандай олишганимни? – деди мардийиб.

– Эҳ-ҳе, айтяпман-ку, оч қашқирдай ташландинг, деб! Едиге⁴ ботирнинг ўзи бўлдинг-а!

– Собит тухумкаллани йиқитганим-чи?

– Во! Ёмон йиқилди! Ҳалиям тирик қолди!

3 Ув – заҳар маъносида.

4 Едиге – қорақалпоқ халқ достони қаҳрамони.

- Ўлмайдими-е!
- Қолганлари иштонини хўллаб қўйдими-ёв!
- Йўғ-е, ростданми?
- Ҳа!
- Ўзим ҳам айтдим-а, тақир ерда лой қайдан келди, деб!

Мириқиб кулишиб олгач, яна гаплашиб кетдик.

– Кимдир сенга анов-минов дейдиган бўлса, менга айт, тушундингми? – деди у ҳалиям мақтовимнинг таъсиридан чиқолмай. – Буйтиб кўзинг ёшовраб, дардингни ичингга ютиб юраверма. Сенга “фишт” деганнинг ўзим калласини юламан!

Унинг қизиқ қилиқлари бор. Бир-да менга оғамдай ғамхўр, меҳрибон, танти, бир-да ёш боладай ҳокисор, содда, ялинчоқ.

Куннинг тигида, устига-устак ичимдан тошган газаб ўтида қовурилиб, уйга лоҳас бўлиб келдим. Наридан-бери тушлик қилиб, тўрдаги хонага – деразасига парда ўрнига отамнинг эски чопонини илиб, қоронғу ва салқин қилиб қўйилган хонага кириб, хаёлан у билан олишиб, тавбасига таянтириб ётдим.

Энди кўзим илинганида ўртанча опам Дарёбой чақираётганини айтди.

– Чиқмас экан, деб айт!

– Э, ўзинг айт. Нима, мен сенга хабарчиманми? – Опам ишини давом эттириш учун ошхонага чиқиб кетди.

Эринибгина ўрнимдан турдим. Чиқмасам бўлмайди, барибир кетмайди. Чиқмагунимча остонада серрайиб ўтираверади. Ташқарига чиқдим. Ҳаво иссиқ – май офтоби кунботар томонга хиёл оққан, уйимизнинг олди қуюқ соя бўлгани билан ернинг ҳовури ҳали босилмаган эди.

– Подага чиқасанми? – ялтоқланди. Нигоҳидан қилган ишидан афсусланаётганини илғаш қийин эмасди.

– Ҳали эрта-ку, – дедим унинг аҳволини писанд қилмай.

– Юргин энди, – ялинди. – Бир йўла чўмилиб ҳам олардик. Куннинг қизишини қара.

Бироз каловланиб турдим-да:

– Опа, мен молнинг олдига кетдим, – дедим ичкарига овоз бериб ва опамнинг жавобини кутмай уйдан чиқдим. Йўл-йўлакай шалваримнинг пойчаларини туриб олдим.

Биз овулнинг қибла томонидаги Пардабой шоликорнинг ҳовузига бордик. Аслида, ҳовузни овулдагилар қазишган, ариқдан сув келтиришган. Ҳовузга энг яқини Пардабойнинг уйи бўлгани учун ҳамма ҳовузни уники деб атайди. Юзларимиз ишиб, лабларимиз кўкариб кетгунча роса чўмилдик, ким сув остида кўп туриш, ким узоққа сузиш

ўйнадик, ҳар замонда курагимизни қуёшга тутиб, исиниб олдик. Синфдошларимизни бир-бир айтиб, устидан кулдик. Лекин, барибир унга қараб жиним кўзийверди, ичимни ит тирнайверди.

Ҳовуз лабида қуришиб ўтирганимизда у тўсатдан Сарвиноз ҳақида гапириб қолди.

– Сарвиноз... яхши қиз, а? – деди у уфққа қадам ташлашга ботинолмай турган қуёшга термилиб.

– А? – дедим унга анграйиб. Унинг қиёфаси жиддий ва маҳзун – Сарвинознинг яхши қиз эканини унинг ўзига ҳеч қачон айта олмаслигидан пушаймонлик уфуриб турарди.

– Менга... менга ёқади-да! – деди у ва бирдан қорайиб кетди: неча кунлаб, ойлаб пинҳон сақлаган сири юзага чиққанидан уялди. Лекин айна пайтда фавқулодда орзумандлик, ташналик билан гапирди. – Не қилайин, жўра? Маслаҳат берсанг-чи?

– Ҳаҳ, тулкининг кўзини ўйган туллак, ҳаҳ, писмиқ, ҳали севиб қолдим, де, – масҳара қилиш гали менга келганидан қувониб кетдим: “Қўлга тушдинг-ку!”

– Кулма! Кулма деяпман сенга! – деди у оғриниб. – Мен рост айтяпман.

Унга раҳмим келди. Девдай йигит ишқ ўтида қовжираб, бир бурда бўлиб ўтирибди-я.

– Эртага бор-да, уни бир чеккага чақириб, шартта-шартта юзига айт, – дедим мен ҳам бу мушкул вазиятдан чиқиш йўлини қидиришга тушиб.

– Ранжиб қолмасмикан? Тўсатдан айтса, бўлмас-ов!

– Тўғри, – дедим мулоҳаза юритгандай ўйчан қиёфада. – Ай, лекин бўйтиб қийналиб юргунча, ё у ёқлик, ё бу ёқлик қиласан-да. Сенда кўнгли бўлса, хафа бўлмайди. Кўнгли бўлмасаям, юрагингни очганинг фойда. Бундай юкни ичида кўтариб юрмаслик керак.

У менга тикилиб қолди. Менинг чин ё ҳазил гап қилаётганимни билмоқчи бўлди, чамамда.

– Қўй-е, – деди. – Уни ранжитгандан кўра, айтмай кўя қолганим дуруст.

– Ўзинг биласан!.. – Бу мушкулот мени ҳам ўйлантириб қўйган эди. Нима қилса бўлади? Бу-ку қайсар, ўлса ҳам дардини Сарвинозга айтмайди. Мендан маслаҳат сўраётганим, демек, қандайдир йўлини топ, деяпти. Лекин муҳаббат масаласида ўзим ҳам андак тажрибасизроқман-да. Хўш, нима қилса экан? – Э, айтганча хат ёзсанг-чи?

– Хат?! – деди у худди ёлғиз ўзи оролда қолиб кетиб, нажот кемасига кўзи тушган одамдай. Назаримда, бу фикрнинг қандайдир муқобили унинг ҳам миясида айланиб турган, лекин, уни аниқ ифодалашнинг усулини тополмай ўзини қийнаётган эди.

– Чиройли сўзларни ёзиб, унга бериб юборасан. Кўзига қараб, гапириб ўтиришнинг ҳожати йўқ. Агар жавоб қайтарса, яхши. Қайтармаса ҳам, ҳеч нарса йўқотмайсан.

– Зўр фикр айтдинг! – деди у ҳаяжонланиб. Сўнг бирдан ичи бўшаган қопдай шалвираб қолди. – Мен чиройли ёзишни билмайман-да.

– Э, шуям иш бўптими? Яхши кўраман, у қиламан, бу қиламан, деб ёзиб ташлайверасан-да.

– Шунинг сен ёзиб берсанг-чи? – деди у кўзлари чақнаб.

– Э, тентакмисан? Мен нима деб ёзаман? Яхши кўрадиган сен.

– Йўқ, дема, жўражон! Агар мени жўрам десанг, йўқ дема.

Кечлик овқатдан сўнг отамнинг кўзини шамғалат қилиб, жавонидан Ибрагим Юсуповнинг сайланмасини олдим ва Сарвинознинг чеҳрасини кўз олдимга келтириб хат ёздим. Хатни “Сен мен учун дунёдаги энг яхши қизсан!” деб тугатдим.

Эртасига дарс бошланмасдан олдин хатни Дарёбойга ўқиб бердим.

– Қойил-е, саз қилибсан-ку! – деди у мамнун бўлиб. – Энди буни Сарвинозга беришим керак.

– Юр, бирга берамиз, – дедим хавотирланиб ва хатни қўлига тутқаздим.

Иккаламиз Сарвинознинг олдига секин бориб, у билан ҳол-аҳвол сўрашган бўлдик. Дарёбойга

имо қилдим, хатни Сарвинозга тутқазди. Қизнинг қийиқ кўзлари катта-катта очилди.

– Нима бу? – ҳайрон бўлиб сўради.

– Ўқиб кўриб, дарс тугагунча жавобингни айттарсан, – деди Дарёбой қизариб-бўзариб.

Кейин Сарвинозни кузатдим. У Дарёбой иккимизга зимдан қараб-қараб қўяр, ёнидаги пучуқбурун Ойгул билан бир нималарни пичирлашиб, секин куларди. Дарёбой иккимиз эса дарс тугагани сабр-сизлик билан кутардик. Сўнгги дарснинг кўнғироғи чалиниб, ҳаммамиз ўрнимиздан ўрра туриб, кўчага отилаётганимизда Ойгул ёнимизга келиб, менга тўрт букланган қоғоз тутқазди. То ўша лаҳзага қадар қилган ишимдан қанчалик пушаймон бўлишимни, Дарёбойдан қасд оламан, деб бошлаган ҳазилимнинг тағи зил бўлишини ўйламаган эдим. Дарёбой Ойгулнинг хатни унга эмас, менга бериб кетганидан ҳайрон бўлди. Менинг эса юрагим тез-тез урар, нафасим бўғзимга тикилиб, пешонамдан тер чиқар эди. Хатда “Сен ҳам мен учун дунёдаги энг яхши йигитсан!” деган сўзлар ёзилганди. Мен Дарёбойнинг кўзига қарай олмасдим. У менга бир зум шубҳаланиб, ҳайратланиб тикилиб қолди ва қилган ишимни сездию шарт бурилиб кетиб қолди.

Мен хатга ўзимнинг исминини ёзган эдим. Дарёбой эса, анқов, содда Дарёбой менга шунчалик ишонганидан, хатни лоақал очиб ҳам кўрмаганди. Мен то ўша лаҳзагача қилган ишимдан ҳузурланман, уни бошлаб мот қилганимдан кўнглим яйрайди, деб ўйлаган эдим. Мактаб даҳлизидида бир ўзим сўпшайиб қолдим. Юрагимни худди мен даҳлизда турганим сингари ҳувиллаган бўшлиқ аро бир оғриқ симиллатиб турарди.

Овулга келаётиб, унинг уйига кирдим.

– Хафа бўлма, жўра! Мен бир ҳазил қилмоқчи эдим. Ахир, сен ҳам нуқул мени масхара қилиб, жигимга тегардинг-ку!

У мени урмади, сўкмади. Лекин, шундай қарадики, уриб, ўлдириб қўяқолгани яхши эди. У нафрат тўла кўзларини менга қадаб, аянчли жилмайди.

– Лекин мен ҳеч қачон сенга пасткашлик қилмаган бўлардим. Агар “Мен ҳам Сарвинозни яхши кўраман” деганингда мен индамай қўяқолардим.

Унинг бу гапи кечгача миямда айланиб, мени виждон азобида кўйдирди. Оқшом кўзим илинмай ҳовлида ўтирдим. Вақтни орқага қайтаргим, қилган хатомни тўғирлагим келар, лекин чорасизлик мени қийнади. Осмонни булут қоплаб, ўн беш кунлик тўлин ойнинг юзига қора тортди. Атроф зим-зимистон бўлди-қолди ва шивалаб ёмғир ёға бошлади...

Attorshunos

olmon olimi

Дилшоджон
ТАНГРИЕВ

1992 йили туғилган.
Қарши давлат
университетининг
хорижий тиллар
факультети талабаси.

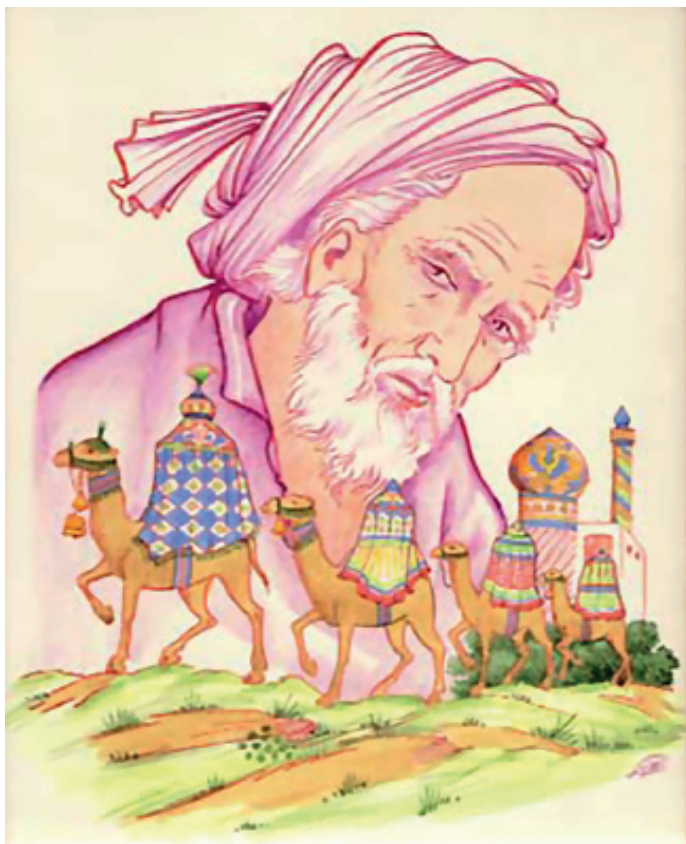
Ҳамиша афсонавий бўлиб келган Шарқ тафаккури, жумладан бадиий адабиёти Европа халқларини мафтун этиб келгани сир эмас. Шарқ адабиёти даҳоларининг юксак адабий-илмий мероси Фарб олимларини ғаройиб тадқиқот материаллари билан таъминлаб тургани, шоир ва ёзувчиларни эса гўзал бадиий ғоялари билан илҳомлантириб келгани ҳам айна ҳақиқатдир. Улуғ мутаффақир, йирик мутасаввиф шоир Фаридуддин Абдуҳомид Муҳаммад Ибн Абу Бакр Иброҳим Атторнинг номи ва маънавий мероси ҳам европаликларда катта қизиқиш уйғотган. Атторнинг ҳаёти, ижоди

ва қарашларини таҳлил ҳамда тадқиқ этиш йўлида Европада кўплаб илмий изланишлар амалга оширилди. Улар орасида Аттор ижодини биринчилардан бўлиб ўрганган ва жиддий шуғулланган олмон олими Хелмут Риттер (1892-1971) фаолияти алоҳида ўрин тутди. У Фаридуддин Атторнинг “Илоҳийнома” асари қўлёзма нусхаларини катта заҳматлар билан йиғди ҳамда тадқиқотчилар учун ўзига хос йўл ва кенг имкониятлар очиб берди. Жумладан, олим асар қўлёзмалари орасида энг мўътабар беш нусхасини аниқлаб берди, улардаги хатоликлар ва нуқсонларни тасҳиҳ этиб асарнинг илмий-танқидий матнини тайёрлаш устида эътирофга лойиқ тадқиқот олиб борди.

“Илоҳийнома”нинг Истанбулдаги Султон Муҳаммад Фотиҳ кутубхонасида 3674 рақами остида сақланувчи қўлёзма “F” ҳарфи билан белгилаб олинади. У ҳижрий 729 йили ёзиб Муҳаммад Ибн Муҳаммад Ал-Камол томонидан насх хатида кўчирилган. Қўлёзма бетлари нотўғри тартибда рақамланган. 195 рақамидан 2 марта фойдаланилган. Ҳар бир бети 16 мисрани ўз ичига олади. Унчалик чиройли бўлмаган Шарқий насхда ёзилган. 131- ва 139-бетлари алмаштирилгани учун бироз сифати ёмонлашган.

Асарнинг Лондондаги **India office** қўлёзмалар хазинасида сақланаётган 2684 рақамли нусхаси “I” ҳарфи билан белгилаб олинади. Бу нусха мажмуа таркибида бўлиб, Муҳаммад Ҳожи Ибн Бобо Ҳожи томонидан 807 ҳижрий йилда кўчирилган китобнинг 196-б ва 278-а варақларини ишғол қилган. Уч устунли. Мисралар ташқи томондан рамкага олинган. У ҳам Шарқий насх хатида ёзилган бўлиб, баъзи ҳарфларнинг истифодасида фарқлар бор. Хусусан, п ҳарфи форсча “пе” орқали, ч ҳарфи эса форсча “жим” орқали ифодаланилишини, шунингдек, “дол” ҳарфининг нуқтасиз шаклидан фойдаланилиши Риттер томонидан таъкидланади.

British muzeum кутубхонасида сақланаётган 27261 рақамли нусха “B” ҳарфи билан белгиланади. Қўлёзма Темурий Жалолоддин Искандар Ибн Умар Шайхнинг кутубхонаси учун 813 ҳижрий йилда кўчирилган. Бу қўлёзма ҳам мажмуа таркибида бўлиб, нусханинг 3-б – 112-а бетларида келтирил-

ган. Риттер Низомийнинг “Ҳафт пайкар” достони танқидий матнини ҳам ана шу нусха асосида тайёрлаган эди. У ҳам кичик латиф насх хатида ўша даврнинг анъаналарига мос дид билан кўчирилган. Унда “дол” ҳарфи унлилардан сўнг нуқтали келиши аниқланган. Унинг муқовалари нотўғри тартибда бириктирилган. Масалан, 98-бетдаги жумлалар 108-бетда давом эттирилган. Қўлёзмани ёзган котиб ўзининг ёзганларига кўп марта қайтадан эътибор қаратган. Достоннинг бутун бир қисмини икки мартта қайта кўчирган, аммо у тезда ўзининг хатосини сезган. Мисралар ҳамма томондан рамкага олинган. Ёзуви кичкина чиройли насхда ёзилган.

Аё София кутубхонасида 4792 рақами остида сақланувчи нусха ҳижрий 816 йили Шерозда Асад Ибн Муҳаммад Ал-Котиб томонидан кўчирилган. У “А” ҳарфи билан белгиланади. Нафис мажмуа таркибидан ўрин олган. “Илоҳийнома” 209-а – 555-а саҳифаларда кўчирилган. Унда ҳам “дол” ҳарфининг унлилардан сўнг нуқтали келиши кўрсатиб ўтилган. Бу қўлёзма Темурий Искандар кутубхонасига тегишли бўлган бўлиши ҳам мумкин. Чунки иккала қўлёзма ёзувлари бир бирига ўхшаш. Бу қўлёзмада ҳам п ҳарфи форсча “пе” орқали “ч” ҳарфи форсча “жим” орқали ифодаланган. Иккала қўлёзма мисралари ўхшаш бўлса-да, у бу қўлёзма рамкага олинмаган.

Истанбулдаги Султон Муҳаммад Фотиҳ кутубхонасида 3673 рақам билан сақланувчи яна бир нусхаси “М” ҳарфи билан белгиланади. У 227 варақ насталиқ хатида ҳижрий 863 йилда кўчирилди. “Илоҳийнома”нинг илмий-танқидий матни 1940 йили Истанбулда нашр этилди. Нашр олмонча ва форсча каттагина сўзбоши ва бошқа илмий кўрсаткичлар билан таъминланган. Олим Хелмут Риттер “F” 3674 сонли қўлёзма ҳақида мулоҳаза юритиб, қуйидагиларни билдириб ўтган: қўлёзманинг 1 – 21-бетлари нисбатан янгироқ кўчирма. Асарнинг кириш қисми Абу Бакрнинг мақтови билан бошланади, буни асарнинг охирида ҳам кузатиш мумкин. Бу қўлёзма кириш қисми анча кенгроқ, “В” Британияда сақланган қўлёзмада эса кириш қисми анча қисқа. Шунингдек, изоҳлар ўрин олган. Хелмут Риттер қўлёзмаларнинг ҳар бир саҳифасидаги фарқларни бир-бири билан солиштириб чиқди. У “Илоҳийнома” асари мазмуни олмон ўқувчиларига тушунарли бўлиши учун унинг титул варағига “Халифанинг олти ўғли билан суҳбати” деб ёзиб қўяди.

“Илоҳийнома” шоирнинг тасаввуфий қарашларини шарҳлашга бағишланган асар. Хелмут Риттер асар устида фикр юритиб, Атор шеъриятнинг барча сирларини яхши биладиган санъаткор устоз, унинг асарларидаги кичик ҳажмли ривоятларга тасаввуфга хос маъно ва мазмунларни жуда катта маҳорат билан сингдира олганини таъкидлайди.

Риттер ўз илмий фаолиятида инглиз олими Риналд Николсоннинг тажрибаларига таянганини таъкидлайди. Риналд Николсон ҳам шарқ адабиёти билан жуда қизиқиб қолган олимлардан. Айниқса, у амалга оширган ишлар орасида Жалолiddин Румийнинг “Маснавий” асари таржимаси ва шарҳи алоҳида ўрин тутди. Олим умрининг катта қисмини “Маснавий” асари илмий-танқидий матнини яратишга сарфлаган. Николсон Румий вафотидан сўнг “Маснавий”нинг узоқ йиллар давомида кўчирилган ва музейларда сақланган қўлёзма нусхаларини солиштириб, бу асарнинг илмий-танқидий матнини яратди. Шунингдек, у Аторнинг “Тазкират ул-авлиё” асари устида амалга оширган текстологик ишларини ҳам нашр эттирган эди. Хелмут Риттер Николсоннинг бу илмий-танқидий матнлар устида улкан саъй-ҳаракатлар олиб борганини, ўзига хос матншунослик намуналарини жорий қилганини ва улардан ўзи ҳам

фойдаланганини алоҳида таъкидлайди.

Албатта, Шайх Атор тасаввуф илми тарихида шубҳасиз катта ўрин тутган ва унинг кенг ёйилишига улкан ҳисса қўшган буюк сиймолардан биридир. Унинг серқирра ва бой ижоди илоҳий маърифат ғояларнинг нодир хазинаси бўлиб хизмат қилади. Олмон шарқшунос олими Хелмут Риттернинг изланишлари, ҳақиқатан, таҳсинга сазовордир. Бу изланишлар кўплаб олимларни ҳам қизиқтириб қўйди. Аторнинг маънавий меросини буюк бир уммон сифатида баҳолаб, унга чуқур шўнғиш жуда кўп қимматли жавоҳиротларни топиш мумкинлигини Реттерга издош олимлар исбот қилдилар. Улар Атор асарларидаги сабр-тоқат орқали ҳаққа, ҳақиқатга етиш ғояси билан боғлиқ кўпгина фалсафий мулоҳазалар ва ибратли ҳикоятларни ҳам тадқиқ этганлар. Бир неча Европа олимлари шарқ мутафаккирлари асарларининг ўқувчилар қўлига етиб боришида қилган хизматлари таҳсинга лойиқ. Хелмут Риттернинг мазкур тадқиқоти ҳам катта фундаментал иш сифатида матншунослик ва манбашунослик илмига улкан ҳисса қўшди, десак хато қилмаймиз. Бу ишни ўрганиш ўзбек матншунослигига ҳам мактаб вазифасини ўтайди.

Орпоқ орзу каби отиб борар тонг...

**Шоҳсанам
НИШОНОВА**

1995 йили туғилган.
Ўзбекистон давлат
жаҳон тиллари
университетининг
халқаро
журналистика
факультети талабаси.
Ўзбекистон
Ёзувчилар уюшмаси
томонидан “Биринчи
китобим” лойиҳасида
“Иқрор” номли
шеърий китоби чоп
этилган.

Менга дакки берганлар ҳақ —
Улғайсам ҳам боладайман.
Кўп адашиб сўқмоқларда,
Баъзан оқни қора дейман.

Гоҳи синаб, гоҳи сийлаб,
Ҳаёт анга йўлга солди.
Қангасида кўнглим қолиб,
Қангасидан кўнглим қолди.

Халққа элтар, ҳаққа элтар,
Дилдан қилсам дуо дедим.
Фолиб бўлиб Худо дедим,
Мағлуб бўлиб Худо дедим.

Нур деб борсам нигоҳларнинг
Туб-тубида хатар сездим.
Ҳидоятсиз кимсаларда
Хиёнатдан хабар сездим.

Покиза бир Ишқ тиладим,
Дунё, муҳаббатга тўлгин.
Аё, Тангрим юборган бахт,
Адашмасдан келган бўлгин.

Катта бўлиш нақадар қийин,
Катта бўлиш нақадар осон.
Сенда дард йўқ дегандим, бирдан,
Уввос солиб йиғладинг, осмон.

Мен тоғни тоғ десам бир қара,
Кўкси тўла муз, қорлигини.
Осмон, қайдан билай мен сенда
Осмон қадар дард борлигини?!

Демак, майда одаммасман мен,
Ҳаёт майда дардлар бермади.
Теккизмасдан ўтдим қошимга,
Қанга-қанга гардлар бермади.

Машаққатли йўлларда ҳамон,
На зерикдим, таргадим, толдим.
Чунки сендан ютқазганда ҳам,
Ютганимдан кўп нарса олдим.

Тонг

Осмон егиб ташлар қоп-қора тўнин,
Қиру адирларга сағраб кетар нур.
Янги гунгаларда янги ҳаяжон,
Майсалар бўйнига тақиб олган дур.

Ҳайқирар ҳайрихоҳ хўрозлар бунда,
Соатлар бахт угун урмоқдадир бонг.
Зеро, мана шундай туннинг ортидан
Оппоқ орзу каби отиб борар тонг.

Водий томонларни эсламай бўлмас,
Ишқни қон-қонингга қориб боради.
Қува томонларда мени согиниб,
Анорлар кўксини ёриб боради.

Силкитар елпигиз япроқларини,
Мажнунтоллар кутиб, кўзлари толган.
Куз. Қишлоқ, Шаҳардан болам келар деб,
Тилла япроқларга бурканиб олган.

Укамга ўхшайди – суюнги сўраб,
Қанга дарвозага юрган шамол.
Аммо сезилмади сенга таширфим,
Ё балки, кўришмоқ келдими малол?!

Наҳот индамасдан юраверсанг жим,
Эски суратимни бағрингга босиб.
Сўнг тикиб кетаман араз қилгандай,
Сафар сумкани тез елкамга осиб.

Хуллас, айтилмади биргина изҳор,
Кўксим ток-токидан сўкилар эди.
Қолгин, деб пойимга хув дарахтларнинг
Тилла япроқлари тўкилар эди...

Аммо тўкилмади кўксингдаги сўз.

Бу уйда

Бу уйда сен угун бари муҳайё,
Яшасанг бўлгани беташвиш, беғам.
Аммо кўзларингни шифт томон қадаб,
Қайси хотиралар қўзғатар алам?

Барини ўқиб ол, мана юрагим,
Катта дард эмасми, ахир, дардсизлик.
Тушингин, бу уйда ҳаддан ташқари
Зериктириб қўяр муҳаббатсизлик.

Яқин тутиб кўнглимга,
Бобом эккан деб келдим.
Кўпни кўргансан фойданг
Элга теккан деб келдим.
Ғанимлармас кўнглимни
Мен ўзим ҳам еб келдим.
Кафтдайгина соя бер,
Дўст бўламиз, дарахтжон.

Босиб ўтган йўлимнинг
Хатолари йўқ эмас.
Адолатсиз кунларнинг
Адолари йўқ эмас.
Куйган қулга Худонинг
Атолари йўқ эмас.
Кафтдайгина соя бер,
Дўст бўламиз, дарахтжон!

Халқнинг Ҳақ деб бонг урган
Садосидан бер хабар.
Одамшунослар кўп, лек
Одамлардан беҳабар.
Осмонларда нима гап?
Ер остидан не хабар?
Кафтдайгина соя бер,
Дўст бўламиз, дарахтжон!

Айтгин-ти, кўзларимдан,
Ёмғирлар тинмайдими?
Савол берсам қалбингда
Бир гашилик унмайдими?
Фақат, сенинг шохларинг
Бошимда синмайдими?
Кафтдайгина соя бер,
Дўст бўламиз, дарахтжон!

Ijara ijodxona

Hikoya

Элис МАНРО

1931 йили Канаданинг Онтарио шаҳрида туғилган. Илк ҳикоялар тўплами – “Бахтиёр соялар рақси” (1968) қизгин шов-шувларга сабаб бўлган. 2013 йили Элис Манро адабиёт соҳасида “Замонавий ҳикоя устаси” дея эътироф этилиб, Нобель мукофоти билан тақдирланди.

Инглиз тилидан
Гулҳаё МАҲАМАДАЛИЕВА
таржимаси.

Бир куни оқшом кўйлакка дазмол босаётган чоғим ҳаётимга ўзгариш киритган муҳим воқеа содир бўлди. Тўғри, дабдурустдан хаёлимга келиб қолган фикр оддий эди, аммо жуда бошқача, кишини ўзига тортарди. Эрим меҳмонхонада телевизор томоша қилиб ўтирарди. Мен унинг олдига бордим ва хаёлимга келган гапни айтдим:

– Ижарага офис олмасам, бўлмайдиганга ўхшайди?!

Эримга шундай дейишга дедим-у, бу гап ўзимга эриш туюлди. Менга офис нима учун керак, ўзи? Уйимиз бор, тагин кенг ва шинам, яна денг, деразадан денгиз ҳам кўриниб туради. Унда барча шароит муҳайё: алоҳида емакхона, ётоқ, ҳаммом ва, борди-ю, дўстларинг келиб қолса, чақчақлашиб ўтирадиган хона ҳам бор. Яна-тагин, уйим атрофи боғ. Хуллас, жой дегани танқис эмас.

Лекин ҳозир бу ерда мени қийнаётган нарса бутунлай бошқа эди: мен ёзувчиман. Йўқ, бундай десам, ўзимга бино қўйган бўламан, тўғрироғи, гўё бу расмиятчилик учун, ишончсизлик билан айтилганга ўхшайди. Яхшиси, мана бундай дея қолай: мен ёзишни машқ қилиб тураман. Менимча, шуниси маъқул. Хуллас, мен ёзувчи бўлишга ҳаракат қиляпман. Ҳозир айтаётганим олдингиларидан ҳам ўтиб тушди. Худди мен ўзимни ўзим камтар қилиб кўрсатаётгандайман. Хўп, нима дей бўлмаса?!

Умуман, ҳозир гап булар ҳақида эмас, балки ёзувчининг ижод қилиш жараёни тўғрисида кетяпти. Воқеаларни бирма-бир баён қиларкансан, ана шу ажиб жараёнда сўзлар сокинликдан чиқиб, дунёни кўради. Кишилар ана шу “сўз”ларни самимият ва меҳр билан қабул қилади, кимлардир қайғули “сўз”лардан кўзёш тўкади. Яна кимлардир сен тўқиган бахтли якундан қувонади. Шунинг ўзи қандай ажойиб! Бу ижодкор учун жуда ёқимли ва қизиқарли жараён. Айнан нимани ёзишингиз масаласи эса қалб амридир. Ижод менга ўзимни боғлаб турган чегараларнинг йўқолиши, кўнглимни чоғ этиш ва яна... яна кўнглимдаги дард-аламларимни сокин бир овоз билан чиқариш имкониятидир. Ана шу овоз юпатишдан толса-да, барибир сира сиздан нолимайди, таъна ҳам қилмайди, фақатгина “О, бечорагина!” дейди, холос.

Энди менга нима учун офис кераклигини билиб олгандирсиз. Ҳа, ижод қилиш учун. Эримга ҳам шундай дедим. Бу гап “чунки” деган изоҳини эшитиш осон бўлмаган мавзу эканини, тагин кўнглимнинг кўчасига “қани, марҳамат” дея эрк бергандек янграганини ўзим ҳам фаҳмладим. Ҳамма ҳам ёзиш учун ёзув машинкаси ёки ҳеч бўлмаса қалам, қоғоз, стол-стул керак бўлишини яхши билади. Умуман олганда, бу жиҳозлар ётоғимнинг бир бурчагида турибди ҳам. Лекин шундай бўлса-да, ҳозир мен офисга эҳтиёж сезяпман.

Гарчи ижарага олган хонамни ижодхона қилган тақдиримда ҳам у ерда бирор нарсани дўндиришимга ишончим комил бўлмаса-да, аҳдим қатъий эди. Эҳтимол, у ерда ўтириб олганимча, майли, менга ёқмаса ҳам деворларга тикилиб ўтирарман. Ижодхона – мен учун том маънода ўзлимни англатувчи гўша. Ижодхонага эришиш – менинг ўз олдимга қўйган беҳад жиддий мақсадим. Ўз-ўзидан маълумки, эримга бундай баландпарвоз гапларни айтиб, изоҳ бериб ўтирмадим. Умуман, бундай гапларни айтиш ниятим ҳам йўқ эди, шу туфайли тушунтириш йўли ўзгартирилди.

Ҳар қалай, уйда эркак кишининг ишлаши учун шароит яратилган бўлади. Ишхонасида битиролмай қолган ёзув-чизувларини уйга олиб келса, унга

барча зарур шароит муҳайё этилади. Уйдагилар унинг иши муҳимлигини яхши тушунади ва ҳақиқат қилишмайди. “Жириг-жириг” қилган телефонга жавоб бермайди, уйда нима қаерда экани ундан сўралмайди, яна жанжаллашаётган болаларига қозилик қилиши ёки мушугига овқат бериши ҳам шарт бўлмайди. У эшигини ичидан беркитиб олади-да, бемалол ишлайверади. Ана энди айни шу ҳолатга онани қўйиб кўрайлик: у ишлаш учун хонасининг эшигини ичкаридан қулфлаб олади. Онасининг ичкарида эканини билиб турган болалар бундан ваҳимага тушиши аниқ-ку. Эри ва фарзандларининг рисоладагидай яшашига масъул бўлган аёл шу ҳаракатлари билан уларни қийнаб қўймайдими, бу ахир ҳаётнинг минг йиллик анъаная одатларини бузиш бўлмайдами? Зеро, оилада аёлнинг бурч ва мажбуриятлари эркак кишиникидан тубдан фарқ қилади. Ахир, аёл оилада эрталаб ювиб дазмолланган кийимларни эгнига илиб ишга кетадиган ва оқшом келиб, тайёр овқатни еб, жойига бориб ухлайдиган эркак билан тенг эмас-ку. Уйни уй қилиб ушлаб турган аёл барини қўйиб, ҳеч нарсага чалғимай, бутун фикри ёди билан уйда ижод қилиб ўтира олармиди?!

(Менинг бир одатим бор: нимадир устида тортишаётган маҳал муносиб жавоб қайтара олмасликдан чўчиб, фикримни образли ва таъсирчан иборалар билан ифодалашга тутинаман. Эндигина замин юзини кўрган ям-яшил майсалар узра ёмғир шивалаган, худди вақт тўхтаб қолгандек туюлган мана шу баҳор оқшомида кўнглимдаги гапларни эримга тўқиб солдим-да, денгиз узра ҳадсиз меҳр билан йилтираб, ўзига чорлаётган шуълаларга термулиб деразаларни аста очдим. Назаримда, уй гўё кичрайиб, қайтадан ёғочу фиштарга айланиб қолгандек, улар ҳам мана-мана қулаб тушадигандек туюлди. Гўё мен бу уйдаги турмушимни шафқатсизларча ташлаб кетаётгандек, ичим бўм-бўш бўлиб қолди. Ҳозир эримга билдирган фикрларим бемаънилик ҳисобланиб, рад этилишига ичимда тайёр турсам-да, эркинлик дея бош кўтарганимдан қалтираб турган бўлсам-да, аммо барибир ҳаётимда қатъий қадам ташлаганимдан ўзимни кучли, кишанлардан халос бўлгандек ҳис этдим. Бироздан сўнг вужудимдаги бу безовталиқ барҳам топди: менга розилик берилди.)

– Агар бирорта арзонроқ жой топсанг, марҳамат, – бари айтган сўзларимга эримдан бор-йўғи шу бир жумла жавоб бўлди.

Кўриниб турибдики, эримга бу ниятим ёқмади, шу он менинг оҳу зоримни эшитиб ўтиришга тоқати йўқ эди. Нима ҳам дердим, бу қалби китобга ошно бўлмаган инсоннинг муносабати-да.

Ижарага ижодхона олганимдан кейин ёзувчилик фаолиятим қандай давом этади, давом этадимми ўзи – унга буларнинг қизиғи ҳам йўқ эди.

Ҳатто менинг ўзим ҳам вақт ўтиб, ёзувчи сифатида ном чиқараман деб ўйламасдим. Балки ўша пайтда бу менга эришиб бўлмас орзудек туюлгандир. Мен, қанийди, мўйнали пальтом, олмосли занжирим бўлса, деб ўйлай оламан-ку. Балки, бу тақинчоқлар аёл киши эришса бўладиган буюмлар бўлгани учун бемалол орзу қилгандирман. Болаларим бу қароримни амалга ошиши мушкул гапдек эътиборсизлик билан қабул қилишди. Оила аъзоларимнинг ишончсиз муносабатига қарамай ишга киришдим: уйимиздан икки уй наридаги савдо-сотик марказига йўл олдим. Бир неча ойдан буён у ердаги дорихона ва пардозхона жойлашган бинонинг юқори қавати деразаларига илинган “Ижарага берилади” деган эълоннинг менга қандай боғлиқ жойи борлигини тушунолмай, негадир ўша жойни доимо кузатиб юрар эдим. Ҳозир шу бинонинг биринчи қаватидан юқорига чиқиб борар эканман, назаримда, бу ишни ҳеч қачон амалга ошириб бўлмайдигандек туюлди. Шубҳасиз, ижара олди-бердиси, тагин офислар масаласида мўмай даромад дегани эди. Тагин бу – шундай эълонга кўзингиз тушгач, у ернинг эшигини қоққанингизда “Мана, марҳамат, шу жой сизни кутиб турган эди” қабилидаги жавобни эшитасиз, дегани эмас. Ижарага жой олишни ният қилган одамнинг аниқ бир режаси бўлиши керак-да. Ижарага бераётганлар ҳам анойи эмас, мақсадлари пул ишлаш бўлса.

Шундай қилиб, эшигини тақиллатишим керак бўлган хонодонга келганимда бунга ҳожат ҳам қолмади. Бўш офислардан бирининг эшиги очилиб, кўлидаги чангютгичини оёғига суяб бир аёл чиқиб келди-да, холдан ўтиб кириладиган, бинонинг орқа томонига қараган эшиги очиқ катта хона томон кетди. Аёл эри билан шу уйда яшар экан. Улар бинонинг эгалари эдилар. Моллилар оиласи бинодаги хоналарни ижарага бериш билан шуғулланардилар. Мен аёлга ижарага хона олмоқчиман, дедим. У ҳозиргина тозалаб чиққан хоналар тиш дўхтирлари учун мўлжалланганини айтгач, у ерга кириб ўтирмадим. Сўнг аёл менга бошқа хонани кўрсатадиган бўлди. Миссис Молли мени кўриб, тўхтаб қолди, чангютгичини ҳали хонасига олиб киришга ҳам улгурмаганди. Чангютгични жойига олиб кириб қўяй, бўш хонанинг калитини олиб чиқаман, деди, мени ҳам ичкарига таклиф қилди ва бемалол кираверишимни, безовта қилишим мумкин бўлган ҳеч ким йўқлигини қўшиб қўйди.

Қора сочли бу миссис Молли, аҳтимол, қирқ ёшларида жозибали аёл бўлгандир. Унинг аёллигини эслатиб турувчи номига сурилган қип-қизил лаб бўёғи, пуштиранг жун шиппак, назокат билан ўзини мағрур тутиши – шу жиҳатлари билан кишини ҳалиям бироз ўзига жалб қиларди. Руҳи синиқ, ҳаётнинг аччиқ-чучугини кўп тотган, жонсарак кўринарди. Бу эса сал нарсага калтаклайверадиган, баджаҳл ва ичкиликбоз одам билан умрини ўтказганидан далолат бериб турарди. Мен дастлаб кўрганимдаёқ аёлнинг қандай кунларни бошидан кечирганини сезган бўлсам-да, ўзимни ҳеч бир нарсадан хабари йўқ одамдек тутдим, албатта. Шундай эр билан яшаб, яна қўшимча ташвиш орттирмай деб бола кўришни ҳам истамаган бўлса керак, деган хаёлга ҳам бордим. Ҳа, янглишмабман, чиндан ҳам, унинг фарзанди йўқ экан.

Менга кўрсатилган хона меҳмонхона билан офиснинг қоришмаси экани шундоқ кўриниб турарди. Ичкари киришим билан дастлаб кўзимга ташланган нарсалар – XV–XVII асрларга мансуб катта испан денгиз кемаси ва яна сал мўъжазроқ қадимий кема макетлари, стол устида қиролича Мария бюсти, энли дераза рафи ва телевизор бўлди. Кема макетларидан ортган жойларга гулли гултуваклар қўйилган, қолган жойларда эса хитойча услубда ясалган буғу калласи, биринж отлар ва катта-катта ялтироқ тамакидонлар қалашиб ётарди. Деворга суратлар ва аллақандай дипломлар илиб ташланган эди. Суратлардан биридан жингала жайдари ит билан бульдог эркак ва аёл либосида қараб турарди (итларга бундай ортиқча меҳр-оқибат одамнинг энсасини қотирар экан). Сурат остида шундай битик битилибди: “Қадрдон дўстлар”. Ана шу аралаш-қуралаш ашёлар орасида зарҳал рамкага солинган бир портрет ярқ этиб ажралиб турар эди. Бу ёзув столида ўтирган, қора костюм-шимли, афтидан, авжи иш фаолияти гуллаб-яшнаган, ўрта ёшлардаги, оқ-сарикдан келган, сарғиш соч, истараси иссиқ одамнинг портрети эди. Менга портретнинг бу хона деворига илиниши номутаносиб туюлди. Ўзи нотаниш одам бўлса, ўзича кимгадир ниманидир исботлаш учун ижарага бериладиган жойга портретини осиб ўтирса... бу ҳол портрет эгасига бегона киши учун галати кўриниши аниқ. “Хўш, нима қипти, мен ўзи шунақаман” қабилида иш тутиш, фақат ўзиникини тўғри ҳисоблаб, кўнглига келганини қилиш – бориб турган тентакликдир.

Менга нима, бу Моллиларнинг иши бўлса. Гарчи бу жой шифокорлар учун мўлжалланиб иккига ажратилган ва менга керагидан ҳам катталиқ қилса-да, барибир, кирганимга ҳеч қанча ўтмай хона менга ёқиб қолди.

– Бир вақтлар бу ерни хиропрактор¹ ижарага олган эди, – деди миссис Молли негадир афсус билан, – бироқ у кетган, – қўшиб қўйди бу мавзуда ортиқ гапиргиси келмай.

Деворлар кўзни қамаштириб юборадиган кулранг аралаш оқ тусда эди. Айни вақтда бу хонага талабгор бирорта шифокор чиқмагани ва миссис Моллининг ўзи бир қанча вақтдан буён хона бўш турганини яширмаганини инобатга олиб, мен бир ойга йигирма беш доллар ижара ҳақини таклиф қилдим. Миссис Молли буни эри ҳал қилишини айтди.

Келгуси сафар келганимда уларга таклифим маъқул тушганини билдим, шунда мен мистер Молли билан юзма-юз кўришдим. Ўтган сафар хотинига айтганимдек, унга ҳам мен офис сифатида ижарага олаётган хонада доимо бўлмаслигимни, балки дам олиш кунлари, ора-сира оқшом пайтлари келишимни тушунтирдим. Мистер Молли хонани асли нима мақсадда ижарага олаётганим билан қизиқди, гарчи унинг бу саволига жавоб бергим келмаса-да, лекин жавоб қайтаришга мажбурлигимдан, стенография билан шуғулланаман, деб қўя қолдим. Мистер Молли жавобимдан хурсанд бўлди, қизиқиб, яна мени сўроққа тутди:

– Э, сиз ҳали ёзувчимисиз?

– Ҳа, шундай.

– Ундай бўлса, сизга қўлимиздан келган барча шароитни муҳайё қилиб берамиз, – деди у очиқ чеҳра билан. – Мен ўзим ҳоббиларга муккасидан кетган одамман. Мана шу кема макетларини ҳам ўзим ясаганман. Ўзингга ёқадиган машғулот билан шуғулланиш толиққан асабларга ҳузур бағишлайди. Одамлар асабларини асраш учун бирорта нарса билан машғул бўлганлари дуруст. Мана, сиз ҳам ҳобби кетидан қувадиганлардан экансиз.

– Худди шундай, – деб жавоб бердим унинг гапларини маъқуллаб. Менинг шунча ҳаракатларимни шунчаки ҳобби деб тушунганидан енгил тортидим.

“Болаларингизга ким қарайди, мабодо бунга эрингиз қаршилиқ қилмайдими?” дея сўрайдим, деб кутгандим, йўқ, хайрият, индамади. Кўз олдимда турган мистер Молли портретдаги мистер Моллидан анча фарқ қилар эди. Орадан ўтган ўн, эҳтимол, ўн беш йил бу одамни анча мулоқимлаштириб қўйгани кўриниб турарди. Мистер Моллининг оёқ ва бўксалари шу қадар беўхшов семириб кетганидан ҳансираб, қорни шишиб турган пар ёстиқдек қаппайган, ҳомиладор аёлларга ўхшаш ҳаракатлари ҳам суст эди. Энди унинг сочларига оқ оралаган, кўзлари хиралашган,

юзига ажин тушган, ёшликдаги чўрткесарлиги эзмаликка айланган эди. Мен унга ортиқ эътибор қилмадим. Зотан, бу хонани одамларнинг табиатини ўрганиш учун ижарага олаётганим йўқ.

Шундай қилиб, ҳафта охирида менга розилик берган оиламнинг ёрдамисиз офисимга кўчдим. Бу ерга ёзув машинкални, филдиракли столини, стул, яна ихчамгина ёғочли столча ҳам олиб келдим; бу столчага плита, човгум, бир шиша қаҳва, қошиқча ва сариқ финжон қўйишни мўлжалладим. Бор будим шуларгина эди. Хонам деворларига ҳеч нима қоқилмаганидан, келтирган арзимас буюмларимдан бутунлай қониққан эдим: булар тинимсиз чанг артиб, йиғиштираверишга зарурат туғдирмас эди.

Бундай камтарона манзара мистер Моллига маъқул келмади. Мен нарсаларимни жойлаб бўлганимдан ҳеч қанча ўтмай, у эшикни тақиллатди. Айрим нарсаларга ойдинлик киритиб олиш ниятида экан. Хона қоронғилиқ қилмаяптими, ташқаридан етарлича ёруғлик тушаяптими, хонанинг ҳарорати мўътадилми, деразалар устидаги жажжи соябон томлар қуёшдан яхши пана қиляптими – мени мутлақо қизиқтирмайдиган мана шунақа майда-чуйдаларни ойдинлаштириб олмоқчи экан. Яна буюм камлик қилгандай, барча нарсаларга ўйчан қараб чиқди-да, фикрини айтди: бундай шароит мендайн ледига муносиб эмасмиш.

– Аксинча, бу жой менга жуда маъқул, – дедим унга. Шу жавобим билан уни тинчланттирдим, деб ўйладим ва энди хонадан чиқиб кетар деб умид қилдим.

Мен, албатта, унга кўнглимдаги гапни айтмадим. Ўзи, шундай ноқулай вазиятларга дуч келиб қолсам, жиним суймаган одамлар билан гапни қисқа қилиш учун ҳамиша шундай йўл тутаман. Баъзида хушмуомалалик билан иззатини жойига қўйсам, бундайлардан тезроқ қутуламан, деган анойиларча умидга ҳам бериламан.

– Илҳом келишини пойлаб турганингизда, юмшоққина креслода ўтиришга нима дейсиз? Биринчи қаватда ўтган йил онам вафот этганидан кейин қолган креслолар ётибди, истаганингизни танлаб олсангиз бўлади. Уйнинг бир бурчагида ҳеч кимга нафи тегмай қанча гиламлар ҳам уйилиб ётибди. Биз хонангизга гиламлардан биттасини олиб чиқиб, тўшаб қўйсак ҳам бўлади, шунда ўзингизни уйингизда юргандек ҳис этасиз.

– Овора бўлманг, – дедим, – бу жой менга қандай бўлса, шундайлигича ёқяпти, гапим рост.

– Агар сиз деразаларга парда илайлик, десангиз, майли, олиб бераман. Бу хона учун ёрқин ранглар керак, бундай диққинафас хонада ўтиравериб сиқилиб кетасизми, деб қўрқаяпман.

1 Хиропрактор – ишламай қолган тана аъзолари, оғриқларни умуртқа погонаси нуқталарига уриб, кўл-оёқларни ҳаракатлантириб даволовчи табиб.

– О, асло, – дедим мен кулиб, – ишончим комил, бундай бўлмайди.

– Агар сиз эркак киши бўлганингиздаям бошқа гап эди, лекин сиз аёлсиз. Аёллар қулайликни яхши кўради.

Ахийри ўрнимдан туриб, дераза олдига бордим. Деразанинг ташқи томонидан тутилган горизонтал қаватли очилиб-ёпиладиган елим панжарадан пастга, шанба кунидаги бўм-бўш кўчаларга термилдим. Хаёлимда унинг лўппи юзига қараб заҳар сочишдан ўзимни тийиб, қандай қилиб вазминлик билан жавоб берсамикин, деб турсам-да, тилим қурсин, ичимдагини сиртимга чиқариб юборди:

– Мистер Молли, илтимос, бундай нарсалар билан мени бошқа безовта қилмасангиз. Бу шароит мени қониқтиради, деб сизга айтдим-ку, ахир. Менга нимаики зарур бўлса, бари етарли. Ёруғлик ҳақида қайғурганингиз учун раҳмат.

Лекин натижа мен кутганимдай бўлиб чиқмади, у мени яхшигина уялтирди:

– Табиий, сизга халал беришни хаёлимга ҳам келтирганим йўқ, – жавоб қайтарди мистер Молли дангал, овозида хафагарчиликдан асар ҳам йўқ эди. – Бу гапларни фақат сизнинг фойдангизни кўзлаб гапирдим, холос. Ўрнингизда бўлганимда, ахир менга қулайлик яратиб беришяпти-ку, деб индамай хонадан чиқиб турган бўлардим.

Мистер Молли чиқиб кетгандан сўнг ўзимни анча яхши ҳис қилдим. У гапнинг индаллосини айтиб, мени уялтирганига қарамай, эришган галабамдан хурсанд эдим. “Ҳозир у билан чақчақлашиб ўтириб, кейин эртага ундан қутулолмай, бошимга бало орттирганимдан кўра ҳозирданоқ вақтимни олишларини суймаслигини билдириб қўйганим маъқул”, дедим ўзимга ўзим.

Келгуси ҳафта эшигим тагин тақиллади. Очсам, остонада яна мистер Молли турибди. Худди мени мазах қилаётгандек, ўзини бечорага солиб олибди; эҳтимол, роль ўйнамаётгандир, лекин энди бунга ишонармидим.

– Ташвиш чекманг, мен сира вақтингизни олмақчи эмасман, – деди. – Аслида сизга қийинчилик туғдириш ниятим йўқ эди. Ўтган сафар сизни ранжитиб қўйганим учун узр сўрай деб келдим, холос. Мени кечиринг. Қабул қилсангиз, айбимни ювиш учун сизга арзимас бир совға олиб келгандим.

У хонага мен номини ҳам билмайдиган аллақандай гул кўтариб кирди. Пушти ва оқ зар қоғозлар билан қалин қилиб ўралган тувакдаги гулнинг зич ўсган барглари ялтираб турар эди.

– Манави ерга қўйиб қўямиз, – деди у гулни хона бурчагига олиб бориб. Менга ҳам гул учун шу жой

маъқул кўринди. – Орамизда ҳеч қандай дилгирлик бўлиши керак эмас. Тўғри, ўша куни айб мендан ўтди. Майли, хона жиҳозланишини хоҳлама-са-хоҳламас, кейин ўйладим ўзимча, бироқ гул ноқулайлик туғдирмас. Аксинча, гул илҳом бағишлайди.

Қанийди, шу дам юрак ютиб: “Менга гул мутлақо керак эмас!” дея олсам. Чунки негадир хонаки гулларни хушламайман. У менга гулни қандай парвариш қилиш, неча кунда сув қуйиш, хуллас, шуларни ўргатди. Табиийки, мен унга ташаккуримни айтдим. Ҳа, айна вазиятда унинг ҳадяси, эзмаланган узрхоҳлигидан кўнглим озиб, базўр тингладим ва раҳмат айтдим. Нима қилай, бошқа иложим ҳам қолмаганди-да. Мистер Молли яна бошқатдан, мени маъзур тутинг, қалбингизга озор бердим, каби эзма гаплари билан суҳбатни улашга тушди. Бироқ мен дарҳол ҳаётимда ўтган хоҳ яхши, хоҳ ёмон воқеаларни ҳадеб эслайвермаслигимни айтиб, унинг оғзига урдим. Тўғри-да, мен унга ким бўлибманки, у менинг “қалбимга озор берган” бўлса. Шундай хаёл қилиб ўтирарканман, юрагим сиқилди: энди хирапашша мана шу мистер Моллидан қандай қилиб қутуларкинман-а.

– Ишларингиз силжиб қолгандир? – сўради у ўртадаги кўнглисизликни унутиб.

– Ҳа, кетяпти.

– Шундай денг, майли... Ҳа-я, мабодо ёзай деганингизда гоё тугаб қолса, менга мурожаат қилаверинг. Менда гоё деганингиз гиж-гиж. – У жим бўлиб қолди. – Қаранг-а, сизнинг вақтингизни оляпман, – деди ясама ачиниш билан.

Бу гапни шунчаки ўсмоқчилаб айтди ва мендан кутган жавобини ололмади. Бурчакни бутунлай эгаллаб олган гулга қараб мийиғимда кулдим, бу – унинг охири жумласини тасдиқлаганим эди.

Ҳозир бу хонани сиздан олдин ижарага олган хиропрактор йигит хаёлимга келди. У ҳақда китоб ёзсангиз ҳам бўлади.

Қўлимдаги калитни ўйнашдан тўхтаб, унинг гапларини тинглашга тутиндим. Журъатсизлик табиатимдаги катта қусурлардан эди. Қизиқувчанликка келсак, бу энди мутлақо бошқа масала.

– Ўша йигитнинг қўли гул экан денг, мана шу хонада катта ишлар қилди. Жавонга билимини оширадиган китобларни тахлашдан кўра бу жойни ўзича ўзгартиришни маъқул кўрди. Ўзгартирганда ҳам ўнг-чапига қарамай ўзгартирган. Мен у жойлашгандан анча кейин кирдим. Ўшанда қандай манзаранинг устидан чиққанман, биласизми? Хонанинг овоз ўтказмайдиган қоплама билан ўраб чиқилганига ҳайратда қолганман! Бутун девор овоз ўтказмайдиган қоплама билан ўраб чиқилибди-я. Тагин бунга ҳеч кимнинг ёрдамисиз,

ёлғиз ўзи уддалаганини айтмайсизми. Сиз ҳикояларингизни ёзиб ўтирган мана шу хонани-я. Биз бунга қандай билиб қолдик, денг. Бир куни нотаниш хоним эшигимни тақиллатди. Хоним менинг калитим билан хиропрактор эшигини очиб беришимни сўради. Сўрасам, у эшигини очмаяпти, дейди. Мен бўлсам вақтида хиропракторимиз бу хонимни даволагандир, аёл қайта даволанмоқчидир, деб тахмин қилиб ўтирибман. Хонимнинг айна етилган, дуркун вақти денг, шифокор йигитимизнинг ҳам айна қирчиллама пайти. Гап қаёққа бораётганини ўзингиз иллагандирсиз. Тагин, у йигитнинг ёшгина ажойиб хотини, кўрсангиз суқингиз кирадиган икки фарзанди бор-а. Нафси бузуқ одамлар бу дунёда айшини ана шундай суриб юриверар экан-да.

Менга, мистер Молли бу воқеани шунчаки гийбат учун эмас, балки ёзувчи бундай гапларни эшитишга жуда иштиёқманд, дея ўйлаб айтиб берганини бирмунча вақтдан сўнг англадим. Ёзувчилик деганда эркак билан аёл ўртасидаги нозик муносабатларни тасаввур қилади, шекилли. Гарчи бу ҳатто эътибор беришга ҳам арзимайдиган ўта жўн фикр бўлса-да, яна бунда ёшликни қўмсаш сезилиб турса-да, барибир бу ҳол менга, ҳозир зое кетаётган вақтларинг учун исён қилсанг-чи, дегандек бўларди. Лекин ҳозирдан кўра эртани ўйлаб тилни тийиш зарурлигини яхши тушунар эдим. Бир аччиқ гап билан манави мистернинг танобини тортиб қўяман, деб йўл тутишим айна дамда катта хатоликка йўл қўйганим бўлар эди.

Бу ҳафта менга чойнак ҳада қилинди. Ишлаётганимда фақат қаҳва ичишимни, яхшиси, бунга миссис Молли олгани маъқул, деб туриб олдим. Гапни қаранг, асабий одамлар учун қаҳвадан кўра чой фойдалироқ эмиш ва мен мистер Моллига ўхшаган асаби чатоқ инсон эканман. Атиргулар расми чекилган, ялтироқ зарлар билан зеб бериб ишланган чойнак жуда хунуклигига қарамай, барибир қимматбаҳолиги билиниб турарди. Яна ноилож қолиб, чойнакни олдим ва уни столим устига қўйдим. Кейин нима қиларимни билмай, хонамнинг бурчагини эгаллаб ётган гулнинг барглари чангини тозалашга тушдим. Йўқ, у хонамда бўлса, қандай қилиб ёзаман? Яна хотамтой мистер Молли майда-чуйда енгил чиқиндиларни ташлаш учун ичи ва сиртига хитойча битиклар битилган ажойиб идиш берди. Тагин креслом учун тешик-тешик юмшоқ резина ёстиқча ҳам олиб келди. Мана шу саховат орқасидан унга мени ишлагани қўйинг, деб шартта гапиролмаётганим учун ўзимдан ўзим нафратланиб кетдим. Бу сермулозамат кушанданинг юзига эшикни

ёпиб қўя олмаётганим учун, ижодхонамга киришига йўл қўяётганим учун безовта бўлардим, уни кўришга кўзим, отишга ўқим йўқ эди. Ўз навбатида, мистер Моллидек одам ҳам мана шу шақир-шуқурлари билан менинг тоқатимга товон тўлаётгани ва фақатгина гапларини тинглаб ўтиришим учун шунча тер тўкаётганидан ҳам мендан нафратланаётгани турган гап эди.

Мана, энди у менга ўз ҳаётини ҳикоя қила бошлади ва, қарабсизки, шу билан яна хонамда қолди. Бундан мақсади айтиб берганларимни ахири бир кун китоб қилар, деган илинжда бўлгани равшан эди. Эҳтимол, ҳуда-беҳудага юзлаб одамларга ўз ҳаёт қиссасини гапириб чиққандир. Майли, буларни ёзишимга кўзи етмас, аммо бу сафарги баён ўзгача руҳ билан бадий талқин этилди. Аксарият инсонлардан фарқли ўлароқ унинг пешонасига мусибатлар изма-из битилган экан. Омад юз ўгириб, ишлари орқага кетганда биродарлари уни ташлаб кетган экан. У сидқидилдан ёрдам қўлини чўзган, ҳамиша қўллаб-қувватлаб келган дўстлари бўлса, эҳ, улар унга хиёнат қилган экан. Бошида тегирмон тоши юргизилган ўша оғир дамларда кимлар денг, ўзи бирор марта бўлсин, кўрмаган, тагин уни мутлақо танимаган одамлар корига яраган экан. Мана шу жабру ситамлар туфайли ҳам унинг умри минг бир қийинчиликлар ичида ўтган экан. Яна денг, бу мусибатлар унинг жуфти ҳалолога ўз асоратларини қолдирмай қўймабди: соғлигидан путур кетибди, асаблари тамом бўлибди. Хўш, у қандай қилиб шундай кўргиликларни ортада қолдириб, мана шундай дориламон кунларига етиб келибди?

– Бу жумбоқнинг ечимига сиз ўз кўзларингиз билан шоҳид бўлиб турибсиз, – деди ва қўлларини тепага кўтариб ишора қилди. – Ҳа, нимаики бўлмасин, мен ҳаётнинг шафқатсиз синовларидан ўта олдим.

Мистер Молли зўр умид билан ўзини тасдиқлашимни кутиб, менга қараб турарди, афсуски, бундай бўлмади.

Бу ҳафта келганимда зиналардан оёғимнинг учида, оҳиста юриб чиқдим, эшикни очаётганда ҳам калитни авайлаб бураддим. Хўп, энди, ёзув машинкани чиқиллаб, эгам келди, деб овозини чиқариб турса, кимдир шу тобда бу эҳтиёткорлигинг кимга керак деса-чи?! Машинкада эмас, қўлда ёзсаммикан, деб бош қотирдим, анови хиропрактордек деворларга овоз ўтказмайдиган қоплама қопласаммикан, деб хаёл қилдим. Ўзимни боши берк кўчага кириб қолгандек ҳис этиб, ахир бирор фикр чиқар, дея эримга ёрилдим. “Шу ҳам муаммо бўлди-ю”, дегандек, эрим шундай ечим таклиф этди:

– Кечирасиз, ҳозир банд эдим, де, бўлди, – ақл ўргатди.

– Ҳамма гап ҳам шунда-да! Доим қўлида бирор совға бўлади. Ё бўлмасам, аллақандай баҳона билан келиб, эшигимни тақиллатади, кейин ҳолаҳвол сўрайди. Мен унга гапни қисқа қилиб, ҳозир вақтим йўқ, ёзаётган эдим, деб суҳбатлашиш мавриди эмаслигини ошкора билдираман. Қани энди, ўша Моллига гап таъсир қилса. Фигонимни чиқариб, хонангизга бирров кирсам дегандим, унча вақтингизни олмайман, дейди безбетларча. У ҳамиша хаёлимдан ўтаётган гапларни, тагин ижодхонамга кириб келмасин-да, ишиқилиб, деб қўрқиб туришимни ҳам билади. Билиб туради-ю, барибир юзингга кўзинг борми, демай бостириб келаверади.

Бир куни қоронғи бўлгунча ишлаб, уйга қайтдим. Қарасам, почтадан жўнатаман, деб ёзиб қўйган хатимни офисда қолдирибман, уни олиб келиш учун ортимга қайтдим. Моллилар кўчасига етиб борганимда, деразадан ижодхонам чироғи ёниқ турганига кўзим тушди. Яна денг, мистер Молли машинкам устига эгилиб олган эди. Демак, у кечалари кириб, ёзганларимни доим мана шунақа қилиб ўқиб юрган! У оёқ товушларимдан келаётганимни билди, чунки мен хонага кирганимда у ўзи берган саватчанинг ичини бўшатаётган эди. Қаранглар-а, бу кишим хонани мен учун саранжомлаб қўяётган экан. Ўша сафар бошимни қотирмай, дарҳол чиқиб кетди. Унга ҳеч нарса демадим. Унга бирор нима демадим-у, аммо габадан титраб кетдим. Лекин шу чоғ ичимда мамнуният ҳис қилдим. Ахир, бу мистер Молли деганларини шундай воқеа устида ушлаш – шу қилмиши туфайли юзига эшикни тарс ёпиб қўйишим учун зўр имконият пайдо бўлган эди.

Шундай қилиб, келгуси ҳафта эшик ичидан қулфлаб олдим. Бироз ўтиб, мистер Моллининг оёқ товушлари, сўнгра эшикнинг оҳиста, тақиллаши эшитилди. Мен ҳеч нарса эшитмаётгандек, машинкамда чиқиллатиб ёзиб ўтиравердим, ора-сира тўхтаб ҳам қўярдим. Шунинг учун мистер Молли мен эшик тақиллаганини эшитганимни билди. Эшик очилавермагач, охири мени чақирди. Бироқ мен жавоб бермасдан индамай ўтиравердим. Аслида бундай безбетликка чидай олмасдим, нима қилай, жойимдан жилмай ўтиравердим. Шу куни, хайрият-е, дунёда куёшнинг иссиқ тафти ҳам бор экан-ку, дедим: ниҳоят ижодхонамда асабим бузилмай, бамайлихотир ишлашга муяссар бўлдим.

Аммо бунинг оқибати кейин қандай бўлишини ўйлаб кўрмаган эканман. Ишларимни

яқунлаб, энди эшикни қулфламоқчи эдим, шунда эшикка ёпиштирилган, мистер Моллига бир учрашиб кетсам, боши кўкка етиши ёзилган қоғозга кўзим тушди. Майли, бўлар иш бўлди, шу билан бунга нуқта қўя қолай, деб унинг хонасига йўл олдим. Борсам, у стол ёнида, ўзи махсус алмаштирган чироқнинг хира нурида ўтирган экан. Эшикдан кирмасимданоқ, гўё мен унинг арпасини хом ўргандек, қовоғини уйиб, чимирилди, сўнг гапини ёзувчилигимни билиб, мени ижарага қўйганидан бошлади.

– Сизга айтсам, ёзувчи ва санъаткорлар қандай тоифа одамлар бўлишини кўп ва хўп эшитганман. Албатта, бундай одамларга асло рағбатим бўлмаган. Лекин мен шунга қарамай, Молли, ҳамма бир хил эмас-ку, деб сизга хона бердим. Ҳая, уларнинг қандайлигини ўзингиз ҳам биласиз.

Очиғи, гап нима ҳақида кетаётганини англолмай қолдим.

– Ўзингиз менинг ҳузуримга келиб, мистер Молли, ижод қилишим учун ижарага хона олмақчиман, дедим. Мен эса сўзларингизга ишониб, мана сизга хона, мана барча шароит, дедим. Мана, мен ана шундай одамман. Бироқ сиз шунга муносиб йўл тутмадингиз. Ҳозир мени қаттиқ ўйлантираётган, аниқроғи, лол қолдираётган ишни ўзингиз ҳам сезиб турибсиз.

– Нима лол қолдирыпти? – сўрадим мен.

– Мени сизнинг хатти-ҳаракатларингиз ҳайрон қолдирыпти. Эшикни ичидан қулфлаб олиб, тақиллатишса, очмаслигингиз, бир ўйлаб кўрингчи, ўзига тўғри одамнинг ишимикан? Агар ичкарида яширадиган ҳолат бўлмаса, албатта. Эрим, болаларим бор, деган хурлик аёл ижарага офис олиб, машинка чиқиллатиб ўтириши тўғрими?

– Сиз менинг хаёлимга ҳам келмаган...

У қўлини кўтариб, тўхтаб-тўхтаб, дея ишора қилди.

– Энди асосий гапга етиб келдик, сиздан сўралаётган биргина илтимосим, мен билан тўғриси бўлиб, ҳеч нарса яширмасангиз. Менимча, камина бундай ишончга анча-мунча муносибман. Сиз офисдан ўзга бир мақсадда фойдаланаяпсизми ёки бу бошқалардан сир тутилиши керакми, дўстларингиз ёки, умуман, ким бўлишидан қатъи назар, бирортаси сизни кўришга келаяптими?! Мен шулардан воқиф бўлиб турай, маъқулми?

– Тушунмадим, сиз нимани назарда тутяпсиз?

– Сизнинг ёзувчиман, деган даъвонгиз эса кейинги масала. Мен газета журналларни кўп ўқийман, лекин буни қарангки, сизнинг исми-шарифингизга кўзим тушмаган экан. Балки, ҳикояларингизни бошқа номда чиқарарсиз?

– Йўқ, – жавоб бердим мен.

– Тўғри, мен ҳали номини ҳам эшитмаган ёзувчилар бор, албатта, – деди мулойимлашиб.
– Майли, буни қўяйлик. Ҳозир сиз менга бошқа фириб бермасликка, эгаллаб турган офисингизда аёл кишининг шаънига номуносиб ишлар билан шуғулланмасликка виждонан сўз берсангиз.

Нималар деб алжираяпти бу одам? Йўқ, қандайлиги пешонасига ёзиб қўйилган шу одамдан аҳмоқ бўлиб, қанақа ақлли гап кутиб ўтирдим ўзи? Йўқ, энди буниси ҳаммасидан ҳам ошиб тушди. Унинг қуюшқондан чиқиб, гапирган гапи қонимни қайнатиб юборди. Ҳозироқ ўрнимдан туриб, бу ердан чиқиб кетмасам бўлмайди!

Холлдан юриб ўтарканман, у ортимдан вайсанича қолди. Мен унинг олдидан жаҳлдан бўғилиб, офиси бошида қолсин, кетаман, деб чиқиб кетдим. Бироқ мана, ҳозир ижодхонамда ўтириб, олдидан севимли ишимни кўриб, бу хона мен учун қанчалик қадрли эканини, бу ерда илҳом билан ишлаганимни англаб етдим. Англадим-у, энди ютқазмасликка аҳд қилдим. Ниҳоят, ўрта-мизда низодан бошқа нарса қолмади. Мен бемалол эшикни қулфладим, унинг эшикка ёпиштириб кетган “хат”ларига эътибор бермасликни ҳам эпладим ҳамда юзма-юз келганда бегонадай индамай ўтиб кетиш ҳам қўлимдан келди. Ижара ҳақини бўлса ортиқча тўладим ва менга агар ойнанинг охирига етмай чиқиб кетадиган бўлсам, тўлаган пулимдан бир цент ҳам қайтариб берилмаслиги айтилди. Бунга қаршилиқ қилмадим. Энди мистер Молли ўқимасин деб ҳар куни қўл-ёзмаларимни уйга олиб кетадиган бўлдим. Ана шу эҳтиёткорлигим менга панд берганга ўхшайди. Майли, шу ўқиса ўқийверсин эди, қоронғида тимирскиланиб юрган сичқон билан нимадир ўзгариб қолармиди?

Бундан сўнг эшигимга ёпиштирилган қайдарга бир неча бор кўзим тушди. Мен ўқимайман деб аҳд қилардим-у, лекин барибир ўқишга мажбур эдим. Менинг айбларим салмоғи кундан-кунга оғирлашиб бормоқда эди. Хатларда ёзилишича, хонамдан эркак кишининг овозини эшитибди, азбаройи шовқиндан рафиқаси кундузлари дам ололмаётган эмиш (тавба, дам олиш кунларини айтмаганда ҳеч қачон кундузи (?) бу ерга келмаганман-ку). Яна у ахлат челақдан вискининг шишасини топибди.

Анави хиропраторга ҳавасим келди. Ҳа, бу ерда мистер Моллининг даҳмазаларига бардош бериб ўтириш осон эмас экан.

Гарчи унинг “хат”лари орқали ўртадаги адоват ортиб бораётган бўлса-да, юзма-юз тўқнашувла-

римиз барҳам топган эди. Аҳён-аҳёнда холлга кириб келаётганимда кўриб қолмасин деб мендан беркиниб энгашиганича орқасига қайтиб кетаётганига кўзим тушиб қоларди. Аста-секин ўрта-миздаги бу муносабатлар фаройиб тус олди. Энди мистер Молли эшигимга ёпиштириб кетаётган хатларида мени “Нюмеро-Синк” хўрандалари билан “апоқ-чапоқ” бўлаётганимда айблай бошлади. “Нюмеро-Синк” шу атрофдаги қахвахона бўлиб, назаримда, азбаройи кимни топишни билмаганидан шу жойдаги хўрандаларни рўқач қилган. Бўлди, мистер Молли мен учун асраб қўйган гапларини мана шундай ёзаверади, ёзган сари бу хатларнинг менга таъсири йўқолиб бораверади, хуллас, бу машмаша шундан у ёғига ўтмайди, деб ўйладим.

Якшанба куни соат ўн бирлар чамаси мистер Молли эшигимни тақиллатди. Мен эндигина келиб пальтомни ечиб, электр плитасидаги човгумга сув қуяётган эдим.

Эшикни очдим. Бу сафар унинг юзи ўзгача қиёфа касб этган эди: мени айблайдиган далил топгандек юзи хурсандчиликдан порлаб, совуқ иршайиб турарди.

– Сизга малол келмаса, – деди у ҳаяжон билан, – ҳозир мен билан юрсангиз дегандим.

Яна нимани ўйлаб топди экан, дея ортидан эргашдим. У мени ҳожатхона олдига бошлаб борди, у ернинг чироғи ёниқ эди. Бу ҳожатхона мен ижарага олган хонага тегишли бўлиб, у ерга мендан бошқа ҳеч кимса кирмасди. Бироқ менда ҳожатхона калити йўқ бўлиб, доимо очиқ турар эди. Мистер Молли ҳожатхона эшиги олдига тўхтади-да, эшикни итарди ва индамай, хўмрайиб туриб қолди.

– Хўш, манаки кимнинг иши? – сўради у ранжиган овоз билан.

Ҳожатхона ва қўл ювиш хонасининг деворлари ажи-бужи расмлар чизилиб, ҳар хил ёзувлар ёзиб ташланганди. Одатда пляж ёки мен вояга етган мўъжаз ва кўримсиз шаҳарлар аксарият жамоат жойларидаги умумий ҳожатхоналарида шундай манзарани кузатиш мумкин эди. Аксар деворга лолаб билан ёзилган бўлади. Одатда шанба кунлари туни билан дўконлар атрофида санқиб юрадиган бирор дайди кирган бўлса бордир, деб ўйладим ўзимча.

– Ҳожатхона доим очиқ туради, аслида кеч киргандан кейин қулфлаб қўйиш керак, – тезроқ шу вазиятдан қутулиш учун қатъий оҳангда совуққонлик билан дедим мен. – Бирор дайди безори тунда кириб, деворларни безаб чиқибди, кўриниб турибди-ку.

– Бу, шубҳасиз, безорилик. Балки, сиз дўстларингизга атаб ҳазил қилгандирсиз. Аммо менинг нуқтаи назаримда, бу жуда қабиҳ иш. Эрталаб ўзингга тегишли мулкнинг эшигини очсанг-у, шундай манзарани кўрсанг... Агар билсангиз, бу жуда ёқимсиз, албатта.

– Лаб бўёғи экан, ювса, кетади.

– Рафиқам бунга гувоҳ бўлмаганидан астойдил қувондим. Яхши тарбия кўрган покиза аёл бундай ҳолдан ранжиши турган гап. Хўш, дўстларингизни челақ-латтаси билан бу ерга бир вақтичоғлик қилишга таклиф этсангиз қандай бўларкин? Мен бундай одамларнинг ўйин-кулгисини кўришга қарши эмасман.

Энди хонамга қайтаман деб бир қадам ташлаганимни биламан, у ҳаллослаб олдимга чиқди ва йўлимни тўсиб олди.

– Деворда бундай манзаранинг шу тарзда намойиш этилиши менга кундек маълум.

– Мабодо буни сиз қилдингиз, демоқчи бўлсангиз, – дедим мен жуда вазмин оҳангда, – у ҳолда сиз ўтакетган лўттибоз экансиз.

– Ҳожатхонага бегоналар қандай қилиб киради? Бу ерга сиздан бошқа ким киради, айтинг? А, ким?

– Ҳожатхона доим очиқ турган. Шундай экан, кўчадаги дуч келган ўткинчилар ҳам кириб кетаверади. Эҳтимол, кеча мен кетганимдан кейин бирор-та бола кириб қилгандир. Мен буни қаёқдан билай?

– Катталарнинг ўзлари болаларни шундай ахлоқсиз қилиб тарбиялаб, яна ҳамма айбни уларга тўнкашларининг ўзи ўтакетган ахлоқсизлик. Аввало, бунақа гапларни бир мушоҳада қилиб кўриш керак. Бизда қонун бор. Биласизми, сиз ҳозир қонунни оёқости қиляпсиз. Бадиий адабиётда ҳам шундай талаблар бор, бунга ишончим комил.

Умримда биринчи марта мувозанатимни йўқотиб қўймаслик учун индамадим, фақат чуқур-чуқур нафас олдим, холос. Чини билан ҳозир уни бўғиб ўлдиришга тайёр эдим. Шу туришда унинг башараси инсонникидан фарқ қилар эди, қарасанг, кўнглинг озар эди: у гўёки ўз қўллари билан адолат ўрнатди. У гўёки ҳаводан эмас, фақат эришган интиқоми ғалабасидан нафас олаётгандек, бурун катаклари кериб очилган, кўзлари сузилган эди. Агар мана шу лаънати деворлар бежалмаганда эди, у ҳеч қачон, ҳа, ҳеч қачон ғолиб бўлмаган бўларди. Ҳа, мен енгилдим. Мистер Молли ғалаба нашидасини суриб турган айни дамда қалбимда тўлиб-тошган нафрат юзимда акс этди, шекилли, у беихтиёр четга тисарилиб, менга йўл берди. Менга йўл берса-да, барибир яна вайсақилигини бошлади. Балки, девордаги расмлар мен келмасимданоқ олдин

пайдо бўлгандир. Унинг наздида, гўёки дўстларимдан бирортаси қилгандир. Мен чурқ этмай, хонамга кирдим-да, эшикни беркитдим.

Плитадаги човгумдан даҳшатли овоз чиқар эди: қайнайвериби суви қуриб қолибди. Дарров уни плитадан олдим ва плитани ҳам ўчирдим. Бир муддат газабдан бўғилиб, нафас ололмай туриб қолдим. Сўнг секин бу оғриқ ўтди. Мен энди нима қилишим кераклигини яхши билардим: ёзув машинкамни, ундаги қоғозларимни олиб, стулга қўйдим, улар турган столимни эса эшик олдига кўтариб келдим. Бу ерга кўчиб кирганимда нарсаларимни солиб келган сумкамни шкафдан олдим ва унга оғзини маҳкамлаб бураб, шишадаги қаҳвамни, сариқранг финжонимни ва кичкина қошиқчамни солдим. Яна болага ўхшаб, бурчақда турган тувақдаги гулни, чиқинди саватчасини, гулли чойнакни, ёстиқчани, ҳа-я, унутибман, елим қалам чиқаргични олиб кетиб, мистер Моллидан ўч олгим ҳам келди.

Нарсаларимни машинага ортаётганимда миссис Молли етиб келди. Мен уни аввал бир кўрганимдан буён деярли кўришмаган ҳам эдим. У, афтидан, орада бўлиб ўтган воқеаларни тўғри қабул қилган ва ҳожатхона деворларидаги манзарадан хафа ҳам эмас эди.

– Мистер Молли қилган ишидан пушаймон бўляпти, – деди миссис Молли. – У бундан ўзини йўқотиб қўйди.

У менга ёрдамлашиб, қаҳва ва финжонли сумкамни олиб чиқиб берди. Бу аёл уни илк бор кўрганимда қандай ҳолатда бўлса, ҳозир ҳам шундай тушкун кайфиятда эди. Тўғриси, аёлнинг афти-ангорини кўриб, газабим ўз-ўзидан тарқаб кетди.

Шундай қилиб, у ердан кетганимдан буён ҳали ўзимга офис топганимча йўқ. Ким билади, бирор кун излаб кўрарман, аммо ҳозир эмас. Кўз ўнгимда мистер Молли бир қўлида совунли челақ, бир қўлида латта билан гавдаланди, мабодо хаёлимдаги фикрларни ёзадиган бўлсам, унга бу икки дунёда ҳам маъқул келмайди: унинг ишончига хоинлик билан жавоб беражак бўлажак қиссани тинимсиз ўйламоқда эдим. Ҳа, мен ҳозир мистер Молли ўқтин-ўқтин нафас олганича ҳожатхона деворларини бесўнақай гавдаси билан инқиллаб-синқиллаб тозалаётганини, хайриятки, кўзим билан кўрмайпман. Содир бўлган бу воқеалар ўз таъсирини йўқотиб, онгим аввалги ҳолатига келгунга қадар ўзимга ижод қилиш учун офис олишни бир четга суриб туришим керак бўлади. Сўз менинг доимий ҳамроҳим. Ўйлайманки, сўзларим мистер Молли деган одамдан қутулиш учун ижарага олган ижодхонамдан кетишга мажбур бўлганимни тўғри тушунади.

Kotiba

– Ассалому алайку-ум!

Эшигига тилларанг ҳарфларда “Q a b u l x o n a” деб ёзилган ҳайҳотдай гўшанинг сусти босдим, сал эгилиброқ, мисоли дарғазаб хўжайин қабулига чорланган гуноҳкор мулозимдай қийшайиб кириб бордим. Қизиқ, одатий қабулхоналарга ўхшамайди, ҳар тарафида эшик, чўғдай гилам тўшалган, шифтидан нур балқийди. Бошқа жойларда раҳбар ва ўринбосар хонасига кирадиган бир жуфт эшик бўлади, бу ерда, нима бало, бошлиқ кўпми, муовинми – ҳар тарафда эшик, ҳаммаёқ дабадаба. Одамлар унисидан-бунисига ўтиб турибди. Тўғрида эса, бир қулгум сув билан ютиб юборсанг бўлгудай бир нозанин ўлтирибдики, уни кўриш учун келиб-кетсанг ҳам ҳақинг кетмайди. Аммо унинг сен каби фақирлар билан иши йўқ. Ўнг қўлида телефон гўшаги, чап қўлида бир тишлам узилган шоколад, столда буғи чиқиб турган қайноқ қаҳва, ким биландир ҳасратлашяпти, шекилли.

– Ҳм-м... Шунақа дидими? Вей, ахмоғ-ей... Ўзи нам лоҳсан-да, Нози...

Саломимни эшитмадилар, чоғи, деб яна бир марта қайтардим:

– Ассалому алайку-ум!

– Ҳм-м... Ҳм-м... Э-э, қўйву-ур, хапа бўма-а. Манингам қайнонам шунақала... “Ойижон-ойижон” диб, зўрға эритиб оламан... Булани бари бир гўр! Ҳм-м...

– Мен раиснинг... Каттанинг ёнига келгандим...

У яна парво қилмади.

– Вой, этмадийми... Ҳм-м... Майли, Худога сол, ўрто...

Ўлиб кетсин... Ҳм-м...

– Катта бова...

– Ҳей, қанақа одамсиз ўзи? – гўшакни кафти билан беркитиб, кутилмаганда ўшқирди хоним. – Телефонда гаплашвомман, кўрмаяпсизми?..

Кейин ерга қараб секин, аммо мен эшитадиган қилиб: “Анави кўзми ёки пўстайни тешигимми?..” деб қўйди чувалчангсимон қошларини чимириб. Бор захри ичида экан-ку, бу шумтушиқнинг. Мен уни ўйнаб ўтирибди деб ўйлабман...

– Йў, санга этмаямман, – телефондаги суҳбатини бамайлихотир давом эттирди у. – Э, биттаси кепти...

– К... Ке-чирасиз, мен узоқдан... – шошаётганимни билдирмоқчи бўлдим, – поездимиз тушдан кейин жўнайди. Шунга...

Элмурод НИШОНОВ

1986 йили туғилган. Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университетининг халқаро журналистика факультетини тамомлаган.

У менинг гапларимга заррача парво қилмади.
– Бу, ҳалиги... – ташкилотнинг номини айтдим. – Адашмадим, шекилли...

Рўмолчам билан қиш чилласида пешонамга кўпчиб келган терни артарканман, жилмайишга уриндим. Жилмайишим котибахоним кўзига тиржайиш бўлиб кўриндим, ошкора ижирғанди.

– Опажон, менга ярим минут... – гапимнинг қолгани “минғирлаш” бўлиб чиқди: “Вақ-тингизни ажрата оласиз...ми?”

Котибаси шунча ваҳимаю, раҳбари қандай экан?!

Э, бу шаҳари қиз бизни қабул қилмаса қилмасин, аммо сиз бор-ку, бизни тушунадиган. Хўш, каминангиз, Жинжакқишлоқдан, Омон бобонинг неварасиман. Отим Облоқул. Университетни аълога тугатдик, Худога шукр. Сўнг, белни боғлаб ишга киришдик. Мана учинчи йил ҳам кетяти. Бўлим бошлиғи бўлиб тайинландик. Бировдан камимиз йўқ. Аммо марказдаги хўжайин чақиртириб қолди – шунга келгандик. Биз ҳам танишиб кўйлик Омон бобонинг невараси билан дегандир-да... Аммо мана бу жинқарча танима-япти бизни.

Хуллас, доскага чиққан ўқувчидек, тагин беш дақиқача котибанинг қаршисида, таёқ ютгандай тик турдим. Қани энди ҳасрати тугаса...

– Холажон!?

У менга ўқрайди. Бу ўқрайишдан: “Катта холанг эмасман!” деган маънони уқиб, лабимни тишладим...

– Кечирасиз... Опажон, демоқчийдим. Мен...

Ниҳоят, чувалчангқошнинг тоқати тоқ бўлди: “Бўпти, ўрто, кейин гаплашармиз. Болларийни ўпиб қўй, – деди-ю, дугонасига гапираётганда кулиб турган кўзларини менга қадагач, бирдан жилмайишдан тўхтаб: – Кейин ўзим телефон қиламан...” – деди ва гўшакни “шарқ” этказиб қўйди.

Иссиққина қаҳвадан ҳавасни келтирадиган қилиб обдон ҳўплади-да, “Тавба, одамларнинг дастидан биров билан бир ёзилиб гаплашолмайсан...” деб тўнғиллади. Мен ҳам ичимда: “Бу ер сенинг катта энангнинг уйими, ёзилиб ётгани”, дедим.

– Келинг, нима ишингиз бор эди, – хоним ниҳоят, менга юзланиб товуш чиқарди эринчоқлик билан.

Қўлтиғимда турган бир папка ҳужжатни қўлимга олиб гапиргандай бўлдим:

– Устоз сўратган эканлар, мен Жинжакқишлоқдан Облоқулман.

– Уфф, – худди бўшанг эрига зарда қилаётган бозорчи хотиндек лабини чўччайтирди жувон. – Ҳали раиснинг олдига шуни кўтариб кирмоқчимидингиз?

– Ҳа, ўзи сўраган ҳужжатлар шу! – дедим худди узр сўрагандек. Хонимнинг юзи газабданми ёки тоқатсизликданми, ишқилиб, гезара бошлади. Пича ерга тикилиб турди-да, охири, кўзимга ҳам қарамай, буйруқлади:

– Пастга тушинг!

– Пастга? Тушунмадим... Ўзим бир пастдаги одамман...

– Фалчамисиз, нима бало? Пастга, тўртинчи қаватга тушинг, деяпман! Ўринбосарларнинг олдига!

– Мен... Мен раис бованинг ўзларини бир зиёрат қилай деб эдим. Узоқдан келганман, ахир, – овозимдаги ялинчоқликни сезиб, ўзимдан жаҳлим чиқди. – Йўқ, йўқ, нотўғри тушунманг, у киши мени орқаровотдан бўлса ҳам яхши танийди! Вилоятдаги вакилиман. Келиб кетсин дебди. Шунга... келувдим...

Чувалчангқош, қаршисида мен – узоқ бир манзилдан келган ёш ходим эмас, бузоқбош тургандек ижирғанди:

– Ўзбекча гапни тушунасизми, тушунмайсизми?

– Тушунганим учун сиз билан гаплашайман-ку!

– Вуй, манавини! – чап томондаги эшик сари йўргалаётган кишига кўзи тушиб, истехзоли илжайди хоним. – Раиснинг олдига кептила... Қоғозини бошига урадиларми... – аёлниг бу гапини эшитиб бир зум тиржайиб турган тепакал қўлидаги бўш бокалини енгилгина ўйнатди-да, унга жавоб табассумини ҳаволатганча, хонасига кириб кетди. “Бокал олиб келиш керакмикин?” деган бемаъни ўй ўтди кўнглимдан.

– Ҳой, ўзингизни босволинг, хўмми? – олакўзланди Чувалчангқош. – Бу ерни биласизми, қаер дейдилар!

– Мен ўзимни босиб турибман, ё бирор ножўя гап қилдимми? Раисда ишим бор, бир кўришай дедим. Банд бўлса, майли, қачон бўшаса, келаверамиз...

– Ҳа, б ў ш а с л а р келасиз! Аммо муомалангизни тўғрилаб келинг, хўмми? Бу ер сизга подахона эмас, идора деб қўйишибди!

Миямга бир нарс “гурс” этиб урилгандай бўлди. Столида турган қоғоз папкаманни жаҳд билан олдим-у, “Раисинг банд бўлса, муовинига кирман!” дея шартта олға жилдим. Худди шуни кутиб тургандек, Чувалчангқош ҳам жойидан шитоб кўзғалиб, икки қўлини белига тираб йўлимни тўсди:

– Қаёққа!
 – “Зам”нинг хонасига!
 – Мен сизга пастга тушинг дедим!
 – Пастга тушмайман! Ўзингиз ўринбосарлар олдида киринг дедингиз-ку!
 – Сизга керак ўринбосар пастда! Тушасиз!
 Худди шу пайт бояги тепакал кириб кетган хона эшиги шаҳд билан очилиб, унинг ўзи ўлжасига отилган йўлбарсдек ёнгинамизда ҳозир бўлди.
 – Қанақа одамсиз? Нега бу ерга келиб тўполон қиляяпсиз? Катта холангизнинг уйими бу?!
 – Ас-салому алай-кум, Фулом ака! – тепакал исми қандай тилимга келиб қолди, ўзим ҳам билмайман. Боягина отини эслолмай турувдим.
 Саломимга кимса алик олмади.
 – Сиздан сўраяпман, кимсиз ўзи?!
 – Мен... Мен раис бова билан бир кўришай деб эдим, бу кишига ҳам айтдим... (Чувалчангқошни кўрсатдим). Ўзи мени сўратган эканлар. Мен Облоқулман, Овоқ туманидан Омонов Облоқул десангиз билади. Ўзи бир сафар бизнинг Овоққа борганида...
 – “Борганларида!”, – деб гапимни тўғрилади тепакал.
 – ...борганларида, Тошкентга йўлларинг тушганда, идорага албатта киринглар, эшигимиз сизлар учун очиқ, деб тайинлаганди-лар. Шунга... эшик очиқ бўлса керак, деб келувдим...
 – Ман булага этсам, тушунмасдан бақириб кетдилар... – Ё тавба! Ҳалигина менга ўшқириб турган хотиннинг бирдан хўнграб юборганини кўриб, донг қотиб қолдим. – Фуломжон ақу-у, ўзиз гаплашиб кўйинг, бу безбет билан...
 – Безбет эмасман!..

– Аёл киши билан ҳам шундай муомала қиладими, уят, ука, уят! – боя йўлбарсдай отилиб чиққан кимса вазият баттар чигаллашишидан чўчидими, қўлига “андава”сини олиб, “сувашга” тушди: – Тагин ўзимизнинг тизимда ишларкансиз? Бу қўполлигингиз нимаси, ука?..

Нима дейин, индамай туравердим.

Сўнгра у котибани юпатишга тушди.

– Бўлди, йиғламанг, Дилнозхон! (Дилнозхон дедими, Таннозхон дедими, шу жойини аниқ эслолмайман). Ўзингизни асранг, тинчланинг. Яна бошингиз оғриб қолади-я! Бу киши билан, – менга ғолибона тикилди, – ҳали гаплашамиз! Опкеган ҳужжатлари қўлимизга тушар...
 – Ҳеч қачон қўлингизга тушмайди, умид қилманг! – дедим унга мен ҳам зарда билан. – Ҳужжатимни ғулом-пуломларга кўрсатиб ўтирмайман!

– Ҳеч қачон қўлингизга тушмайди, умид қилманг! – дедим унга мен ҳам зарда билан. – Ҳужжатимни ғулом-пуломларга кўрсатиб ўтирмайман!

Бу одам асли бизнинг тумандан, бу ерга югурдак бўлиб келган эди, кейин хўжалик ишлари бўйича муовин бўлиб олгани қулоғимга чалинувди. Хўжалик мудирига нега ишим тушади менинг?!

Шу пайт қабулхонага мени қаерда кўрса, “Ҳой, Облоқулбой, қандайсан?” деб кўришадиган, мабодо узоқдан кўзи тушиб қолса ҳам қўлини кўтариб, саломлашиб ўтадиган оққўнғил, самимий бир акам кириб келди-ку! У киши билан соҳамиз бир-у, аммо кейинги пайтларда қаерда ишлаётганини билмай юрган эдим. Шу ерда экан-да! Ёт элларда юртдошини кўриб қолган мусофирдай қувониб кетдим.

– Ие, Облоқул, бу ерларга қандай шамол учирди? – дея ўзига ярашадиган диловарлик билан бағир очиб кўриша кетди у. Кейин анави иккисига қараб:

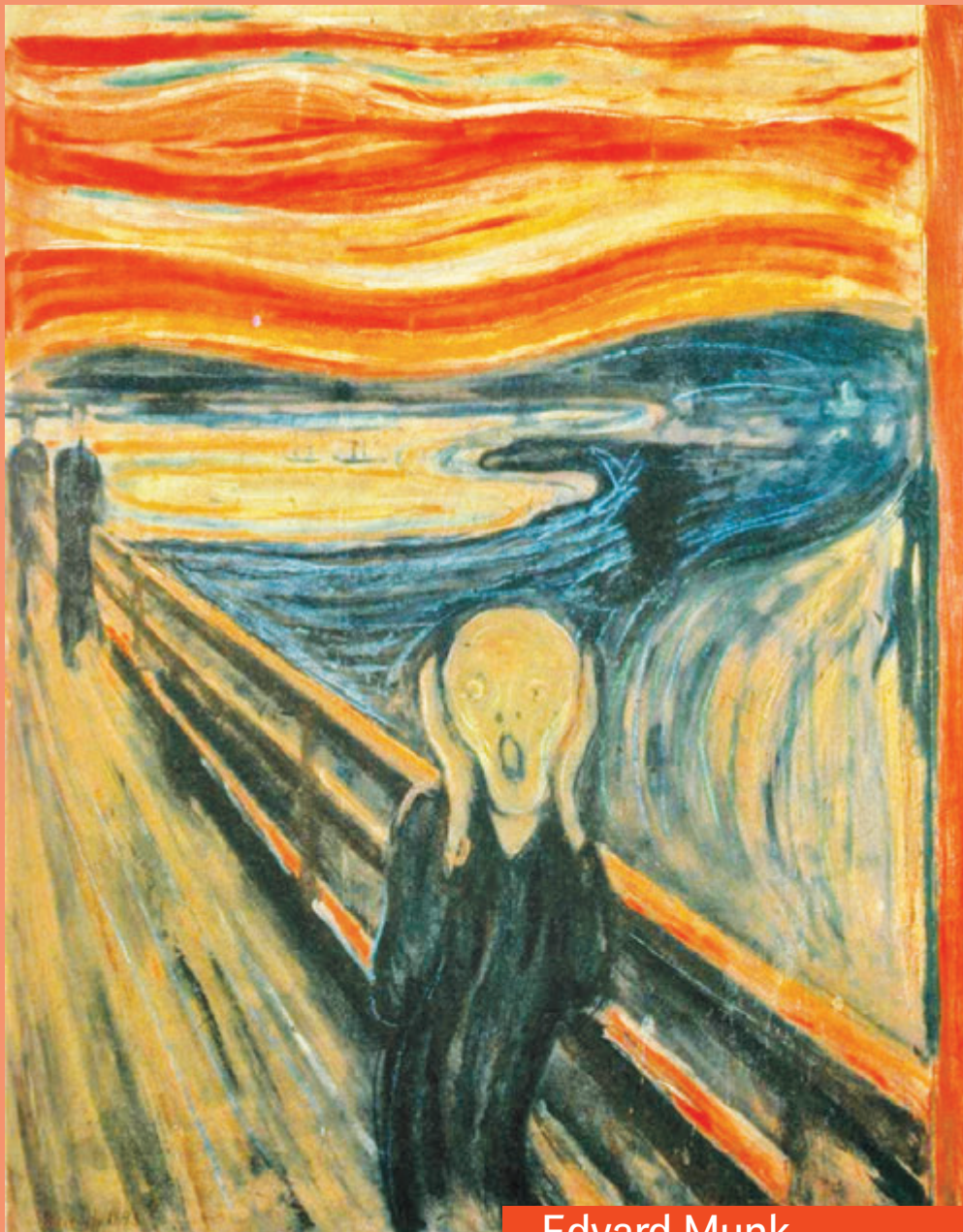
– Танишинг, бу – Облоқулжон! Бўлажак Ҳабиб Абдулла! Зўр геологларимиздан! – дея “ҳалиги” гапларимиздан мутлақо беҳабар акам, камининг таърифини қила кетди.

– Қаерларда юрибсан? Соғлигинг, ишларинг яхшими? Айтганча, кеча сени катта сўраётганди. Айтинг, бир келиб кетсин, деётганди. Буни қара-я! Хизрни йўқласак бўлар экан-да, а! Оббо сен-эй!..

Акамиз билан сўрашаётиб, ер остидан секин котибага кўз қиримни ташладим. У икки қўлининг тирноқларини худди уларнинг бўёғи жойида турибдими, кўчиб кетганми, текшираётган каби, синчиклаб қарар, бармоқлари билинар-билинемас титрар эди.

Овоқлик Фулом акамиз эса шу бир неча лаҳза ичида қай гўрга ғойиб бўлди, пайқамай қолдим...

Биз бу аснода қабулхона нозирларидан омон ўтиб, “катта”нинг ҳузурига йўл олдик...

Edvard Munk

“Qichqiriq”

“Қичқиріқ” – норвегиялик рассом Эдвард Мункнинг энг машхур ва сирли картиналаридан бири. Кўплаб танқидчилар фикрича, асар сюжети ижодкорнинг руҳий изтироблари маҳсулидир. Баъзилар унда бўлажак экологик фожиалардан даҳшатга тушиш ҳолатини кўради.

Қизил, оловли осмоннинг ваҳимали сояси бутун кўрфазни қоплаган. Қолиплар, чегаралар ўз маромини йўқотган, ранглар чаплашиб, даҳшатли бир манзара тусига кирган.

Томошабинга ғалати туюлса ҳам бу ҳолат биргина кўприк кўринишига дахл этмаган. Гўёки кўприк уларни табиатдан, тўзгинлик ва талотўплардан ажратиб турибди. Рассом нигоҳида одамлар ҳис этиш, кўриш, эшитишдан тобора маҳрум бўлиб бормоқда. Ҳамма бир-бирига бефарқ. Чунончи, асар ортидаги икки шахс воқеаларга мутлақо ҳиссиз ва муносабатсиз кишилар рамзидир. Бу ҳолатнинг янада фожиали эканини англатади.

Композиция марказидан жой олган — ҳайқираётган киши юзида афсус, тушкунлик, қўрқув, даҳшат, телбалик аломатлари қоришиб кетган. Унинг қаттиқ оғриқ ва азобдан оғзини катта очиб ҳайқираётганини томошабин бир лаҳза эшитгандек бўлади. Қулогини қўли билан ёпиб туриши эса уни ўраб турган оламдан халос бўлишни, ҳеч нарсани эшитиш ва билишни истамаётганини англатади.

Рассом ушбу картинасини XIX аср охирида яратар экан, XXI аср кишисининг руҳий ҳолатини ҳам башорат қилгандек бўлади. Гўёки картинада ахборот технологиялари билан тўлиб-тошган олам ичида гангиб қолган одам тасвири кўринаверади.

Рассом картинани яратишда мураккаб техника — ёғли ва темпера

бўёқларидан фойдаланиб, атрофни қизил ва кўк ранглар теграцида ифодалашга уринади.

Эдвард Мункнинг айнан шу асари бир неча бор ўғирланган. Қизиғи, буни картинанинг баҳоси билан эмас, томошабинга кўрсатадиган ўзгача таъсири билан изоҳлашади.